Politikai röpiratok.

23.

164 — 167

1., Tanulmányok az általános és különösen magyar-osztrák egyesülési jog; továbbá Magyarország közjogának alaptartalma; és a király alapjogai felett. 1864.-Két kötet.-

2., Erdély Magyarország kiegészítő része. Irta Sándor József. 1865.

3., Siebenbürgen und die österreichische Regierung in den letzten vier Jahren. 1865.

4. Görgei. Visszhangok a cáfolatokra. Irta Asserman Ferenc. 1868.

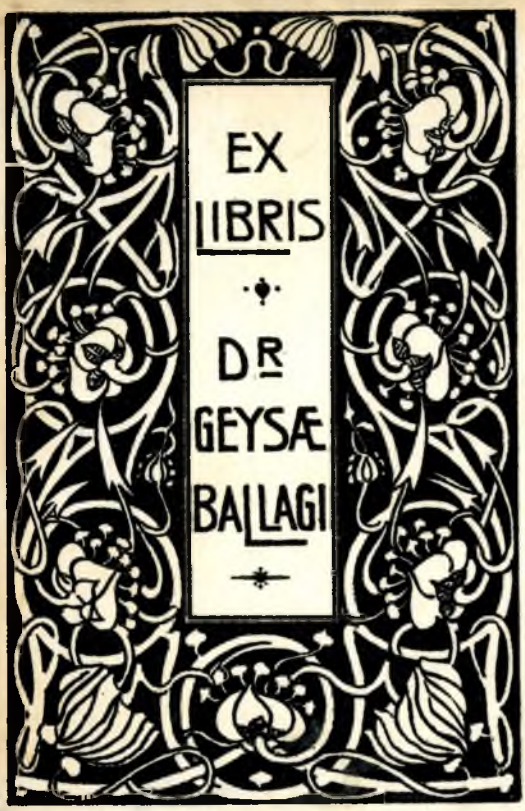

1963

1976

1994

1999 -07- 07

1.) 001 0005 958398
2.) 001 0005 958411
3.) 001 0005 958428
4.) 001 0005 958435

TANULMÁNYOK

AZ ÁLTALÁNOS ÉS KÜLÖNÖSEN MAGYAR-OSZTRÁK

EGYESÜLÉSI JOG (UNIOJOG);

TOVÁBBÁ

MAGYARORSZÁG KÖZJOGÁNAK ALAPTARTALMA;

ÉS A

KIRÁLY ALAPJOGAI

FELETT.

PEST, 1864.

KERTÉSZ JÓZSEF GYORSSAJTÓNYOMÁSA, FELDUNASOR 13. SZ.

23/I
164

TANULMÁNYOK

AZ ÁLTALÁNOS ÉS KÜLÖNÖSEN MAGYAR-OSZTRÁK

EGYESÜLÉSI JOG (UNIOJOG);

TOVÁBBÁ

MAGYARORSZÁG KÖZJOGÁNAK ALAPTARTALMA;

ÉS A

KIRÁLY ALAPJOGAI FELETT.

FIGYELEMMEL A JELEN POLITIKAI HELYZETRE,

TEKINTETTEL A KORONÁVALI ÉRTESÜLÉSRE, ÉS A KIEGYENLITÉSRE
A NEM-MAGYAR ÖRÖKÖS TARTOMÁNYOK ÖSSZEGÉVEL,

MELLY AZ 1723-ban KIBOCSÁTOTT PRAGMATICA SANCTIO ÁLTAL FELÁLLITOTT
EGYESÜLÉSI ALAPSZERZŐDÉSBEN III. (VI.) KÁROLY ÁLTAL, MINT EGYESÜLÉSI
EGYIK SZERZŐDŐ FÉL, KÉPVISELVE VOLT.

PEST, 1864.

KERTÉSZ JÓZSEF GYORSSAJTÓNYOMÁSA, FELDUNASOR 13. SZ.

Dr BALLAGI GÉZA.

Tájékozásul

egy nagy korkérdés alkalmi megérintésével.

A szerző physikai szenvedései, s akaratától független más viszonyok, ezen — már nagyrészt bevégezve volt műnek kiadását közel öt hónappal elhalasztják.

E késleltető okok elseje — fájdalom, most sincs megszüntetve, s azért a jelen iratnak az időközben megváltozott helyzetek szerinti átvizsgálása: folyvást lehetetlennek mutatkozik.

E sajnos kényszerüségből azonban egyedüli kivételt azon fejezet fog képezni, mely a német szövetségi reformot, s annak a magyar kérdésre történhető visszahatását tárgyalandja. Azon fejezet ugyanis e nagyfontosságu tárgy fejlődésének változásait pontosan követendi azon napig, melyen az e kérdést tárgyalandó illető füzet sajtó alá fog adatni.

Ezt előre bocsátva, ha a kegyes olvasó az ezennel bemutatott tanulmányokban itt-ott oly állításokat, meneteket, s fejtegetéseket találna, melyek a jelennel egybevetve, már fejlődésükben előbbrehaladott, vagy épen befejezett tényekre vonatkoznak; kérjük az ily helyeket e rövid megjegyzés szerint értelmeztetni.

I. fejezet.

Bevezető elöszó. A mü keletkezésének története, a helyzet némi elöleges alapvonásaival.

Ismét egy publicistai irat! Hogy az különbözzék azoktól, melyek nekünk harmadfél év óta röpiratokban s napi lapokban nyujtattak, s hogy a nézetek egybevetése és tisztázása által a megoldásra, ha még oly csekély mérvben is hasson: annak bizonyos tekintetben *mást* kelle a közönségnek hoznia, mint a mi neki eddig nyujtatott.

Ezen *más* csak elvileges és tudományos meghatározása lehete azon jogszempontnak, mely már természeténél s lényegénél fogva a fenforgó félreértéseket minden időre megoldani alkalmas lévén, egyszersmind hivatva van felderiteni azon irányadó viszonyt is, mely szerint a megoldásnak, a helyzeten uralgó vitathatatlan alapjog természeténél fogva azontul már mindig csak ugyanazon egynek és változhatlannak kell maradnia; és csak a forma kérdése lehet, a politikai exigentiák szerint létrehozandó transactiónak tárgya.

Helvetius szerint: „Csak néhány uj eszme egy könyvben, s a mü esemény!“ De habár ugyanezt gyenge iratunkról aligha fogják valaha mondhatni, mind e mellett, mennyiben mi a joghelyzetekbe mélyebb behatolás által olly álláspontokat mutatunk fel, mellyek sem itt, sem tulnan, sem a napisajtóban s röpiratokban, sem pedig a nyilvános vitákban fel nem mutattattak: jelen mü-vünket annyiban mégis némi, habár igen mérsékelt önbizalommal, véltük a közönség elébe bocsáthatónak. Mialatt tehát egy részről, mint csak az imént mondánk, a kölcsönös megértést és megoldást létesiteni, az eldöntő legfőbb jogszempont lényegének tiszta felismerése nélkül lehetetlen: azalatt pedig más részről

mi a megoldás nem sikerülésében végtelen szerencsétlenséget látánk határtalan kegyelettel szeretett hazánkra nézve; ehhez képest világos, hogy épen ezen döntő szempont felismertetését s e felett még a politikailag kivihető megoldás feltételeinek megtalálását kelle jelen tanulmányaink feladatául kitüznünk: ámbár előre is beláttuk, hogy e töretlen pályát aligha foghatjuk minden oldalróli tetszéstől kisért tapsvihar közt megfuthatni. — Eléggé be fog még ugyanis bizonyulni, hogy mig az egymással szembeszálló felek közül az egyik a jogszempontot félreismeri, azalatt a másik annak lényegét felfogja ugyan, de a megoldásnak általa felállitott alakja ezen lényegnek nem felel meg egészen; holott pedig e két tényező csak egyesülve képes a valódi segédeszközöket az érintett megoldáshoz szolgáltatni.

Mi egy részről, fájdalom! maig sem látjuk a nézeteket olly mérvben tisztulva, hogy a minden vita felett álló valódi jogszempont kedvező felismerése bekövetkezzék. Más részről a helyzet, mellynek magasságára a Monarchia az octoberi diplomában és a februári kibocsátványban felállitott szerkezetek óta felemelkedett, sokkal fényesebbnek mutatkozik, semhogy következetesen hinni lehetne, miszerint az illető körökben a felállitott birodalmi képviseletnek már csak formájából is valami, mindjárt, vagy csak a közvetlen jövőben is leengedtessék.

A birodalmi kormány a két házban, habár nem teljes, de általában „jó“ s „előzékeny“ kamarát bir. A két évi siker kecsegtetőbb, mint hogy a megkezdett pálya a birodalmi tanács idejének leteltéig ne követtetnék, hanem a helyett más formákkali kisérletezések által veszélyeztetni engedtetnék. Ennek ellenkezőjét hinni körülbelül azon sanguinismushoz lenne hasonló, mint ha valaki illusiót akarna magának csinálni, hogy Frankhon dús tehetségü uralkodóját amaz „öt“ ellenzéki egyén phrásisai által azon választási mód megváltoztatásának kisérletére lehetne rábirni, melyből a mostani törvényhozó testület létrejött: ezen testület, melly a törvényhozás hat éves cyclusának lefolyása alatt Franciaország tekintélye, becsülete, dicsősége, s nagyságára nézve olly igen fényes eredmények kivivásában a császárnak soha gátlólag utjában nem állott.

S im a működő birodalmi tanácsra nézve csak is ez a dolognak egészséges és egyáltalánfogva gyakorlati magva s veleje. Olly helyzet, melly harmadfél éves megbocsáthatlan politikánk által életbe léptetve, a megoldási programmoknak minden felhalmo-

zását a közel jövőre nézve teljesen gyümölcstelenné teszi. De ép ezért a jelen mü is semmi sem akar kevésbbé lenni, mint egy illyes ujabb programm. Nem! Ez prognosisa egy jövő megoldásnak; egy — a felkutatott tudomány és gyakorlati segédeszközök által támogatott megoldásnak általában. Ez prognosisa egy jövő megoldásnak, melly őszintén s utógondolatok nélkül, csupán az itt bebizonyitandó — jogilag, mint politikailag elutasithatatlan alapokon fog végbemehetni. És e tekintetben mi, jelen tanulmányainkban már valóban valami csupán mulékony s ephemer értékünél többet akarunk adni; akarunk pedig adni illyest az alább kifejtendő tényállás folytán.

A mennyiben t. i. a jogszempont kinyomozása után az bizonyulna be, hogy a birodalmi tanács alakitására választott mód, ép maga ezen jogszempont lényegével ellenkezésben áll, s ennélfogva tiszta formakérdés lenni már megszünt: annyiban a pillanat helyzeti politikájának, a jogilag parancsolt forma előtt előbb-utóbb végre is hátrálnia kell. Csak ezen vonatkozások felvilágositása után lehete a megoldás kellékeit feltalálataknak tekinteni. S csak ez az, mi e tanulmányokat egy alkalmi irat szinvonalán felülemeli, s azon időre is számitottnak mutatja ki, ha az egymással szemben álló felek, az elkerülhetetlennek kielégitését végre is szükségesnek fognák látni.

Miután azonban a megoldás emlitett kellékeit egyszer feltaláltuk, s világosan beláttuk, hogy nálunk betü szerint a merev hajthatatlanság folytán bekövetkezendő tönkrejutásról van szó; — ezen kellékek nyilvánosságra hozásával egy szellemi törvény ellenállhatatlan nyomásának engedtünk. — A nagy reformátor ugyanis mondá: hogy „nem lehet neki másképen"! — Ha mi szemben azon szörnyü válsággal, melly hazánk felett lebeg, ez iratra nézve, tehetségeinknek a gondviselés által adományozott minden szerény mértéke mellett is szintén ezt merjük mondani, akkor a különbség itt csak a tárgy intensiv értékére vonatkozhatik. Valóban a tárgyunk iránti előszeretet nálunk épen ugy van egy magasabb szükségesség folytán egész valónkkal egygyénöve, mint ama magasztos férfinál a lelkesedés azon végzet betöltése iránt, mellyet az magáénak lenni felismert.

A tudományok mélyéből s positiv jogtételek egybevetéséből feltünő eredmények merevek, hajthatatlanok, kérlelhetetlenek. — Mielőtt azok feltaláltattak, s tiszta világosságba helyheztettek volna, addig az alaptételek, s a jogállapitmányokból

leszármazó nézetek soha egybe nem vághatnak, s igy a megoldási javallatok soha sem lehetnek egyiránt s egészen a vitázó feleknek kedvük szerint. Azért: ám bíráljátok meg nézeteinket s egybevetéseinket, s mérjétek meg képességünket, ismereteinket és tudásunkat a lehető legszigorubb mértékkel; csupán egy van, mi felett semmi halandó itéletét el nem ismerjük, s ez a lelkünkkel, keblünkkel, becsületünkkel, kedélyünkkel, egész lénységünkkel azonos hazafiui hűség. Erre vonatkozó érzelmeink tisztasága és szentsége tekintetében az itéletet csak a szíveket és veséket vizsgáló Istenre bizzuk, — ezt pedig nyugodt lelkiismerettel.

Solon törvénye a népgyülésekben résztvevő polgárokat ezen esküre kötelezte: „Az Istennek átka által semmisittessék meg az, ki Athéne javát szóval vagy tettel sérti:" legyen ezen eskü irányunkban is, már 40 éves pártgazdálkodás által szorongatott hazánk javára érvényes! A kereszténység legmagasztosabb eredete az Istenről s a testvérszeretetről szóló tanokat adta nekünk. Ez utóbbinak magasabb hatványa az emberiség szeretete, — a legmagasabb: azon nagy család iránti szeretet, melly nekünk a világosság és lég számára földet és alapot szerzett; melly bölcset, szellemi életet, s emberi méltóságot adott. Ez a szent haza jóléte, dicsősége, hatalma, fényteljes lételeérti törekvés. Édes elöszeretet azon föld iránt, melly öseink porát fedi, s maradványainkat is keblébe felveendi. Ez is egy religio, egy olly religio, mely Istentől ered, ki a természetet, szellemet, s az emberi létnek nagy szerkezetét teremtő. Ha egy kitünő hazafi csak nem régen monda, hogy a magyar, nemzetiségét jobban szereti, mint az emberiséget, mint az Istenét, mint saját üdvösségét: hevüljünk fel mi is mindenek felett ezen drága és magasztos elvért!

Belátjuk jól, hogy iratunkkal még most is többnyire felhevült s felizgatott kedélyekkel lépünk szembe: ezek fogadják, mi hazafiságunkat illeti, fentebbi, szivünk véréből fakadt nyilatkozatunkat. De e mellett engedjék meg a magasabb monarchiai elvet is mint lelkiismeretünk s hosszas tanulmányok által fokozott legbensőbb meggyőződésünk szentélyét megóvnunk keblünkben; engedjék, hogy ezen elvünk s loyalitásunk tekintetében érzelmeinkkel, szivünkkel és kedélyünkkel tisztában, s igy önmagunkkal békében éljünk; engedjék, hogy kegyeletünket egyszersmind Ő cs. kir. Felségének, legkegyelmesebb feje-

delmünknek s urunknak legbensőbb hűségérzettel áldozzuk! Ezen legfenségesebb Fejedelemnek, kit a végzet utai 1852. september 24-én szerény házunkba vezettek, s 12 óráig annak fedele alatt időzni engedtek. Ezen fejedelemnek, ki hűségünkben s becsületünkben lovagias s magasztosult lelkülettel bizva, nagy eldődc II. József szokása szerint, magánosan s őrizetlenül lépett be hozzánk.

Engedjék kötelcs hódolatunk mellett Ő iránta ércznünk azon szent ragaszkodást is, melly egykor a nemes ember becsületének neveztetett, s melly a primitiv miveltségü népeknél is erkölcsi és nemes törvényül érvényes azok iránt, kik kunyhójukban az éjet töltötték. Iránta — kinek szentelt személyeért mi, habár hivatal, méltóságok, vagy kitüntetésekben nem vagyunk is részesek, feltétlen odaadással készek vagyunk vért és életet áldozni.

Engedjék a haza jogaival együtt lándzsát törnünk az Ő legmagasabb jogaiért is; egyszersmind vértelen lándzsát a véleményszabadság és sajtó terén. E téren, mellyet, mint mindnyájunknak szeretettel ápolt szentélyt, ma nekünk, holnap ellenünknek legyen szabad menhelyül s oltalmul felhivni.

Végre engedjék őszinte becsülésünket s rokonszenvünket kifejeznünk az Unio nyugati felének testvérnépei iránt is, kikkel a végzetek nem csak 1527 óta, hanem már Árpád véréből i királyaink alatt is sokféle kölcsönös vonatkozásokba hoztak. Ezen nagy tulajdonokkal s magas müveltséggel biró népek iránt, mellyek a szellemnek az emberiség nemesitésére szolgáló tetteiben, a tudományok s müvészetek terén annyira érdemdúsak s ünnepeltek. Ezen népek iránt, mellyek — ha egyes fajrokonaik a császárok tanácsában egyszer s másszor el nem jártak volna is javunkra, — e tekintetben amazokkal semmi esetben nem tekinthetők egyetemlegesen felelősöknek.

S im most már, — mint hajdan szintén publicista, — az 1848- s 1849-i évi catastropha óta pedig többnyire mélyebb tudományos vizsgálatokkal foglalkozó iró — bátorságot veszünk magunknak felszólalni.

Mi is értünk már szép napokat. Mi is ismerjük, mit tesz a politikai pártbizalom s a népszerüség; mit tesznek polgártársaink ovatioi; milly érzelmeket keltenek azok gyenge órában! E napok ránk nézve nem térnek többé vissza.

Szigoru elvonulásunkban a pártoktól s a közönségtől el-

feledve, a könnyűd, a találó, a gyujtó hirlapi irálytól pedig elszokva, — midőn a publicistai tevékenységre ujra visszatérünk, egy perczig sem kétkedheténk, hogy feladatunk feltétlenül amaz ismeretes jeligénél áll: „Még egyszer elölről.“

Azon érzet azonban, hogy drága hazánk jelen boldogtalan politikai viszonyaiban mi is szóljunk egy szót, — mint mondánk, érvényesitette magát. Intett azon kötelességre, mellynek mindenkit, ki politikai munkásság által némileg képesitve van, arra kell ösztönözni, hogy a válság idején gyenge szavát emelje.

Az itt következők egy része megirása által tehát csak most érintett kötelességünknek hittünk megfelelni, s azt már a sajtó alá is adtuk. Azonban munkánkat olly kevéssé láttuk a dolgok lényegébe behatoltnak, hogy a hiányokat itt-ott kipótolni törekedve, csakhamar azt vettük észre, hogy lépésről lépésre az általános államjog, s a magyar-osztrák Uniojog feletti szaktudományos vizsgálatokba is belevonattunk. Ezen vizsgálatokba, mellyek nem ollyszerüek voltak, hogy a tulzottságig fokozott izgatottságnak korában maradandó hatást igérjenek. Néhány iv kinyomatása után tehát kéziratunkat visszahuztuk.

Ez időtől kezdve folytatott munkáinkat csak magántanulmánykint tekintettük, s távol az igénytől, miszerint azok nyilvánosságra hozassanak, minden törekvésünk oda irányult, a hiányokat ugyan egy egészszé kikerekitésig pótolni; de csak azon czélra, hogy tulajdonképen önmagunknak váljunk érthetőkké. E kiegészitések által azonban kéziratunk egy korszerü politikai müvé nőtte ki magát; egy politikai müvé, melly a fenforgó magyar-osztrák egyesülési viszonyra nézve vitatott minden kérdéseket alaposan tárgyal.

Egészen független társadalmi lételünk; a tudományokkali foglalkozáson s azon ösztönön kivül, hogy a tudományos pályán valamit létrehozzunk, minden becsvágytól teljesen mentt érzetünk; közel egy fél emberkor óta egyedül a tudományoknak szentelt életmódunk — ezen életmód, melly az égető philosophiai, államjogi, társadalmi, s nemzetgazdászati kérdések feletti leghuzamosabb tanulmányokat nem annyira előmozditja, mint inkább mintegy feltételezi: ezek valának a mozgonyok, mellyek minket közvetlenül is arra inditottak, hogy mélyebb tudományos vizsgálatainktól egy időre elálljunk, s jelen — különösen politikai — munkánkhoz fogjunk.

Habár pedig egyrészről nem vélünk szerénytelenek lenni,

midőn állitjuk, hogy e könyvben ugy az állam- és egyesülési tanból, mint a magyar közjogból is némelly még feldolgozatlan vonásokat s egybevetéseket nyujtottunk, tehát előmunkálatokat, mellyek, kellőleg kihasználva, az alkotmányos és egyesült állami jogéletre némi uj világot fognak vethetni; azonban más részről mégis, fájdalom, csak darabonkinti munkát adhattunk, a mint t. i. időnk, s a mult évben ismételve kiállott terhes betegségek közt — érkezésünk volt, hogy valami határozottat: valami correct tartalmut adhassunk.

E mellett nem egyedül a tudós, a diplomatikailag vagy államjogilag kiképzett közönség számára irtunk, hanem épen ugy a nagy mivelt osztály számára is, mellynek meggyőződését hasonlag megnyerni kelle, s melly a philosophiaszerü concis előadásokban fekvő lényegbe egykönnyen be nem hatol. Ez vala az oka, hogy némi kimért és szabályos tételek mellett, szélesebb tartalmu meneteket, sőt a tisztán tudományos müvekben helyt nem fogható, nem annyira ismétléseket, mint a már mondottakra gyakori hivatkozásokat is, véltünk magunknak megengedhetni.

Általában jelen szaktartalmu fáradalmunk ugy tünik fel, mint csupán egy, az opportunitás időmértéke által sürgetett alkalmi mü, mellynél a mélyebb tudományos munkáknál megkivántató fokozatos és rendszeres elrendezésre gondolni csak ritkán lehetett. Ez oknál fogva kénytelenittettünk a kegyes olvasótól is azon elnézést igénybe venni, mellyben, felvett szokás szerint a röpiratok részesülnek.

Mind a mellett szerényen bár, s minden önhittség nélkül, de mégis nyiltan kijelentjük, miszerint e müvet azért irtuk, hogy illetékes tehetségeket további tanulmányokra serkentsünk azon nagy-fontosságu kérdésekre nézve, mellyeket az tárgyal, s hogy hazánk épen olly számos, mint kipróbált szellemi nagyságait azon elkedvetlenedés és ellankadásból felébresszük, mellynek sajnos eredménye az, hogy magas tehetségek, mellyeknek minket vezérelni, s a közvélemény felett uralgani kellene, nem ritkán alárendelt értelmiségek után indulnak, és pedig olly kérdésekben, mellyeknek megoldása a Monarchiának sorsa, sőt egy világrész uj politikai s jogi helyzetének alakulása felett veti el a kockát.

Egyelőre itt még oly kevéssé lehet helye annak, miszerint azon kérdéseket, mellyeknek megoldása eddig olly sikertelenül

kerestetett, pontos részletességgel előadjuk, a mint nem mutatkozhatik alkalomszerünek, azon félreértések sorozatát kiséreni, mellyek köztünk s nyugati egyesülési testvéreink közt az octoberi legmagasabb diploma kibocsátása óta helyt fogtak. Időről időre látni véltük a hajnalodás perczeit. Ugy vélhettük, hogy a megoldás fonala látkörünkben van. De hasztalan! a félreértések állandók maradtak, mint elébb.

Állandók azok és törhetlenek egy boldogtalan balhiedelem miatt; és pedig azon balhiedelem miatt, mintha Magyarország alkotmányos nemzeti létele, a Monarchiának mint egyesülési államnak lételével ellentétben állna; és ezen balhiedelem viszont azért áll megtöretlenül, mert a dolgok alakitására szolgálandott eljárásnál, az egyesülési államélet lényegébe egy oldalról sem hatoltak be határozottan.

De mind e mellett is vegyünk magunknak bátorságot ezen itt közvetlenül, majdnem határozatlan szélességben s általánosságban körvonalazott vázlatba, habár csak némelly kevés mozzanatokra is közelebb behatni.

Már II. fejezetünkben, különösen azonban az V. és VI-ban meg fogja találni a kegyes olvasó annak bizonyitékait, hogy mind a legmagasabb octoberi nyilatkozvány a diplomával, mind pedig az ezen kibocsátványok kiegészitése, t. i. a (úgy a diplomában, mint a gróf Rechberghez intézett első legmagasabb kéziratban kibocsáttatni nyiltan fenntartott) februári birodalmi tanácsi statutum, hogy, mondjuk, mind ezen most felhivott államokmányok egészen az egyesülési állami jog, s az egyesülési kormányforma alapján állanak; s hogy azok tulajdonképen semmit sem állitottak fel, mi a régen és jogszerüleg létezett egyesülésnek az alkotmányosság alapjain leendő ujjá alakitásán tulmenne.

Távol attól, hogy a most felhivott, s mint mondatott, az egyesülési jog alapján álló legmagasabb kibocsátványokat jogczimük tekintetében birálat alá vonnánk, mi a fejtegetés szabadságára nézve egyrészt az V. fejezetben foglalt óvásunkra utalunk, sőt más részről nyiltan megvalljuk, hogy már ollyan érveknek sem vagyunk feltétlen birtokában, mellyek azoknak logikáját meggyengithetnék, kik azt állitják: hogy a felhivott kibocsátványok elvileg már azon okból is a jogosultság terén állanak, mert a kezdeményezés azokra nézve ma már Ő Felsége, s az ugyanazon Unio elvéért hasonlag solidaris nyugati fél

között egyetemlegesen megosztva van; s e szerint most az 1723-ki pragmatica Sanctio által felállitott Unionak ujjáalakitására összemüködő ezen két szerződő fél, a harmadikkal fennforgó differentiák megoldásáig — ugy elméletileg, mint gyakorlatilag is, az összes egyesülési állam képviselőjeül tekintethetik.

Ezen nézetet VIII. fejezetünkben még behatóbban fejtegetendjük, jogosultsága esetére azonban abból egyszersmind a nyugati egyesülési testvérekre egy bizonyos kötelességet következtetendünk, melly a kiegyenlités körében már olly régen uralkodó mozdulatlanságot menetbe hozni egészen alkalmas lenne. Egyelőre azonban csak azon tényt jegyezzük fel, hogy Magyarország az egyesülési központi kormányban s képviseletben részvétel ellen aggodalmakat nyilvánit. Feljegyezzük, hogy mi itt megelégeljük, egyszerüen nyomozni: mennyiben van ezen aggodalmaknak némi alapja s mennyiben nincs? Azért is mind azt, mi ezen feladaton tul megy, törekvésünk és müködésünk határain kivül fekvőnek nyilatkoztatjuk.

Véleményünk szerint a birodalmi tanács institutiója nem azért igazolhatna némi aggodalmat Magyarországra nézve, mert azon nagy testület, elvileg tekintve, az, a mi: t. i. a birodalmi központi hatalom mellé adatott központi képviselete az osztrák egyesülési államnak: hanem azért, mert ugyanezen intézmény, kivitelének alakjában, ezen rendeltetésén tul menve egy birodalmi parlamenthez közel jár, s a birodalmi központi ministeriumnak egyszerü birodalmi ministeriummá alakulását eszközli; és az egy részt elkülönözött birodalmi központi, más részt az épen ugy elkülönözött autonomnak lenni kellő országos képviseletek helyett, mellyek a tudomány és tapasztalás szerint egyesülési állami kormányformáknál külön magokban fennállni és saját körükben elkülönözötten müködni hivatvák — és mondjuk ezen mindannyi külön képviseletek helyett, egyszerü birodalmi kormányhatalomba átmenettel fenyeget.

Egyesülési államnál soha sem szabad a birodalmi központi ministeriumnak és a birodalmi központi parlamentnek átváltozni egyszerü birodalmi ministeriummá, egyszerü birodalmi parlamenttté, — azzá: a mi az angol-irlandi Unio kérdésénél „legislativ unio“nak, „final unio“nak neveztetett. E tételre s az annak elméletileg ugy mint gyakorlatilag alapul szolgáló megkülönböztetési viszonyaira nézve schol sem találkozunk eddig,

és pedig sem a sajtóban, sem a szószéken a szakma követelménye szerint — némi felvilágositással.

Az egyesülési állam lényege, ugy az elmélet szerint, mint a már életbe hozott hasonló alapjogu kormányformáknak a tapasztalás által érvényesitett oldalánál fogva is, egy központi hatalmat követel; e mellett azonban az egyesüléshe lépett részeknek autonom országos kormányhatalmukat is.

Az efféle egymástól különböző két kormány s képviselet utján a kormányzási és igazgatási főbb feladatok a souverain központi kormány s a központi képviselet által; ellenben a bár csekélyebb, de az alkotmányos-autonom, s illetőleg tartományi existentiákra nézve elkerülhetlenül szükséges hatalmak, a különös országos kormányok s képviseletek által vannak biztositva.

A hatáskörnek e két különböző hatalom közti kiszabása, valamint lényegére, ugy alakjára nézve is különböző határokat képes ugyan felvenni; azonban a müvelt világban gyakorlatilag fennálló hasonló államformáknál e tekintetben azon elv van szabályul felállitva, hogy a központi hatalom elégséges legyen ugyan a souverain egyesülési állam főkormányi jogait ugy bemint kifelé megóvni: de soha se terjedjen addig, hogy az országos autonom kormányok (vagy illetőleg a tartományi institutiok) jogait sértse s megforditva.

S csak eddig terjed az elv, a jog. A mi a most érintett egyensuly felkeresésénél s meghatározásánál a sajátszerü viszonyok s talán ethnographiai tekintetekuél fogva majd szélesebb, majd keskenyebb mérv szerint rendeztetik, az mindig a politikai ildomosság feladata.

Ha tehát jogi álláspontkint, s jogalapul — mint ez még igen behatólag bebizonyuland—a habsburgi birtokok összegének egyesülési kormányformáját kell tekinteni, Magyarországnak ugyan nem szabad és nem lehet magát, az illy egyesülési államformáknak mindig legbensőbb lényegét képező központi hatalombani, s az e mellé adott központi képviseletbeni részvéttől elvonni jog- és hűségsértés nélkül, s valóban nagy ideje már, hogy e szükségességgel megbarátkozva, minden eddigi illusiokról lemondjunk; ha azonban a Lajthánninneni aggodalmaknak, a birodalmi képviselet alaptörvényét illetőleg, valóban lennének jogosult okai, akkor a más részen is meg kell fontolni, hogy a magyar egy olly ügyhez, mellynek egyszer magát őszintén odaadta, vas következetességgel ragaszkodik, s ezen ügyért maga az áldozatkészség!

És meg kell fontolni, hogy ha azon eredményeknek, melyeket a bécsi birodalmi tanács legrövidebb idő alatt kivivott, fényes oldalát elvitázni lehetetlen is: a tulajdonképeni kérdés mégis mindig az marad, milly progressioban fokozódnának azok, ha a tiszta magyar törzs képviseleti személyzete is részt venne egy olly központi hatalomban, melyben a monarchiábani autonom, és ősnemzeti állását biztositva láthatná? Kérdés, hogy ez esetben az osztrák Monarchia nem nőné-e ki magát mint egy varázsütésre megint a szárazföld legrendezettebb s legbiztositottabb államává? Ismét azon legerősebb hatalmává a szárazföldnek, mely az Európa felett még nem rég lebegett válságban a század leggenialisabb fejedelmének s legnagyobb hadvezérének harczi szerencséjét, mind a mellett is legszivósabban élte tul, hogy ez utóbbinak, pályája befejezése előtt egy fél világrész segédeszközei állottak rendelkezésére.

Egy szóval: egy részről a szükebb birodalmi tanács, sőt a tágabb is, a mint jelenben alakitva vannak; — továbbá maga a központi birodalmi ministerium oeconomiája is, nem felelnek meg az egyesülési kormányformák sem tudományi, sem gyakorlati követelményeinek; s a mennyiben némelly tekintetben az egyesülési állam lényegén tul mennek, lehető, hogy esetleg lépésről lépésre átmehetnének egy egyszerü birodalmi ministeriumba, birodalmi parlamentbe, birodalmi kormányba, t. i. a Magyarországot assimiláló s absorbeáló Monarchiába. Mialatt azonban egy részről a dolgok igy állnak, azalatt ellenben a más rész mindig csak késik magát loyalitással az Unio álláspontjára helyezni, és egyszerü, de kimért és alapos érvek által kimutatni azon formák tarthatatlanságát, melyeknek alapján a megszakasztott Unio ujjáalakitása a Lajthántulról eszközöltetni czéloztatik.

Ezen helyzet igen természetesen némi iránytvesztő kifáradás és kimerülés állapotjára vezetett. És mi észleltük az izgatott kedélyek ezen ellankadását a kiegyenlitós terén létező nagymérvü nehézségekkel szemközt, és felismertük ezen fonalat vesztő tanácstalanságot a megoldás sikert igérő kezdeményezéseinek megragadásában. Ennélfogva ugy láttuk, hogy megérkezett a pillanat az alaposabb fejtegetésekre; s igy tanulmányaink átvizsgálása után azoknak kinyomatását elhatároztuk.

De ehhez még épen ez időben történt Pest legnépesebb szállodájának éttermében ama elég feltünőleg — 50—60 sze-

mélynek együttes fellépése által eszközölt sajnálandó nyilvánitás.

E nyilvánitást — mi fájlaljuk. Az — legszelidebben szólva, — nem volt elegendően megfontolt. Mivel azonban arról tudositattunk, hogy abban néhány olly személyiség is vett részt, kikhez minket a szinletlen barátság és nagyrabecsülés drága emlékei, sőt nemes és fényes egyéni előnyük csodálata füznek, annálfogva mellőzzük itt e tény behajtó fejtegetését, és jegyezzük fel csupán azt: milly fájdalmasan kellett érintve lennünk ellenceinknek erre vonatkozó éles birálata által, melly szerint ők e nyilvánitást szomoritónak mondják, mivel az a pillanatilag legalább külsőleg nyugodtabb megfontoláshoz készülődő kedélyeket ujabban felizgatta; szomoritónak, a mennyiben azt már alaki megjelenésében annál inkább correct politikainak kellett tartani, mert lefolyása — egészen politikai hatásra számitott formában, állitólag 40,000 könyomatu példányban terjesztetett szét; — szomoritónak, mert az abban résztvevőknél feltételezni kell legalább annak ismeretét, mi tartathatik tulajdonképen politikai demonstratiónak, s mi nem? Annak ösmeretét, hogy ha már a szó a nyilhoz hasonlit, melly elereszve többé vissza nem tér— a tény még inkább. Annak ismeretét, hogy a mit egyszer a közérzület politikai demonstratiónak vett, változatlanul az marad, s nem szünik meg azon érdekeknek ártani, mellyeknek hátrányára eredetileg történt. Egy szóval: azon köznapivá vált tétel ösmeretét, hogy „politikában a hiba — bün.“

Ellenceink azt mondák: köztudomásilag az ovatio férfiában a két felirat van személyesitve, e két felirat pedig a birodalmi Unio negatioja. Ezen nyilvánitás tehát már e tekintetből is Unioellenes volt.

Azt mondák: „Unioellenes volt az már az ez alkalommal tartott megszólitó beszéd tekintetében is, melly azon álláspontnak megtartására buzditott, mellyet az utóbbi országgyülés elfoglalt. Végül Unioellenes volt az, az adott feleletre tekintve is, melly a felirathoz, s az 1848-ki törvényekhez épen azon értelemben ragaszkodva*), mellyben azok, fájdalom, az 1848. s 1849.

*) Nem hagyhatjuk itt érintetlenül, hogy az itt ünnepelt férfiu politikájának ellenei bizonyitványokat közöltek velünk arra nézve, hogy az első lökés, mellynek folytán az 1848: III. az akkori ministerium, s a következő pesti országgyülés által a parlamenti absolutismus teljes jelentőségével hozatott szinre, hogy erre az első lökés épen az itt ünnepelt szónoktól származott.

években a gyakorlatba átmentek, illy előzmény után azon kijelentés által, „hogy a törvényekhez merev ragaszkodás legalkalmasabb eszköz a forradalmak ellen, s a trónnak legloyalisabb támogatása“:— a legkeserűbb gúnyt szórta a Loyalitás elve, s a korona jogait biztositó alaptörvény ellen.

Azt mondák: különösen a kormánykörökben akkor forrongott válsággal szemben e demonstratio, ezenfelül még, bizonyos személyiségeknek abbani részvéte által, mint kihivó és mint azon válság lefolyását élére állító tünt fel, melly a kormányt jelesül azon határozott magatartásra ösztönzé, mellyet az erdélyi ügy későbbi kezelésénél félreismerhetetlenül lehete észlelni, és melly a közvéleményt tévutra vezette; a nyugodtabb felfogáshoz hajló párt alakulását és erősbülését hátráltatta; egy szóval a nyilvános tudalom és lelkiismeret hamisitásához járult.

Azt mondák: A legközelebb s legvilágosabban mutatkozó veszélyes oldala ezen nyilvánitásnak azonban az, hogy az országgyülés egybehivásának késleltetésére, s igy a provisorium továbbterjesztésére szolgált. A kormány t. i. oda nyilatkozott, hogy „mielőtt a hangulat meg nem javult, az országgyülést össze nem hivathatja.“ Bizonyos notabilitásoknak ezen demonstratioban már érintett részvéte azonban épen azon elemek növekedésére mutat, mellyeknek kevesbülésétől a hangulat javulása függött.“ — — S im: ezek logikai segédeszközei ama birálatnak, melly ezen legujabb politikai nyilvánitást illetőleg a Monarchia ugy nyugati, mint keleti részeiből volt hallható.

Igy immár: az idő halad — a végzetek teljesülnek! A feliratok álláspontjáni további megmaradást mi is meggondolatlan siettésnek tartjuk egy gyászos vég felé. A nemes, a tiszta magyar törzs, a mi meggyőződésünk szerint is, izolatiojának örvényénél áll.

Ezen — minden nagylelkü emelkedésre oly képesitett törzs, mellynek a Monarchia sorsára megfogyandó befolyását a közös Fejedelem s az Unio nyugati fele, habár sajnálattal nézendik is, de a közvetlen önfentartás törvénye szerint mégis kénytelenek lesznek megtörténni engedni!

A viszonyok illy helyzetében tehát mi azt kérdeztük magunktól: valjon illy körülmények között, — midőn egy bizonyos párt izgató fogásai által, a mérsékletnek még legtisztább hirében állott politikai nagyságainkat is elragadtatva látjuk — nevezetesen azonban olly körülmények között, mellyek folytán még magunk sem vitázhatjuk el, hogy az uralkodó párt által

minden alkalom megragadtatik, a gyanutlan tömeget magasztos jogokkal és szent kötelességekkel üzött ámitó szójátékok által a merev izgatottság hálóiban tartani — hogy illy körülmények közt nem kell-e sietnünk azon hazafiui kötelességet teljesiteni, hogy a részben ugyan nemes, de teljességgel nem valósitható törekvések ellenében; hogy a néhol talán őszinte ragaszkodással megőrzeni ohajtott, de egyátalában tévesen felfogott jogelvek ellenében; hogy ezen sajnálatos tényezők ellenében, a ködöt áttörve, végre bátran felderitsük, melly kölcsönös jogalapon állunk a fenforgó legboldogtalanabb félreértések tekintetében? hogy felderitsük, mit remélhetünk ép ezen jogalapra támaszkodva, az állami s egyesülési jog tekintetében ismeretes örökös észjogi törvények szerint megnyerhetni elleinktől, s mit nem?

Azt kérdeztük magunktól: valjon nem kell-e sietni, hogy végre felderittessék, miként a megoldás egyedüli módja csak a Monarchia keleti és nyugati felének paritativ autonom-nemzeti coexistentiája elvének mindkétrészéről loyalis elfogadása által érethetik el; hogy azonban a jogparitási coexistentia ezen neme egyátalánfogva semmi más, mint egyedül az egyesülési (unioi) államforma által közvetithető, hogy tehát ugyanezen megoldás annyira s olly határozottan egyedül csak az egyesülési jog államformája elvének őszinte s tartalék nélküli elfogadásánál találtathatik fel: mikép e változhatlan igazság félreismerése megett csak az egyenesen, vagy közvetetten létesitendő kényszerü végrehajtásnak; vagy az osztrák Monarchia, mint tudva van, csak a legrettentőbb társadalmi catastrophák utján bekövetkezhető megsemmisülésének, legominosusabb alternativája áll.

Azt kérdeztük magunktól: valljon nem idején van-e s nem hazafiui kötelesség-e, felderiteni, hogy ha a lázadás folytán bekövetkezett dictatura megszüntével, mindenek előtt csak az Unio ujjáalakitása volt és lehetett eszközlendő, hogy ezen ujjáalakitás most, t. i. azon politika után, mellyet 1848-ki Törvénykönyvünkben felállitottunk, s october 20-ka után ujra felvettünk — hogy ezen ujjáalakitás most már alig épittethetik fel máskép, mint azon democrat elem alapján, mellyre az, a február 26-diki birodalmi képviseleti Statutum által fektetve van, s hogy ha ez csakugyan igy áll, akkor csupán a magyar aristocratia — atyáik nagylelkü, lovagias és határozott modorától olly sajnálatosan elütő eljárásának tulajdonitható, ha a tiszta magyar

fajban tettleg személyesitve volt, s régente annyi fénynyel és sikerrel képviselt legitim politikai tulsuly nem annyira megingattatott, mint inkább talán örök időkre eltemettetett.

Kérdeztük magunktól: nem kell-e mielőbb felderiteni, hogy ezeknek folytán tehát mindaz, mit most megoldásnak, kiegyenlitésnek, kiegyezésnek sat. neveznek, azon czéltól, hogy a birodalmi központi kormányzat és képviselet Ő Felségének az octoberi diploma, s az arra vonatkozó legmagasabb kéziratok által kifejezett szándékához képest az aristocrat elemre fektettessék, annyival távolabb áll, minél inkább minden várakozáson felül bebizonyult a demócrat alapon nyugvó bécsi birodalmi tanácsnak józan, mérsékelt, s igazán államférfiui eljárása, és minél inkább igazolta ezen eljárás azon lépést, mellyre magát Ő Felsége az octobert követő négy havig tartó anarchicus mozgalom után a februári Statutumban foglalt elvek elfogadásával elhatározá.

Kérdeztük magunktól: nincs-e idején felderiteni, hogy az octoberi kormány élén állott férfiunak szerencsétlen eltérése a diplomában foglalt azon elvektől, mellyeket tulajdonkép az ő saját elveinek kelle tekinteni — hogy a sajnálandó politika, melly az esztergami értekezleten, daczára néhány bátor férfiunak, kik az uralgó árral szembeszállottak s a követelt választási mód következményeire figyelmeztettek, mégis pártolásra talált; hogy a pesti országgyülésnek s a feliratok szerzőjének szolgalisága egy — tulajdonképen mesterségesen előállitott közvélemény iránt; hogy végre a tiszta magyar elemnek egész a jelenig mutatkozó merev magatartása: hogy mind e sajnálatos tényezők oda hajtatták a helyzetet, miszerint ámbár ős nemzeti állásunk megmentése egyedül attól feltételeztetik, hogy az Unio ujjáalakitása az octoberi diplomában fekvő elv alapján történjék; mégis e czélt elérni most már csak egy rendkivül józan politikának sikerülhet, s most már valószinüleg azon is örvendhetünk, ha a február által felállitott központi hatalomtól és központi képviseletből, az alakitásban közbejött némelly olly formahibákat eltávolitnunk sikerül, mellyek — mint mondva volt — sem a tudomány, sem a tapasztalás által nem látszanak igazolva.

Végre kérdeztük magunktól: valjon nincs-e nagyon idején, s valjon nem hazafi kötelesség-e, egy hármas intő szózat alakjában a magyar elemnek előterjeszteni 1-ször: Hogy a

februári Statutumból az érintett formahibák eltávolításának kieszközlése is, már máskép el nem érhető, mint az eddig roszul tanácsolt meggyőződéseknek haladék nélkül megindítandó fordulata, s e tiszta magyar elemnek a nyugathoz legszintébb elvileges közeledése által. 2-szor Hogy több, mint egy gyakorlati eszköz létezik, Magyarországot idővel s kedvező körülmények közt, még a mostani alaku birodalmi tanácsba is belépetni. Gyakorlati eszközök, mellyek megragadásának, ha velök szemben Magyarország secessioja áll — teljesen igazoltnak kellene tekintetni, mert: engedtessék meg itt megjegyeznünk, hogy habár az egyéni morál Pittnek eljárását, Irland uniójára nézve kárhoztathatta is, a század azonban, s Brittanniának ez eljárásból származott hatalmi állása, azt szentesitették. 3-or: Hogy az eredmény ugyanaz marad, akár alacsony Mazarinféle pénzvágy, akár a népszerüség vadászata által vezéreltetett valaki arra, hogy behizelgő szójárások által polgártársait szerencsétlenségbe, hazáját pedig romlásba döntse.

És mind ezek folytán mi azt találtuk, hogy ép a most érintett tekintetekből a fentebb emlitett hazafiui kötelesség teljesitését, mindezt határozottan s bátran felfedezni, mindennél inkább siettetni kell; s ez az, mi bennünket arra birt, hogy összegükben egy kikerekitett egészet képező jelen tanulmányoknak nyilvánosságra hozatalát még az által is siettessük, mikép a kiadásban időhöz nem kötött füzetek alakját válaszszuk, s a kegyes olvasónak kezéhez a munka bevégezte után a boritékot és tartalmi jegyzéket utólagosan juttassuk.

Egyébiránt ha a helyzetet, mellyben jelenleg vagyunk, csak legátalánosabb vázlatban is meghatározni akarjuk — ez a következőkben áll: 1-ször. Mi szemben a habsburgi egyesülési összbirodalommal mint egyesülési tag állunk. Helyzetünk e tekintetben egészen világos és correct. Kötve vagyunk mindazon jogi kötelességeknek, mellyeket a megszakasztott egyesülésnek a Diploma alapján, vagy már most a februárnak democrat alapján is történt ujjáalakitásánál az egyesülési tagtól a souverain összállam irányában elmélet és tapasztalás elkerülhetetlenül követelnek, ugy elvileg, mint a külső jogi formák szerint eleget tenni: és ez helyzetünk a souverain Monarchia főkormányjogainak ujjáalakitása irányában, tekintve ugy az elvet, mint a formát.

2-szor. Autonom törvényhozásunkat s autonom kormány-

zatunkat illetőleg ellenben, szent István koronájának hasonlag egyesülési országában élünk, és pedig mint tiszta magyar elem szemben a többi nemzetiségekkel. S ezen másik álláspont még eddig távolról sincs világosan s érthetőleg kifejtve.

Azonban az, mit e perczben e fenéritett másik álláspontot illetőleg keresünk, s mire törekszünk? Tegyük szivünkre kezünket: mi a tiszta magyar elemnek régi tulnyomó befolyását keressük. S igazán szólva, hol fog valaki találkozni, ki erre tőlünk a jogosultság bizonyos nemét elvitázni képes lenne?

A mit azonban mi ebben keresünk s mire törekedünk, az most gyakorlatilag véve azon viszonyba megy át, hogy a felettünk nehezkedő válság ezen elemnek nézete s actioja szerint érjen véget. Ellenben a tiszta magyar elemről a Secessiora törekvést, az Antiunionismust teszik fel. Ez legalább annyiban, a mennyiben — ismét szivre a kézzel — legnagyobb részt a tiszta magyar elem volt az, melly az 1848-ki törvényeket alkotá, a lázadást képviselte, s most is a két felirat mellett áll, mellyek Unio-ellenesseknek tartatnak. De épen ez által válik azután a tiszta magyar elem tulsúlya elleni Antagonismus — melly a hazai testvéreket tekintve, tulajdonképen már három évtized előtt kezdődött, s épen az 1848-ki törvényekben culminált — az egyesülés másik felét illetőleg is némileg jogosulttá. Valljuk meg, hogy egyedül ez valódi gyakorlati oldala helyzetünknek ugy magyar hazánkban, mint a Monarchiát és nyugati testvéreinket is tekintve.

Régi történeti jogok, s nemzeti kegyeletek tekintetbevétele, ez az alap, mellyen minden egyesülési állam nyugszik. Sőt inkább, ez utóbbi kormányforma, ezen tekintetbevétellel egyátalánfogva azonos. Mihelyt azonban államjogi helyzetünk a nyugati testvéreinkkel a pragmatica Sanctio által felállitott egyesülési viszonyon s a habsburgi örökségnek ebből származó hatalomállásán nyugszik, és mihelyt Magyarország, mint a birodalmi Unio tagja, a hozzátartozó „Partes, regna et provinciae" tekintetében maga is mint külön Unioország—mint másodrendü egyesülési ország tekintendő; a nyugati testvérek ellenben a tiszta magyar fajnak secessionisticus vágyakat tulajdonitanak, mig a nem magyar ajku hazafiak politikai s államjogi tulsúlyra törekvést: ők ekkép sohasem engedhetik meg, hogy ezen tulnyomó befolyás az évezred előtt meghóditott más törzsök feletti egyszerü uralommá fejlődjék. Egyszerü uralommá, mellynek

elve szerint a keleti s nyugoti góthok részére fél Európa feletti uralmat kellene még most is követelni.» És ezt annál kevésbbé tehetnék, mert a tiszta magyar elem tulsúlya, martius előtt is, csupán a gyakorlati életből kifejlődő azon helyzetből eredt, melly 1848 előtt a dolgok élére egy aristocratiát állitott, melly tulnyomólag a tiszta magyar nemzetiséghez tartozott.

S ez volt a nem irott történeti jog, tekintve a tiszta magyar elem tulnyomóságát. Ezen jog, melly olly kevéssé alapult az első foglaláson: mint szláv testvéreink nem vonatkozhatnak történeti igényeikkel a nagymorva, vagy nagydalmát jogra.

Mi a tiszta magyar törzsnek régi tulnyomó befolyását keressük a történeti jogra támaszkodva. — Az emberi rendezkedések haladási phásisainak mindenkor a jognézetekben, s jogszerzésekbeni haladási phásisok felelnek meg, vagy a mi egyre megy: van a történetnek jogphilosophiája, s megforditva. Csak ez a historiai jog tanának tulajdonképi lényege, valódi magva!

S azért a történeti jogot, melly tulajdonképen egy az autonom nemzetiségi joggal, sem Savigny, sem Niebuhr nem fogták fel egyszerün az évezredek, vagy csak századok előtt létezett állami szerkezetek szerint, hanem ép azon progressioban, melly csupán a történelemre átszállott régi helyzetekből, fokonkint nevekedett, vagy elhunyt.

A nagymorva s nagydalmát jog ősrégi dolog, tért engedett az a magyar foglalás későbbi jogának. Ez ismét engedett azon jognak, melly nagy Magyarországgal kezdődött, és — mint még igen világosan bebizonyitandjuk, — az östörzsöket s nemzetiségeket illetőleg, hasonlag az Uniojog alapján állott. A pragmatica Sanctio alapszerződése ismét ujabb dolog, melly Magyarországot a habsburgi birtokok egyesülési részévé tette. Még ujabb dolog volt az 1848. III. V. VII. folytán a régi unio-viszonynak előbb sz. István koronája országaival s tartományaival, aztán az osztrák Monarchiával a forradalom által merénylett felbontása; a forradalomnak arra következett bukása, és a királynak, mint a lázadás legyőzőjének dictaturája. A legujabb dolog pedig Ő Felségének a dictaturáról nagylelkü lemondása, s a megbontott egyesülési államnak az octoberi diploma általi ujjáalakitása — a Monarchia másik fele részére alkotmányos jogok engedélyezésével; s ez utóbbi okozta, hogy az Unio ujjáalakitása alkotmányos, és pedig democrat formák szerint ment végbe.

Mint fennebb láttuk, egyedül mi voltunk, kik nemcsak a

szt. István koronájához tartozó országok alkotmányát democratizáltuk, hanem Ő Felségét is arra inditottuk, hogy a Monarchia egyesülési alaptörvényét democrat elv szerint alakitsa ujjá. A nemzetiségek elve azonban ezen alapra állitva, egészen hátrányunkra szolgálónak bizonyul. Csak őszinte közeledés s tömegesen tartott loyalis odaadás Ő Felségéhez s az Unio már kétségtelenül fennálló elvéhez, hozhat közelebb minket ujra, czélunkhoz.

Valóban: csak egy történeti tény van, melly mindig ugyan az maradt nemzeti életünk most érintett különböző korszakaiban, és ez az, hogy a magyar történet mindig az értelmiséget, az emelkedettséget, a valorositást képviselő magyar törzs aegise alatt alkottatott; hogy a Zrinyieknek és Corvinoknak soha eszébe nem jutott, magukat románnak s horvátnak, nem pedig a magyar törzs fiaiul tekinteni. Ez az igazi ezeréves történeti tér, melly, mint mondatott, a nélkül, hogy irott törvény lett volna, magában mindig hasonló maradt, s mellytől megválni a hazafi kebelnek oly nehezére esik.

Azonban, először az 1848: III. V. VII. sat. törvényczikkeket alkotni, mellyek a több vagy kevesebb autonom jogokkal, vagy tartományi állásokkal ellátott minden nemzetiségeknek egy unificált Magyarországba bevonatását involválták; ez által a mondott nemzetiségeknek susceptibilitását felébreszteni; s miután már ez megtörtént, s világosan a legkeserűbb gyümölcsöket hozta, még mindig mereven, s erőszakos hajthatatlansággal a mondott törvényczikkekhez betű szerint ragaszkodni: ezen eljárással szemben erőt veszt minden szójárás, melly más nyelvü magyar egyesülési testvéreink jogainak fentartását lehelí. — S már most még, illy sajátságos viszonyok közt közel 2½ millió választó a merev többségi elvvel a magyar korona „partes, regna, et provinciae“ számára: s a tiszta magyar elemnek, s evvel az értelmiség legnagyobb része tulnyomóságának bukása meg lön pecsételve! — A más nyelvü elemek a tiszta magyar elemet két harmaddal haladják meg, ezenkivül a parasztválasztók, kik tudnivalókép épen ugy megnyerhetők a tiszta magyar elem ellen, mint részére, a többi törzsekhez statistikai számitás szerint ugy állanak, mint 5 az 1-hez. Illy segédeszközökkel csak politikai rövidlátás, sőt kiskoruság akarhatott valódi magyar történeti államjogot folytatni, vagy épen alapitani.

Magyar octoberi statusembereink valódi államférfiui s mély hazafiui eljárását a szélesbitett birodalmi tanácsban; azoknak szövetkezésüket a Thun-Clam párttal; ugyanazoknak az 1848: III. V. VII. tczikkek absurd nemzetiségellenes, s igy hazafiatlan határozmányaitól aggálytalan visszatérését a martius előtti kormányzati formákra, különösen pedig a csupán az 184⅞ által módositandó 1608-ki választási módra; ugyanazon octoberi férfiaink ezen eljárását az utókor fogja csak épen ugy méltányolni, mint az eszelősséget, mellyet Kossuth s az egykori Pesti Hirlap emberei parlament többségi kormányukban felállitottak, s a lázultságot, melly a Diploma engedélyezése után Magyarországon a főket elbódità, s még az esztergami tanácskozmányba is utat talált: mint a magyar szivet összezúzó, a magyar nevet aláásó merényletet fogja megbélyegezni.

Ne szóljunk itt azon szerencsétlenségről, hogy a magyar ügyek élére olly férfi hivatott, ki ugyanez octoberi elveket a legközelebbi perczben nemcsak megtagadta, hanem azokat állitólag bizalmas körökben *kóficz*-nak nevezve s csak az 1848: III. V. VII-re puszta átmenetkint tekintetni akarva, az esztelen izgatottságot az országban táplálta.

Ne szóljunk itt azon szerencsétlenségről, hogy egykori igen tisztelt barátunknak, az azon időbeli magyar ministernek tanácsa, miszerint az akkori anarchicus mozgalom ellen azon szer használtassék, melly egy évvel később csakugyan szükségessé lön — nem jött teljesedésbe; ne szóljunk, mint mondók, mind erről: egy van azonban, a mit az utókor politikai okosságban annyira kitünő octoberi férfiainknak nehezen fog megbocsáthatni. S ez a bátortalanság, mellyel ama böles meggyőződésüket védelmezték, mellynek alapján az octoberi elvekhez csatlakozni elhatározák. — Hiányzott bennök a határozottság, fontos tettercjüket az ösmeretes ellenein által felkorbácsolt szerencsétlen árfolyammal szembe állitani. De mit mondjunk még a conservativ párt természetes elemének, t. i. az egyházi s világi hierarchiai elvnek ama képviselőiről, kik a tekintély s hatalom élvezetében, tehát a kétségtelen politikai befolyás teljes birtokában, az anarchia rémalakját összefont karokkal engedték magukra törni? holott csak a politikai actio szellemi s anyagi eszközeinek részökről tökéletes kimeritése után kellett volna az ösmert felforgatóknak azon gyászos eredményhez juthatni, mellyet fájdalom, megéltünk.

És akkor már, midőn a kocska a februári kibocsátványban elfogadott elv felett elvettetett, a dolog ugyan már sokkal nehezebbé vált. De elszánt és határozott fellépésök által meggyőződéseik számára mégis tért nyerhettek volna még bizonnyal, mi aztán nem zárta volna el a kivihetőséget, a diploma elve részére az országgyülésen pártot szerezni; a viták kinyujtása által a tért lépésről lépésre kiszélesiteni; s a Leopoldi 9 hónapig tartott országgyülés példájára, ha talán már a végperczekben is, az octoberi elv értelmébeni transactio részére a februári elv ellenében alapot teremteni; ezt pedig annál inkább, mert akkor a körülmények erre még hasonlithatatlanul kedvezőbbek voltak, mint például jelenben.

Mind ebből azonban fájdalom, létre nem jött semmi. Épen az országgyülés végén hallottunk egy nagy tehetségü főur ajkairól néhány nagyon is szerény szót az octoberi elvek mellett, mig másokat a karzatokon a feliratok ugynevezett győzelme felett egész erejökből tapsolni kellett látnunk. Egy szóval, kisérlet, az octoberi elv részére tért nyerni, s a megoldást az erre helyezendő transactio által lehetségessé tenni, nem is tétetett, s pedig, ha még egyátalában lehet tért nyerni a transactionak, melly bennünket a megsemmisüléstől megóvjon, ez csak a tiszta magyar elemnek az octoberi elvhez őszinte s nyilt csatlakozása által érethetik el. Ezen elvhez, melly a nyugati félen hatalmas támaszokra találand. Hatalmas támaszokra, mellyeknek kielégitése sem a fejedelem, sem a kormány részére nem lehetne egészen közönyös. *)

S most még csak egy megjegyzést. Azon elv, mellyet e mü szerkesztésénél magunknak szabályul állitottunk fel — ezen elv abban áll: személyeket ugyan sehol sem sérteni, de dolgokat és tényeket mindkét oldalra, nyiltan s egyenesen valódi becsük szerint értékelni. Az egész müben csak ritkán fog egy-egy a most politikailag munkás személyiségek közül megnevezetni. A mennyiben azonban a tények helyeslésénél, vagy megrovásánál közvetve személyek is látnák magokat érintve, ez a birálat azon solidaritásának körébe esik, mellytől nyilvános életet élő egyének magokat el nem vonhatják.

*) Mi az octoberi diplomát ugy fogjuk fel, hogy az, lényegénél és szószerinti értelménél fogva is, Magyarországnak autonom jogokat, s igy a II. pont értelme szerint is kormányzati országos pénzügyet is engedélyez. A II. fejezetben e nézetünkre még visszatérendünk.

II. fejezet.

*CLII. (illetőleg CLXIV.) egymást kiegészető, fentartó s bebizonyitó, az általános, s a különös Magyar-osztrák egyesülési jog vázlatát képező tételek. — Legszélesebb alapvonásokban előadott szabályzata az eddig vitatott első rendü kérdéseknek, s a pártok állásának. Némi észrevételek a központi hatalom s az ezzel járó központi képviselet, mint szintén az autonom törvényhozási képviselet természetéről és lényegéről — az egyesülési államokban. *)*

I. Mielőtt az elsőszülöttségi örökös Monarchia a Habsburg ház részére az 1687: 2. által kikiáltatott: szabatosabban szólva: mielőtt I. József, III. Károly és Mária Theresia megkoronáztatása által ezen elsőszülöttségi örökösödési törvény a pragmatica Sanctioval együtt eme királyok koronázási hitleveleibe felvéte-

---

*) E tételek czélja: a régi Leibnitzféle modor szerint előleges áttekintést nyujtani. Hasonló tételeket, melyek egymást támogatják, kiegészitik s feltételezik, e nagy tudós mathematikai rendnek „ordo mathematicus" nevezett el. Távol attól, miszerint itélni akarnók a felett, valjon Leibnitz, nem mathematikai müveiben illetékesen használta-e e czimet, — magát a rendszert gyakorlatba vesszük; mert azt találjuk, hogy az, az olvasónak, különösen a széles modoru, s röpiratszerüleg szerkesztett, de mégis a tudományok körébe vágó előadásoknál, kivánatos tájékozást nyujt.

Valóban több ezt követendő fejezetek csak ezen tételeknek, s az azokból folyó következtetéseknek commentárját, ollykor glossariumát s általános jogi és különös törvényi idézetek által okadatolt bővebb bizonyitékát tartalmazandják.

Egyébiránt a tételeket még tovább is azon összeállitásban s összefüggésben folytatandjuk, hogy azok öszvegében majd ezen egész tanulmányok által, kivonatban ugyan, de mint teljes egész terjesztethessenek elő az olvasónak, kényelmes átnézet s megértés végett.

tett, s ez által alakilag is a közvetlen és sérthetetlen alapjogok cathegoriájába emeltetett: — ezen pragmaticus időszakok előtt Magyarországnak államjogi viszonya a többi örökös tartományokhoz pontosan nem volt meghatározva; annál kevésbbé tekintethetett az egyesülési, szövetkezési, vagy már csak egyszerü szövetségi viszonynak is.

II. A törvények, mellyek Magyarországnak a többi örökös tartományokhozi viszonyai iránt ezen pragmaticus időszakok előtt hozattak, a „szövetséges állam“, az „államszövetség“ és az „államok szövetkezése“ egy keverékének szolgáltattak jogalanyt. E szerint azok ollynemü három statusformáknak egybeolvasztását látszottak eredményezni, mellyeknek egyike a másikat ugy a tudomány, mint a gyakorlati diplomatia követelménye szerint is ellenmondólag kizárja. Ez tehát kiegyenlitése akart lenni olly közvetlen ellentétben álló határozmányoknak, mellyeknek egybeöntése (fusio) általán véve kivihetetlen.

III. Törvénykönyvünknek államjogi alapul szolgáló tételei I. Ferdinandtól kezdve 1686-ig — illetőleg 1723-ig, olly zavartak, annyira minden irányban nyujthatók, s ugy telvék ellenmondásokkal, hogy a gyakorlott kritikusnak ép olly könnyü lesz azokból Magyarországnak a többi örökös tartományokkal absolut unificatioját megdönthetlen idézetekkel támaszolni, mint hasonló érvényü törvényrehivatkozások által bebizonyitni ennek egyenes ellentétét, t. i. az államszövetséget, vagy épen a correct nemzetközi viszonyt.

IV. A Habsburgi birtokok közti tulajdonképeni Unio azon időben csak sejtetett. Az a szakadatlan együttmaradás által gyakorlatilag ténnyé vált ugyan, de sem alakjára nézve rendezve, sem már csak lényegére nézve is felösmerve nem volt. A hajdani görög Uniok viszonyai ösmeretlenek, és a régi schweizi egyesülési állapotok alakjuk s positiv viszonyaikra nézve rendezetlenek lévén, akkor Puffendorf, Montesquieu és más amerikai, s német Unio államtanárok elömunkálatai is, még csak mint szintannyi csirák, a fokonkint fejlődő emberi ész méhében nyugodtak! Csak ekkint történhetett, hogy már a közös örökösödési rend változhatatlansága is (melly pedig, mint tudva van, a fejedelem az egyesülési állam lényegét feltételező azonosságának legfeltétlenebb követelménye) — hogy az örökösödési rend vál-

tozhatatlansága is, absolut ellenmondó törvényes tételek nyomása alatt feküdt.

V. Az 1547. évi 5-ik tcz., mellyre az elsőszülöttségi örökösödési rendet megalapitó 1687: 2. hivatkozik — ezen 5-ik törvényczikk az örökös Monarchiát, s az örökösödési rendet már kimondá; legalább a most idézett 1687-iki örökösödési törvény, ezen előbb felhozott törvényczikknek szigoruan ezen jelentőséget tulajdonitja. S mégis még I. Leopold is, koronázási hitlevelében, mint választott király áll: mint szabályos választási feltételek alapján kikiáltott Fejedelem. Ezen király koronázási oklevele világosan mondja: hogy ő „ősi szokás szerint szabad akarattal, s a 17 pontokban feljegyzett feltételek előleges elfogadása után választatott meg".

VI. Magyarország s a többi örökös tartományok közt valami „Unio"-viszonynak megállapitása, a pragmatica Sanctio előtti törvénykönyveinkben sehol fel nem található. Sőt azokban még ezen szó „Unio" is siker nélkül keresteték.

VII. A Rudolf és II. Mátyás alatt a Habsburgi örökös tartományok és Magyarország közt kötött „Confoederatiok" távolról sem mutatnak bármelly államjogi Uniora, sőt, mint az illyféle egyesülés absolut ellentétei tünnek fel. A mennyiben ezen Confoederatiok a bécsi békekötés; az 1609: 42; sőt még II. Ferdinánd választási feltételei által is a 12-ik pontban biztositattak: annyiban azok minden államjogi elvek szerint, Magyarországnak csaknem egészen nemzetközi állására mutatnak.

VIII. Hogy a közjog terén uralkodó illy absolut elvtelenség mellett a Habsburgok öröksége két századon át együtt maradt, az, elutasithatlan következetességgel, a népek érdekeinek, később az Unio elvben megtalált, és ugyanezen állami formatioban nyilvánult népjogi, társadalmi s nemzetgazdászati, sőt általános polgárisulási vonatkozások által indokolt azonosságára mutat. Ezen igen nevezetes politikai eseménynek hasonmását a történet csak az Angol-, Skót- és Irhon közti, épen e korszakba eső hasonló szétmálló, s végre, habár más elv szerinti, de mégis legalább hasonnemü eredménynyel bevégzett viszonyban, mutathatja fel.

IX. Az Uniora vonatkozó, s ezt létezésében különösen érvényesitő tulajdonképeni törvények e szerint, a pragmatica Sanctio előtt sehol sem találhatók. (III. IV.) Általában, hol az egyesülteknek tartott országok egyik felében választási jog s

választási feltételek uralkodnak, míg a másikban az elsőszülöttségi örökösödés: ott nincs Unio-állam (egyesülési állam.) (IV.)

X. E szerint tehát az Uniora vonatkozó viszonyainknak, s tehát a többi örökös tartományok irányábani praecis álláspontunknak meghatározásánál, a Carolinus és Theresianus törvényeket megelőzött joghatározmányokra, semmiképen sem hivatkozhatunk.

XI. A mi 1723. évi pragmatica Sanctionk valódi unioi alaptörvény: III. Károly, Magyarország s a császár által képviselt többi Habsburgi örökös tartományok összege közt kötött valódi unioi, egyesülési alapszerződés. *)

XII. A pragmatica Sanctio először s mindenek előtt a Monarchiát felállitó, s a korona és az Unio két fele közt a kölcsönös jogokat és kötelességeket az általános állami s unioi jog lényege szerint meghatározó általános és közös **három oldalu** alaptörvény; más részről pedig egyszersmind **két oldalu**, t. i. Magyarország és királya közt a jogokat és kötelességét szentesitő különös alapjog.

XIII. Magyarország egyrészről, s a többi osztrák örökös tartományok más részről a pragmatica Sanctio folytán létesitett Unio által egy magasabb souverain egésszé lettek: egy Habsburgházi hatalommá, most osztrák Monarchiává: egyesülési állammá (Unio-állammá) nőtték ki magukat.

XIV. Unio- (egyesülési) állammá, — mellynek felállitásánál — habár az egyesülésbe lépett országrészek ezen lépést mindenesetre souverain szabadsággal, s nemzetközi önállással tették, sőt máskép nem is tehették — előbbi souverainitásukat, — előbbi nemzetközi önállásukat, egy magasabb államjogi elv szerint elejtettnek kellett tekinteni, hogy e helyett a magasabb, az egyesült egésznek souverainitása eszközöltethetett légyen. (XVIII. XIX.)

XV. Egy ekkép egyesült egésznél a valódi állam, a nemzetközi, a diplomatiai, a souverain állam mindenkor egyedül csak az összesen vett egyesülési állam. (Bundesstaat.) S ennélfogva a souverain kormány is nem más lehet, mint ezen egészet összefoglaló egy, s egységes: központi. Csak ez utóbbi a fökor-

*) Ezen — a pragmatica Sanctio már futólagos szakértő attekintésénél is eléggé világos tétel bővebb s alapos bebizonyitására, egy különös fejezetben fogunk visszatérni.

mányhatalom, melly az Unio részeit alattvalói kötelességben s engedelmességben megtartja. Egyedül ez köt szövetségeket, s gyakorolja idegen államokkal a diplomatikai tárgyalás jogait sat. sat. Az egyesülés egyes részeinek ezt tenni nem szabad. (XVIII. XIX.) *)

XVI. E szerint az Unio-állam mindenkor olly állam, mellynek kormányformája a közvetlen souverain hatalomnak — az ugynevezett legfőbb kormányjogoknak (Suprema jura majestatica) gyakorlatára, lényegénél fogva egy központi kormányt követel, a központi hatalmat. (Centralgewalt.)

XVII. Az egyesülés ezen alakját — ezen cathegoriáját mi Unio-államnak, egyesülési álllamnak nevezzük. Ezzel annak „egyszerün szövetséges állam" elnevezésétől valóban eltérünk. Ez elnevezéstől, melly eddig még a tudomány, s gyakorlati diplomatia által is használtatott. — Az egyesülés ezen formája nem csak szövetség, — nemcsak foederatio egyedül. Nem Connexio, „Nexus", mint ezt a most általában használttá vált magyar felfogás a „*kapcsolat*" vagy „*szövetkezés*" szóval kifejezni véli; hanem az egyszersmind *Unio, egyesülés*. Egyesülés egy — a részeknek előbbi mintegy csak egyszerün aggregativ értett összegében nem képzelhető sajátságos egészszé. Az „Unio", „egyesülés" ezen határozmányát a pragmatica Sanctio három helyen szószerint, és pedig mindenütt ritkitott betükkel kimondja.

XVIII. Midőn mi ugy a tudomány, mint a gyakorlati államférfiak tekintélyeit ezen különböztetésre figyelmesekké tesszük, s állitjuk, hogy az egyszerü „*foederativ állam, szövetségi állam*" elnevezés hibás s értelemzavaró: azt hisszük, hogy az eddig még egyhanguvá távolról sem vált beosztási kérdésnek az egyesülési államrendszertanbani felvilágositásához, s azon

*) Egy becsült conservativ lap élén álló, mind a trón, mind a haza iránti szeplőtlen loyalitásáról ismeretes, régi gyakorlott s igen képes publicista — a souverainitás kérdését tárgyaló ezen néhány tételeinkre nézve, élénk polemiába ereszkedett, mellynek alapja azonban nagy részint félreértés volt, s munkánk német szövegének nem szigoruan avatott, főleg pedig azon tévesztett felfogásánál feküdt, melly szerint a tisztelt ur a pragmaticai Sanctionak átalán fogva nem tulajdonit szélesebb értelmet, mint hogy abban a leányági örökösödés felállittatott; minélfogva azonban már az Uniot, bár sejtelmén kivül is, egészen a két 1861-iki felirat szerint értendő, csupán személyesnek tekinti. Erre nézve mi felvilágositásunkat, melly az olvasót meggyózni, s reméljük, igen becsült ellenünket is megnyugtatni fogja — ezen fejezetünk végén fogjuk röviden adni.

schema végleges igazolásához, melly a tulajdonképeni szövetségi államnak (szemben az egyszerü — az unificált államokkal, tartományi szerkezetek mellett) saját cathegoriát mutat ki, nem épen nyomatéktalanul járultunk.

XIX. a) Az tehát, mi ugy a tudományban, mint a gyakorló diplomatiában szövetségi államnak hivatik — az, mondjuk meg csak, annál értelemzavaróbban neveztetik el e szerint „egyesült államnak", „foederativ államnak". Az illy állam mindig Unio-egyesülés: egy politikailag magasztosabb, nemzetközileg hatalmasabb — egyesült állami egyesült országi egészszé; és e mellett az Uniot kötő országoknak előbbi egyenkinti alárendelt nemzetközi politikai nyomatéku souverainitásukról önkéntes lemondása ezen magasabb sajátságos egység javára; a részeket a legfelsőbb jogi politikai s hasznossági kötelékek által összetartó ezen egység javára. Az egyesült részek megszüntek tulajdonképeni államok lenni. (XIV. XV.) *)

XIX. b) A legalaposabb német jogtanárok közül is némellyek azon véleményben vannak, hogy az egyesülési államban az Unio országai, mint az egyesülési birodalom tagjai, souverainitási jogaiknak csak egy részéről kötelezteltek lemondani. Ezen vélemény azonban nyilvános tévedésen alapul. Az illy egyesülési részek sőt inkább egész souverainitásukról mondanak le; mert habár alkotmányos törvényhozásukat a törvénykezésre, a különös

*) A VI. fejezetben még bővebben be lesz bizonyitva, hogy még az eredeti 13 államok is, mellyek az amerikai Uniot kötötték, mily rendellenesen hivathatnak egyesült, foederativ államoknak; mig tulajdonkép csak az öszves amerikai állam az egyesült, — a foederativ állam. Ott egyszersmind be lesz bizonyitva, milly értelemzavaró a visszaélés, melly a foederatio, confoederatio, foederalismus vezérszavakkal üzetik. Nem öntudatos önámitás-e, hogy az amerikai déli államok confoederált államoknak akarnak neveztetni, midőn pedig az egyesülési alaptörvény, mellyet magoknak 1862-ben hoztak, majdnem betüszerint ugyanaz, mint a Washingtontól eredett régi amerikai egyesülési alapszerződés 1766. évről; a melly, közbenvetőleg legyen mondva, az Unio részeinek sokkal kevesebb alkotmányos önállást enged, mint megyéink martius előtt birtak? Nem ugyanazon önámitás-e, midőn csak a mi ugynevezett foederalistáink is ezen elnevezésre valamit épitenek, bár tulajdonkép nem kivannak egyebet, mint hogy p. o. Csehország a Monarchiának egy különös egyesülési része legyen autonom törvényhozással, mit nekik én, ha rajtam állana, meg is adnék; a mennyiben ez, annak lényegét, mi a foederatio vagy confoederatio, absolute nem foglalná magában, az egyesülési állam lényegével ellenben épen nem ellenkeznék.

országpénzügyre, s az egyházi s tanodai igazgatásra nézve gyakran igen széles mérvben megőrzik is; ezen autonom jogaikat azonban mindig csak azon megszoritással tartják meg, hogy ezek az egyesült birodalom létezésével s érdekeivel összeütközésbe ne jöjjenek. S e szerint csak a tulajdonképeni souverain központi hatalom és központi törvényhozás által korlátozott másodrendü törvényhozással birnak — mi azután csak annyi ugyan, mint semmi souverainitás, a mennyiben ez utóbbi mint részletes töredék sem jogilag, sem gyakorlatilag fenn nem állhat; de mégis több az egyszerü tartományi állásnál, melly semmi alkotmányos törvényhozási, hanem csak statutarius joggal birhat.

XIX c) Ezen határozó különböztetés, azon állásban, mellyben Horvátország és a horvát statutárius tartományi gyülések az egykor souverain magyar országgyülléssel szemben állottak, igen szabatosan ki volt jelölve. S a rövidség, melly horvát testvéreinknek az 1848-ki törvények által okoztatott, egyedül abban állott, hogy ezen törvények a most megjegyzett viszonyt is megdöntötték s a horvát-szlavon országokat Magyarországba tisztán fölolvasztották volna.

XIX d) E szerint a Lajthán inneni s tuli országtestek, a pragmatica Sanctio erejénél fogva ama két részt képezik, melylyekből az egyesült birodalom létesült — illető autonom törvényhozásukkal Bécsben és Pesten — mig a többi ugynevezett tartományi gyülések, mint egy második diluitioban tulajdonképen csak statutarius tartományi gyüléseknek tekintethetnek.

XIX e) Hogy az egyesült államok és a részek közt, mellyekből ezek állanak, létező tulajdonképeni viszonyt s kapcsolatot tüzetes világosságban felmutassuk, a VI. fejezetben az utolsó schweizi (1848), a norvég, svéd, s az amerikai egyesülési alapszerződések főbb határozmányait közlendjük. Ezekből világos lesz az olvasó előtt, mennyire nem való azon állitás, hogy a schweizi kantonok, vagy az amerikai ugynevezett egyes államok valami souverainitást magoknak fenntartottak volna, vagy hogy illyest az Unio-államrendszerrel megférhető módon csak fenntarthattak volna is; valamint világos lesz az is, mennyire helytelen azon szójárás, ha az amerikai Unio részei általában „államoknak, szabad államoknak, foederativ államoknak," vagy a schweizi cantonok „souverain cantonoknak" neveztetnek. Világos lesz, hogy az amerikai szövetségi okmány bölcs alapitói, a 13 államnak, mellyek az egyesülési alapszerző-

dést eredetileg kötötték, az államok s foederativ államok nevét megengedték ugyan, ellenben a lényegre nézve azoknak sokkal kevesebb önállósági jogokat hagytak meg, mint például Magyarországnak az octoberi diploma tartalma szerint maradt. Világos lesz végre az olvasó előtt, hogy a schweizi alkotmányozó választmány, s az 1848-ki schweizi egyesülési alapszerződés a cantonoknak csak a héjt adta a magv helyett, midőn azok, ezen mindkét államokmányban, souverainéknek neveztetnek. (Hasonlitsd össze CXXVII.)

XX. Mi a XV. tételben körülirt központi kormányt a központi ministeriummal együtt, birtuk, a hazai törvényeink nyilvános utólagos beleegyezésével felállitott s eljárt bécsi udvari hatóságokban. Birtuk ezeket tovább egy századnál.

XXI. Ha még kétség forogliatna fenn az iránt, valjon a pragmatica Sanctio alapszerződését megkötő felek, ennek létrehozásával szándékoztak-e legszorosabban vett valódi jogi s kötelességi viszonyokra alapitott egyesülési (unioi) államot felállitani, vagy sem? illy kétely már csak azon egy körülmény által is teljesen megszüntetettnek tekintendő lenne, hogy minden szövetségi kormányforma, mellyben különös autonom országos kormányok mellett még egy akkép szerkezett központi kormány is fennáll, hogy ebben az egyesülésbe lépett illető részekből is egyéneknek elvileg s az illető országos törvények positiv határozmányainál vagy szelleménél fogva részt venniök kell: hogy minden illy szövetségi kormányformának a kétségtelen Unio-államnak kell lennie.

XXII. Azon kérdés, valjon az egykori bécsi udvari hatóságok, (XX. XXI.) Magyarországot alkotmányos jogi szempontjára tekintve is, valósággal központi kormányok voltak-e, vagy sem? ezen kérdés teljesen megoldva áll. Fel kell tenni, hogy Magyarország az állam- és conferentialis ministeriumban felállitott birodalmi központi kormányt elvileg szabályosnak, s az egyesülési állam lényegét alkotó valódi központi hatalomnak már az által is elismerte, hogy 17 évvel később mint a pragmatica Sanctio létesült, t. i. 1741: 14. §. 4. magyar egyéneknek ugyanezen legfelül álló birodalmi kormánytestületbeni alkalmazását szorgalmazván, ezen határozmányt, azon hozzátétellel, hogy az magyar honfiaknak az állami Cancelláriában részvétére is kiterjesztessék, még az 1791: 17. által is megerősitette.

XXIII. E szerint ezen két udvari kormányszéknek, mint az egyesülési állam lényege által követelt központi kormányhatóságoknak qualificatioja, épen az által van legtalálóbban bebizonyitva; hogy magyar nemzetiségbelieknek azokban részvéte különös hazai törvények által meghatározva lévén, ezen egyének legszorosabban ugy tekintendők, mint az egyesülési államban, a központi kormánytestületekhez Magyarország részéről adatott képviselők. (XXI.)

XXIV. Még századának legnagyobb magyarja Pálffy Pál ország kapitánya s nádor sem tartotta hazafiui jogtudatába ütközőnek, hogy magát Savoyi Jenő elismerése szerint, az udvari hadi tanács fővezérletének habozás nélkül alávesse. Már ez által, s az ez értelemben már három század óta gyakorlatban levő szokás folytán, az udvari hadi tanácsot, a közös Fejedelem által felállitott törvényes központi kormány coefficiensekint kellett tekinteni; ezt pedig még annál inkább, mert Magyarország koronájának a hadügy feletti ősrégi feltétlen hatalmát még az 1861-ki országgyülési második felirat is beismeri. Igy tehát már csak az „inpetialis kamara“ mint középponti kormányszék legalitása jöhetne még szóba.

XXV. Az államtanács, az udvari hadi tanács, s az udvari kamara III. Károly előtti hatáskörének horderejét tekintetbe sem véve — miután III. (VI.) Károly mint közös fejedelem azokat mint központi kormányszékeket tekintve, csak az egyesülési állam lényegéhez képest járt el, ellenben Magyarországnak ezen központi hatóságokban részvétét egyelőre eldöntetlenül hagyta; miután III. Károly, mint mondva volt, ekképen járt el, Mária Theresia, s illetőleg I. Ferencz, mint a császári kamara végleges alakitója, az által, hogy ezen udvari hatóságnál magyar osztályokat állitottak fel, egyszersmind a törvények, jelesül az 1741: 11. §. 1. értelmének hittek eleget tenni. S midőn egyidejüleg a felterjesztések és resolutiok körüli eljárás alaki szabályozását még az 1638: 16. régi törvénynek szellemében egészen az 1741: 14. §. 1. értelmében teljesitették, *) ez által a magyar koronának a most idézett törvényekben értett függetlensége annálinkább egészen megóvottnak volt tekintendő, mert a magyar rendek 60 év lefolyta alatt, a császári kamara ezen alakzata ellen törvényes orvoslást soha sem kerestek.

*) A resolutiok formulája köztudomásra ez volt: S. C. et R. A. Majestatis nomine, Camerae regiae II. Aulicae benigne intimandum.

XXVI. Az államtanácscsal, mellynek tagjai az alapitási okirat értelmében, egyenkint mint a közös fejedelemnek szintannyi legbensőbb tanácsosai (Gewissensräthe) tünnek fel, s mellynél a mindig hazai egyénekből álló magyar osztály szavazatát gyakran nem magyar tárgyakban is adta; ezen hasonlag központi kormányhatósággal, törvényesség tekintetében, az épen érintett XXV. tétellel egyformán áll a dolog.

XXVII. A magyar országos törvényekben léteznek a különös országos kormányhatóságok (országos kormányszékek) felállítása tekintetében, határozmányok: mint a Cancelláriára nézve régi, még a 15—17. századból származó törvények; a helytartótanácsra nézve az 1723: 101. 102; s a magyar udvari kamarára nézve különösen a XXV. pontban idézett 1741: 14.; a mi azonban a központi udvari hatóságokat (a központi kormányszékeket) illeti, összes törvénykönyveinkben nem találtatik nyoma, miszerint Magyarország valaha követelte volna azon jogot, hogy ezek felállításánál közrehatása igénybe vétessék.

XXVIII. Államministerium, államkancellária, államtanács, — mindezen központi udvari kormányhatóságok a magyar törvényhozás meghallgatása nélkül Mária Theresia által kétségbe nem vont souverain teljhatalomból állittattak fel. Az udvari hadi tanács s a császári kamara pedig épen még I. Ferdinand, s illetőleg Miksa idejéből származnak: utolsó alakzatukban azonban I. Ferencz korából.

XXIX. Kétségbe nem vont teljhatalomból, mondánk: mert a XXV—XXVII. pontban felhivott erre vonatkozó országos törvények, mint érintők, tartalmazzák ugyan ama szentesitett határozmányt, hogy az államministeriumnál, a császári kamaránál, az államtanácsnál s illetőleg az állami kanczelláriánál is, mint külügyi hatóságnál, magyarok is alkalmaztassanak, s ott a magyak tárgyak magyarok által végeztessenek (XXII. XXV. XXVI.); azonban már maga ezen határozmány annál bizonyosabban s alaposabban formalis elvi jóváhagyása az e részben közbejött souverain ténynek, mert az összes magyar törvényhozásban nem tétetett soha felszólamlás a rendek részéről, ezen központi hatalomnak a közös birodalmi uralkodó által önkéntes felállításának jogszerüsége ellen.

XXX. Mihelyt pedig e szerint az egy századon tul működött birodalmi központi kormány, mint a közös fejedelem kétségbe nem vonható önhatalmu személyes határozási jogának

kifolyása fennállva — az idő által megszentesitett jognak (jus consvetudinarium) tekintendő; akkor még nagy kérdés: valjon a régi absolut, többé vissza nem állitható központi hatalom helyett egy ujat felállitó legmagasabb octoberi s februari kibocsátványok, habár ugy is mint octroyálások, a közös fejedelem részéről, akor s az előzmények által szentesitett souverain hatalomteljessége következtében, nem keletkeztek-e szintén jogosan?

XXXI. Azoknak, kik a csupa szokáson alapuló jogok és kötelességek elvét, s e szerint az ösmeretes „jus consuetudinarium"-ot, Verbőczy által, csak a magánjogra akarják vonatkozónak állitani — azoknak meg kell itt jegyeznünk: hogy az összes angol alkotmány, a mint most áll, — mint ezt még a parlamentaris kormányformáról szóló fejezetben látandjuk — tisztán Jus consuetudinarium.

XXXII. Ezen fenemlitett központi udvari kormányszékek az 1848—1849. évek eseményei folytán, az ezen eseményekben elvileg fekvő államjogi helyzet erejénél fogva megszüntek. (XXXV.)

XXXIII. Ugyanezen udvari hatóságok, a most felhivott okból többé nem voltak visszaállithatók.

XXXIV. Ugyanezen udvari központi kormányszékek jók voltak, mig az élükön álló azonos császár és király a Lajthántuli örökös tartományokat absolut módon kormányozta. Jók voltak, mig Magyarország királya messzeterjedő személyes kormányzati jogainak teljes gyakorlatában volt; azon jogok gyakorlatában, mellyek neki régi alkotmányos állapitmányok és szokások folytán biztositva lévén, 8 század során az országgyülések alatt érintetlenül hagyattak s szentté tartattak. Egy szóval jók voltak, mig az azonos fejedelem mint ama hatalom tünt fel, melly a magyar államjogból származott nehézségeket mindenkor képes volt közvetiteni s kiegyenliteni.

XXXV. Miután azonban Ő Felsége a lajthántuli unioi testvérek részére a — megjegyzésre méltólag még Magyarország által is az 1847/8-ki országgyülésen szorgalmazott — alkotmányos életet valósággal megadta, a központi kormánynak egészen az unioi államrendszerben fekvő formák szerint alkotmányos alapon*) kellett ujjáalakittatni, ezt pedig annál inkább,

*) E tétel teljes megértése végett a VI. és X. fejezetre utalunk.

mert az első magyar ministerium, s az akkori pesti országgyülés az 1848-ki törvényeknek, a király személyes határozási jogát, s általában minden személyes kormányhatalmát megsemmisitő értelmet tulajdonitott: a parlamentaris absolutismus értelmét.

XXXVI. Kezdve már a megerősitett birodalmi tanács működésétől, s azon naptól, mellyen ennek folytán Ő Felsége magát a lajthántuli országok részére alkotmányos élet engedélyezésére nagylelkűen elhatározta — sőt már mártius 15-kétől kezdve, midőn V-ik (I-sö) Ferdinand a Monarchia nyugati felének az alkotmányos jogot elvben megigérte; e napoktól kezdve nem általános alkotmányos kérdésekről, s nem az összkormányzatról vagy összparlamentről a Monarchia részére *), hanem egyedül arról volt a szó: az Unio-állam természeténél fogva elutasithatlanul követelt, s az unioi államforma alaptartalmával teljesen azonos központi kormányzatot visszaállitani.

XXXVII. Ezen központi hatalom visszaállitásának szüksége, tekintve az itt tárgyalt viszonyunkat, kérlelhetlen volt, mint a végzet. Mindazon kedélyizgalmak; gyümölcstelen, czél- s eredmény nélküli panaszok, mindazon kölcsönös keserítő támadások egyetemben a ma is észrevehető mindkétrészről ellankadással, elfáradással, tanácstalansággal, bizonytalansággal s határozatlansággal vágyakban ugy, mint cselekvésben, s a közelítő lépésekhez most mindkét részről mintegy megbénitott hajlammal együtt: ezen egész itt most leirt boldogtalan helyzet mind azon végzetes körülményben találja okát, hogy a fennebbi elkerülhetlen szükségesség egyik részről sem ösmertetett fel egész világosságában. **)

XXXVIII. Hogy egy részen sem jutottak annak felisme-

*) Összkormányzat, össztörvényhozás, összparlament távolról sem az, mi a központi kormányzat Unio-államokban. Az előbbieknek helye van általános legislativ Unioknál, mint ez Angol-, Skót- és Irhonnal az eset, s ott „finalunion"-nak neveztetik; központi kormányzatokkal biró Unio-államoknál azonban az egyesülést képező részeknek még szükebbre, vagy tágabbra terjedő autonom törvényhozási képviseletük is van.

**) A központi hatalom felállitásának kérdése az 1848—1849 óta félbeszakasztva volt Unionak alább tárgyalandó alkotmányos alapon történendő ujjáalakitásával egészen összeesik, és egyszersmind a kezdeményezés illetékességének kérdésével is azonos. E tekintetben az V. fejezetben kimutatjuk a lehetetlenséget, hogy ezen ujjáalakitás kezdeményezése más helyről indulhatott volna ki, mint Ő Felségétől a közös fejedelemtől.

réséhez, miszerint az észörökjog folytán, melly az államélet tanában fekszik, nem lehet arról kérdés, milly alkotmányos jogokat tartsanak vagy szerezzenek meg az Unio részei innen és tulnan, hanem egyedül csak arról, hogy az Unio részeseinek melly alkotmányos jogai egyeztethetők meg az Unio-állam elvéből s lényegéből elutasithatlanul folyó souverain kormányzási jogaival a már most egész terjedelmében alkotmányos elv szerint felállitandó központi hatalomnak; (melly nálunk igen helytelenül közös ügyek kezelésére felállitandó hatalomnak neveztetik) s mellyek nem?

XXXIX. Az Unio-állam természetéhez s legbensőbb mivoltához tartozik, hogy az Uniot eredetileg megkötött országoknak legalább egyike, az egyesülés felállitásának perczében souverain helyzet mellett alkotmányos létezéssel birt, s ez által az alapszerződést a fejedelemmel s az Unio többi tagjaival lehetségessé tette légyen.

XL. Unio-államokban, a központi hatalom kormányán s képviseletén kivül még mindenkor az egyesülési kapcsolatban álló alkotmányos országok specialis autonom képviselete is szükséges.

XLI. Magyarországra nézve mártius előtt ezen képviselet a bécsi központi udvari hatóságoknál állott; minthogy az ezeknél létező központi hatalomhoz az országgyülés s az országos törvényhozás egyenes kivánságára, mint láttuk, hazai egyénekből álló osztályok (sectiok) adattak.

XLII. Az illy központi hatalom élén az Unio-államok természetéből s lényegéből származó fogalom szerint — mindig egy és ugyanazon (azonos) fejedelemnek, vagy más egy és ugyanazon (azonos) államfőnek kell állni. *)

XLIII. A fejedelem azonossága ezen követelményének öt további követelmény felel meg, mellyek mellett általában az Unio-állami szerződések kötése lehetségessé tétethetett. 1-ször: Hogy az Unio-kötés egy bekövetkezett, vagy legalább várható trón- és dynastiaváltozás alapján jött légyen létre. 2-szor: Hogy e szerint az Unioba lépő ország, mint souverin, a dynastia és örökösödési rend, valamint a jövő kormányformájának minősége felett is jogerejüleg rendelkezett. 3-szor: Miszerint különösen az alkotmányos kormányformának élvezetében lett

*) Ezen tétel, s az avval az LII. pontban összeeső, a schweizi szövetségi okmányban kivételes esetet szenved, melyre a VI. fejezetben még visszatérendünk.

légyen, e szerint souverainitásáról az alakitandó Egyesülési-állam részére lemondása jogi alakban történhetett. 4-szer: Hogy az Unio-szerződés valamikép ne a fejedelem életidejére szoritva, hanem egy dynastiai öröködési rend elvére fektetve lett légyen, s a köztársasági formát illetőleg ne alapjogilag határozatlan, s esetről esetre megváltoztatható módon, hanem ugy a választási rendre nézve állandó mód szerint, mint a mindenkori államfő kormánytartamára nézve legszigorúbban meghatározott jogalapon létesült légyen. 5-ször: Hogy azon esetre, ha közös fejedelmül olly személy választatott, ki már egy vagy több koronát viselt, egy illy fejedelem addig birt országaiban vagy absolut örökös és souverain ur lett légyen, hogy ezen minőségben az Unio-szerződést, mint előbb birtokolt országainak képviselője, ezen utóbbiak nevében is jogilag kötelezőleg megkötheté, vagy pedig, hogy magok ezen országok alkotmányos élettel, s igy azon joggal birtak, hogy az Uniot megkötheték. (Az itt épp most felhozott 3-ik pont tartalmával egyezőleg.)

XLIV. Csak ezen öt eset illetőleges összetalálkozása által lehet, vagy lehetett Unio-államot valódilag, jogérvényesen, kötelezőleg, s feloldhatlanul felállitani.

XLV. Ezen követelmények teljesitése, mindenkor az államjogi kérdések szabályozásán belül mozog. Az illy utakon történő alakulás mindenkor államjogi cselekvény, sohasem népjogi. S azért az Unio-állam, tekintve az alapszerződésben résztvevő feleket, az államjog védelme alatt álló felbonthatlans Egyesülés.

XLVI. A felállitott birodalom maga ellenben, mint a kötött Unio eredménye, annyiban mindenkor nagy mérvben népjogi, mennyiben az europai súly egyen-kérdésbe vág, és ezért az Unio-birodalom, akár mint ujonnan keletkezett, akár pedig mint correctebb alakjában legitim módon átváltoztatott hatalom, mindig az európai népcsalád elösmerését szükségli. (XIV—XVIII.)

XLVII. Az Unio-államot megkötő feleknek tehát mindenekelőtt határozottan elszánva kellett lenniök, a kötés által alapitott egyesülési birodalom elismerését, ha máskép nem, fegyveres kézzel is kivivni, s azért:

XLVIII. A pragmatica Sanctio azon tétele, melly az 1723-ki törvények előbeszédében, s az I. s II. czikkben háromszor, mindenkor ritkitott irással ismételve előjön, s mellyre ezen egyesülési alapszerződés a leghatározottabb nyomatékot he-

lyezte, t. i. azon tétel: „*Unio contra vim etiam externam*“ (egyesülés külső erőszak ellen is) — ezen tétel egészen az unioi államforma legbensőbb lényegével áll azonosságban. Ezen tétel az erdélyi pragmatica Sanctioban is előtérbe van helyezve.

XLIX. Valjon Magyarország tartozik-e a pragmatica Sanctio folytán az osztrák összállam tömbének épségét kivivni? — ezen kérdés annál inkább felesleges, minél bizonyosabb, hogy a most felhivott erdélyi pragmatica Sanctio ezen kötelességet (és pedig a még szerzendő habsburgi birtokokra nézve is) világos szavakkal magában foglalja, és határozottan arra vonatkozik: hogy a nagy fejedelemség ezen kötelezettséget annak folytán vállalta el, mert az, a magyar pragmatica Sanctioban is igy van értve.

L. Az ugynevezett örökösödési haboru Mária Therezia alatt, tulajdonkép a XLVI. XLVII. pontokban elemzett jellemének fogva lett europaivá. A pragmatica Sanctionak elismerése az europai hatalmak által ugyanezen okból történt. Magyarországnak ama korszakban a császári ház és az Unio-állam iránt szerzett érdeme, mint tudatik, halhatatlan; melly I. Ferenczeznek az 1796-ki országgyülésre előterjesztett királyi propositiói által, s az ugyanazon országgyülési törvények előbeszédében is, mint a Monarchiának magyar ragaszkodás, erély és vitézség általi megmentése jelöltetik ki.

LI. Ellenben egészen hasztalan állitani, mintha Magyarország a maga subsidiumait pénzben, terményekben s hadinépben csak elkülönözve magáért, s a Monarchia védelmérei minden tekintet nélkül ajánlotta volna fel királyának; — mert későbbi törvények egyenesen a birodalom integritása megóvásának kötelességére mutatnak. (XLVI. XLVII.) Különösen az 1792: 6., mellyben Magyarország a segélyt egyenesen a többi tartományok kisegitésére (ad sublevandas coeteras haereditarias provincias) szavazta meg; azután az 1796-ki törvények előbeszéde, hol Magyarország rendei annak következtében, mert egyebek közt a már rendezett birodalmi formákat, s igy az összes közjólétet veszély fenyegeti (regulatis etiam Imperii formis, adeoque saluti publicae periculum imminet) ajánlották meg ugyanezen országgyülés colossalis subsidiumait, s ugyanazon törvények I. czikke világosan megjegyzi; hogy ezen sub-

sidiumok Ő Felségén s a fennálló alkotmányon kivül, a közjólétnek is áldoztatnak.*)

LII. A birodalmi kormány élén álló illy azonos fejedelemnek, vagy más államfőnek legterjedelmesebb, s az absolutismushoz közel járó személyes kormányzási jogokat fentartani, vagy tulajdonitani, elmaradhatatlan; és az Unio-állam fogalmának s természetének meghamisitása, s megsemmisitése nélkül nem mellőzhető feltétel. Az amerikai elnök a maga négy évének leforgása alatt az absolutismussal határos hatalommal bir. Svédhon és Norvegia királya tulajdonkép hasonlag. (Hasonlitsd össze LXX. és LXXI.)

LIII. A közös fejedelemnek az Unio-államforma lényegéből értető személyes tulsulya a kormányhatalomban, az I. József óta változatlan fogalmazásban, megtartott koronázási hitlevelek I. pontjában mindig s megszakitás nélkül áll feljegyezve. Feljegyezve s nagy mértékben megóva áll pedig azon záradék által: „Leges privilegia, et consuetudines regni etc. *prout super earundem usu et intellectu Regio et Statuum consensu diaetaliter conventum fuerit, observabimus, et observari faciemus.*“

LIV. Ezen záradék értelmében, mindazon törvények, melyeket a trón homályosoknak, vagy a közjóra károsoknak tart; ujabb magyarázat s egyezkedés alá tartoznak. Ezen rendelkezés alól csak azon törvényállapitmányok vannak kivéve, mellyek azonfelül, hogy egyszerü decretumi alakban szentesittettek, még a koronázási hitlevélbe is felvétettek. Mi által ezek minden további magyarázat felett álló, illethetlen alaptörvények fokára emeltettek.

LV. Minthogy tehát a koronázási hitlevelek szerkezete I. József, illetőleg III. Károly óta stereotyp ugy van tartva, miszerint a koronázás végbevitele előtt csak az szükséges, hogy a trón legközelebbi örököse elődének koronázási hitleve-

*) Ezen most felhivott törvények szövegére hivatkozást annak bebizonyitására tettük, hogy atyáink távol attól, hazai állásukat Unioellenes értelemben követelni, s az országot nem a Monarchia unioi részeséül tekinteni, sőt inkább még a közjót mint a Monarchia fennmaradásában helyezettet vették fel, s általában az 1741 : 14, §. 4. s 1790/1 : 17. által a Monarchia formáit rendezettekül tekintették, s igy a XXV. pontban érintett, s Mária Theresia által a bécsi udvari hatóságokban felállitott központi kormányt, jogos és bevégzett ténynek nézték.

lét kiadja, s esküvel megerősitse; mihelyt az ujonnan koronázandó király, ezt teljesiteni kivánó akaratát kinyilatkoztatta, az országnak a koronázást tétovázás nélkül végbe kell vinnie, s nem szabad egyenes jog-, sőt nyilvános felségsértés nélkül, azt továbbra halasztani, vagy épen megtagadni.

LVI. E szerint az egyszerü decretalis törvényeknek uj megállapodás alá vonása által, a koronának mintegy visszaható „vetoi"-jog áll rendelkezésére. Ezen legtulnyomóbb joga által a törvényhozásbani részvétnek s a törvénymagyarázatnak, a fejedelemnek az Unio-államokban elvileg bennfekvő igen kiterjedt személyes hatalma, Magyarországban a legnagyobb mérvben van biztositva. (LII. LIII.)

LVII. Az Egyesülési-államnak természete, hogy a közös fejedelem, általános központi kormányzási jogai mellett, még minden egyes Unioi országban különös fejedelmi jogait, és pedig a divatozó különös alkotmányok mértéke szerint gyakorolja. Igy ő, a kiegyenlitési hatalom, mellyben valamennyi, ugy souverain központi, mint különös törvényhozási s administrativ jogoknak összefolyni kell. Neki nem szabad sem a központi parlament actioja, sem a különös országos törvényhozások hatásköre által ugy megkötve lenni, hogy ezen legmagasabb hivatását csak egy, vagy más oldalróli hatalomszó, vagy épen jogsértés által teljesithesse.

LVIII. E szerint tehát, azon tétel, hogy az egyesülési államok megalapitásánál, vagy csak azoknak uj forma szerinti megalakitásánál, a souverain központi kormányhatalomnak a specialis országos autonom törvényhozási képviseletekkel szervezeti egyhanguságba kell hozatnia — ezen tétel a csak imént az LVII. pontban érintettel tökéletesen azonos.

LIX. Arra nézve, hogy tisztába jöjjünk, melly kormányzási ügyek tartoznak a központi hatalom hatásköréhez, s melyek a különös országos képviseletek illetőségéhez — erre nézve a Kossuth után, az 1848: III. óta felkapott, de az Unio-jogi tudományban egészen ösmeretlen azon formula: „a Magyarországot s a többi örökös tartományokat közösen illető ügyek közös tárgyalás és egyezkedés alá tartoznak", egészen elhibázott. Ezen formula már mindenekelőtt 1-ször a valódi helyzettel nem egyező, sőt egyenesen hamis. 2-or ez, ha egyenesen a birodalmi ügyekre nézve érvényesnek állittatnék is fel, igen határozatlan, igen rugékony. (LXVII. LXVIII. LXIX.)

LX. Mivel a pragmatica Sanctio mindenek előtt, s első vonalban mint a közös Monarchiábani egyesülés végett három szerződő fél közt kötött egyrészről háromoldalu, más részről pedig egyszersmind Magyarország és királya közötti kétoldalu szerződés, (XII.); annálfogva természetes ugyan, hogy az egész Monarchiát illető érdekek és ügyek egyszersmind mindhárom szerződő félnek közös ügyei is, s most alkotmányos alakban ezen három fél által tárgyalandók s elintézendők: de épen ezért helytelenül, sőt egészen visszásan van kifejezve ezen helyzet ama formulában: „a Magyarországot s a többi örökös tartományokat közösen illető ügyek, közösen tárgyalandók.“

LXI. E részben nem létezik ellentétes állás az Unio Lajthán innen és túl eső felei között; hanem correlas helyezet a három szerződő fél, t. i. közös fejedelem, s az Unio-állam két fele közt. A valódi formula ez: „a Monarchia souverain létezését illető s feltételező érdekek és ügyek, az ugyanazon Monarchiát képező három tényező, u. m. közös fejdelem s az Unio két fele által közösen tárgyalandók s kezelendők.“ Ez azonban aztán épen azon birodalmi központi kormány és közös birodalmi központi képviselet; melly nélkül az Unio-állam fennmaradása fel nem fogható.

LXII. A mostani — szabatosabban szólva — az octoberi diploma kibocsátása óta fennálló alkotmányos országos existentiái az Unio Lajthán inneni és túli két felének, (a magyar országgyülés, és a bécsi szükebb birodalmi tanács) közvetlenül magokban véve olly absolut önállók, s egymástól olly függetlenek, mint Newyork független Californiától, s viszont. Ellenben mint az Unio-állam tagjai autonom közigazgatási érdekeiket közvetlenül egymás közt elintézhetik, de nem az államjogi kérdéseket s érdekeket. Ezeket az Unio állam lényegénél fogva, mindig csak a központi hatalom és a központi kormány végzi. Ezen viszony minden eddig fennálló unioi alapszerződések közt, mint még látni fogjuk, a schweizi szövetségi okmányban legterjedelmesebben van feljegyezve.

LXIII. Ez azon nyomós körülmény, mellynek például Magyarországnak a többi örökös tartományoktól az 1790/1 X. tczikkben kimondott függetlenségének s önállásának magyarázatánál, tájékozásul szolgálni kell. Ezen törvény magyarázatánál, melly nem hogy souverain nemzetközi függetlenséget, s önállóságot értett s állapitott volna meg: sőt inkább a mind-

járt utána következő XVII. tezikkben az Unio-birodalmi központi hatalomtól, s legfelsőbb fokon a közös fejedelem elhatározásától való függést ugyanannyi szavakkal az által mondja ki, hogy a központi hatóságok tanácsában hozott határozat, ugy a bel — t. i. egyedül Magyarország autonomiáját illető — mint a kül — t. i. nem közvetlenül a magyar autonom országok, hanem a souverain birodalmi kormány hatásköréhez tartozó ügyekben is, Ő Felsége közvetlen elhatározása alá terjesztendőnek rendeli. (Immediatae suae Majestatis SSmae decisioni substernatur.) Melly elhatározásnak aztán nem ad normam aliarum haereditariarum provinciarium absolutisticus módon, hanem Magyarországot illetőleg törvényes alkotmányos értelemben, s alkotmányos formák szerint kellett létesülnie. *)

LXIV. Ezen törvény, mellynek a koronázási hitlevélbe felvétele egyébiránt II. Leopold által megtagadtatott, s melly azóta sem vétetvén fel egy koronázási hitlevélbe sem, ennek folytán nem is alaptörvény, — ezen törvény mondja: „nulli altero regno aut populo obnoxium.“ Ezen kifejezés értelmét mindenekelőtt ugy lehetne venni, hogy Magyarország például az osztrák, a csch sat. népnek nincs alávetve, de valódi jelentősége az, hogy Magyarország a pragmatica Sanctioban összesen vett többi örökös tartományoknak alávetve nincs. Ez által azonban nem mondatik, hogy Magyarország nincs alávetve azon központi kormánynak, melly az udvari kormányszékekben már a magyar osztályok, s általában magyar nemzetiségbeli egyének által képviselve van. (XXII.—XXV.) S mivel Magyarország ezen képviseltetése utján az ezen kormányszékek által gyakorlott központi kormányzásban közvetlen részt vett, s azért ugy tekintendő, hogy ép ezen központi hatóságok által önkormányzatot gyakorolt; ennélfogva az ép felhivott joghatározat nem értethetett ugy, mint az egyik vagy másik ország, sőt illetőleg maga a központi kormányzat iránti absolut obnoxitás; ha nem csak mint a feltételes, az alkotmányos önkormányzati, azaz a képviseleti elvhez képest az önmagától függés: a függetlenség.

*) Ezen alkotmányos formák voltak: 1) A közvetlen királyi Decretumoknak az udvari kanczellár ellenjegyzése melletti kiadványozása; aztán pedig 2) az egyszerű kanczelláriai decretumok (Mandata et Cancellaria hungarica expedita observentur et secus facientes puniantur. 1557: 19. 1559: 9. 1567: 10. — item: ex Cancellaria hungarica expeditae resolutiones per Jurisdictiones non turbentur, et ab effectu non impediantur. 1741: 13.)

LXV. Azonban e szerint épen ezen önmagától függésben elvileg már bennfekszik a birodalmi kormányban képviselt copulative vett három tényező iránti engedelmesség kötelessége. Pragmaticai Sanctionk tehát bátran szólhatott egyrészről Magyarország, másrészről a többi örökös tartományok közti összeköttetésről („unio cum reliquis haereditariis provinciis“); ezen Unióból azonban csak is épen a pragmatica Sanctio felállitása perczétől már tényleg egy uj, előbb nem létezett souverain tényező került ki: a birodalom. A birodalom, mellynek aegise alatt épen az Unioba lépett részek kivánták coordinált, s kölcsönösen független országos existentiájukat biztositva találni. — S azért már maga az 1848. évi törvények III. czikkének 2. a§-sem szól többé a többi örökös tartományokkali szövetség fenntartásáról, hanem már „a monarchiai kapcsolat megóvásáról“, — tehát az Unio-állam-kapcsolat megóvásáról általában; minélfogva ott, hol a 13. § a velünk, s a többi örökös tartományokkal közös ügyeket érinti, ezek épen azért máskép nem értethetnek, mint a Monarchia kapcsolatának (az Unio-állami kapcsolatnak), tehát a fökormányzási jogoknak az Unio-állam souverain jogainak jelentőségében; vagy a mi egyre megy, mint ezen 13. §-ban felállitott magyar ministernek a souverain birodalmi kormány hatásköréhez tartozó határozatok irányában actioját, s részvétét felállitók; semmi esetre azonban mint részvét olly joghatározmányokban, mellyek egy részről Magyarországot, más részről a Lajthántuli országok öszvegét, mint közvetlen egybekapcsolt, de egyébiránt souverain önálló államokat illetné. (XIV. XV. XVI.)

LXVI. A mi e tekintetben a tájékozást zavarja, az, hogy a bécsi birodalmi tanácsot ugy tekintjük, mintha abban a jelen kivételes viszonyok között is csak a Lajthántuli országok öszvege, mint az Unio egyik fele volna képviselve. Hogy azonban ez, a jelen pillanatban, nem igy van, alább még világosabbá lesz. (CXVI. CXVII. CXVIII. CXIX.)

LXVII. Az LIX. s LX. pontban érintett, az Unio-jogtanban azonban, mint mondatott, egészen ösmeretlen formula akkor sem lenne kielégitő, ha az, mint egyenesen a birodalmi ügyekre vonatkozó állittatnék fel. E formulát kiindulási pontul véve, s ahhoz talán még az Unio-jogok egy uj schematisatióját alapjául is felállitva, csak nehezen; vagy épen nem lehetne valami szilárd s világos eredményhez eljutni. Mert tulajdonképen

alig van unioi országos ügy, melly szélesb vagy keskenyebb értelemben egyszersmind birodalmi ügy is ne lenne: és viszont.

LXVIII. a) A központi, s országos hatalom közti határvonal megjelelésére az Unio-jogtannak határozmányai szerint ezen formula van elfogadva: mivel az általános vagyis kül- mint belsouverainitás csak az összességben vett Unio-államé, ezért a souverain kormányzati, a főkormányzati jog, vagyis a birodalom egységét feltételező kormányzás joga, a központi hatalmat illeti; ellenben a birodalmi egységgel megférő minden lehető autonom s administrativ jogok és szabadságok a különös országos kormányokat. (XV. XVI.)

LXVIII. b) Nem az a kérdés: részt vegyen-e Magyarország a maga képviselete által a közös ügyek elintézésében, vagy sem, hanem az: vannak-e közös ügyek, s miért? — Azért léteznek közös ügyek, mert 1723-ban egy unionisticus összállam alakittatott szerződésileg, nem pedig megforditva. A közös ügyek, mellyek itt kerestetnek, távolról sem azon kevés, szilárd tartósságot nélkülöző változékony ügyek, mellyek a nemzetközi állás körében is feltalálhatók, és a népjogi alapon nyugodván, kereskedelmi szerződések, békekötések, szövetségek (Allianceok) sat. által elintéztetve, fennállásukban semmivel sem szilárdabbak, mint ama mindig örökös tartam czime alatt kötött nemzetközi békekötések. A közös ügyek, mellyekről itt szó van, egyátalánfogva államjogi természetüek, és az Unio-állam szerződéslényegéből erednek. Ha egyszerűn csak a közös ügyek vétetnek alapul, azokat irányunkban másképen nem lehet felmutatni, mint hogy azok a közös érdekek terén nyugszanak. Erre azonban Magyarország részéről azon felelet adathatnék: mi a dolgot egészen más szempontból tekintjük. Feltétlen függetlenségünk fontosabb érdeket óvhatna meg, s hozhatna nekünk, mint azok, mellyek általatok mint Ausztriával közösek tekintetnek; mi elvetjük ez utóbbiakat, s követeljük amazokat.

LXVIII. c) Ekkép a körből nem fogunk kijönni. A közös ügyek s közös érdekek az 1723. évben kötött Unióból származnak; és maradandók s változatlanok az elfogadott Unio folytán. Nem azért kell az Unionak fennállni, mert közös ügyek vannak, hanem megforditva, vannak közös ügyek, s lenniök kell, mert az Unio 1723 óta fennáll. Az Unio nélkül, a közös érdekek s ügyek elvének negatiója s visszautasitása, egészen igazolhatná

magát: ezen negatio, mellyet a két felirat abban állit fel, hogy „csak esetről esetre, s mint nemzet nemzet irányában“ akarnak ezek felett értekezni. Az unio nélkül a feliratok szerzőjének ezen állitása nem lenne jogtalan s igazságtalan. Jog- s igazságtalanná csak azzal válik, hogy ugyanezen állitás által különösen épen azon ügyeknek, mellyek itt kerestetnek, közössége, s ezzel az 1723-ban kötött Unio állam tagadtatik.

LXVIII. d) A közös ügyek közös tárgyalásának formulája tehát az osztrák Unio-állam ujjáalakitásának elvéül igen helytelenül van választva. Ezen formula, melly mint Kossuth találmánya, ezen utóbbinak eszméje szerint nagyon következetesen egész azon magyarázatig terjed, mellyet annak a két felirat szerzője adott. Ezen formula, melly Amerika, Schweiz és Svéd-Norvéghon unio-állami alapszerződéseiben (mind a mellett, hogy azok az Uniobeli autonom országoknak sokkal korlátoltabb jogokat engednek, mint az october és február az osztrák két Unio-tagnak) épen nem található fel, hanem csak ujabban a schleswig-holsteini kérdésben Ausztria kezdeményezése után jött már itt-ott a Diplomatiánál is szokásba. Az e czélra, mint már mondatott, egyedül alkalmazható, a tudomány s tapasztalás által egyiránt minden kételyen felül állitott formula, ez: Az egyedül souverain egyesülési állam souverain állásának ki- és befelé megóvására vonatkozó minden fökormányzati jogok a központi kormánynak, s az ahoz társitandó központi képviseletnek tulajdonitandók: ellenben ezen központi kormány, s a központi képviselet maga, minél lelkiismeretesebben állittatik össze az Uniorészes felek képviseleti elemeiből, annál czélnak megfelelőbb s tartósabb lesz az egyesülési kapocs s eredmény.

LXIX. Midőn tehát az octoberi diploma s a februári Statutum a központi kormánynak csak a kül-, had-, birodalmi pénz- s birodalmi kereskedelmi ügyet tartották fel, ez által már ezen államokmányok az Unio kormányát az egyesitett országrészek alkotmányos autonom jogainak lehető legszélesebb alapjára fektették. — Azon állitást, „hogy mi az octoberi s februári legmagasabb kibocsátványok által csak a birodalmi pénz- s birodalmi kereskedelmi ügyet tekintjük a központi kormány részére fentartottnak, az országos autonom pénzügyet s kereskedelmet pedig Magyarországnak, mint Uniobeli országnak meghagyottnak“, ezen állitásunkat az által véljük indokolhatni 1-ör: hogy a legfelsőbb octoberi diploma Magyarországnak politikai

s közigazgatási jogait visszaadottaknak világos szavakkal kinyilatkoztatja, a különös országos pénzügy s kereskedelem kezelése pedig világosan ezekhez tartozik. 2-or. Hogy ezen tárgyat az 186½-ki birodalmi tanács is szabatosan ezen jelentőségben fogta fel, a mennyiben az, a keleti Uniorésznek, Magyarországnak, a külön magyar kormány által előterjesztett külön országos költségvetését en bloc elfogadva, ezen eljárás által csak azon elvnek adott kifejezést, mellyhez képest azon előterjesztése csupán az összes birodalmi költségvetés összegének nyilvántartása végett szükségeltetett.' 3-or. Hogy nincs Unióállam a világon, mellyben a külön országos pénzügy és kereskedelem, az Unio külön részeinek ne lenne meghagyva.

LXX. Ha azon határról kell szónak lenni, melly szerint a XV. XVI. pontokban megnevezett központi kormányi négy szakma gyakorlatának hordereje letüzendő: e határnak világosan igen messze kell terjednie. Ha a birodalmi kormánynak a Monarchia souverain nagyhatalmi állását megóvni kell, és ha e feladat belterje nem a Monarchia szabad akaratától függ, hanem az európai politikai helyzetek előre kiszámíttathatlan fordulata által határoztatva, szélső eshetőségekkel is szembe kell szállni; akkor ezen körülmény egyszerüen a mellett szól, hogy ezen négy szakma teljes korlátlan horderejüleg tulajdonittassék a központi kormánynak s az ahhoz csatolt központi parlamentnek.

LXXI. A norvég két Thing és Starthing hatalomteljes, az Unio-államrendszernek az LII. s LXVIII. pontban érintett élettörvényét mintegy tulszárnyalni látszik. Azonban a feltételes (suspensiv) Veto (s ez épen azért, mert feltételes és 6 éves); és a hasonlag feltételes, sőt inkább csak névleges ministeri felelősség (az államtanácsnak felelőssége); végre az államtanács mint központi kormány s egyszersmind az Uniorészek egyedüli központi képviselete — következendőképen tehát egy s egyszerre két tehetőségü testület — ezen három közjogi határozmány teljesen visszaállitja az egyensulyt a svéd-norvég Unioban. *)

LXXII. Magyarországnak a többi örökös tartományokkali Unioja alkotmányos formáinak megbirálásánál, semmi esetben

*) Mindez behatóbban fog tárgyaltatni a VI. fejezetben, valamint már a parlamentaris kormányokról szóló fejezetben is.

nem szabad szem elől téveszteni azon tekintetet, hogy az osztrák Unio-állam egyszersmind középeurópai nagyhatalommá alakult, s ennélfogva annak belső erősödése, vagy gyengitése az európai sulyegyen kérdésévé vált.

LXXIII. Ausztriának ezen nagyhatalmi állása egy világrész néppolgárosodásának életéből nőtte ki magát. Azon formák, mellyek között az természetes fejlődése utain felmerült, s mellyeken belül a belső államjogi súlyok a helyzetekből származó állásukat megőrizhették, — ezen formák az 1848—1849-ki események által visszaállithatlanul szétromboltattak. A ki nem kerülhető feladat: a Monarchiának, mint ugyanazon nagy hatalomnak belső ujjáalakitását az unioállami szerkezetek mai előhaladott fogalma szerint eszközleni. De ezen viszonyok folytán a birodalom nagyhatalmi állásának ujjáalakitása világsúlyu kérdéssé válik. Az, azon uj — a legmagasabb sphaerákon uralgó társadalmi, politikai s diplomatiai európai tényezők egyikévé emelkedik, mellyekkel szemben egyes, elavult államjogi törvényeken alapuló igényeknek, — ugy elméletileg, mint gyakorlatilag véve — olly bizonyosan hátrálniok kell; mint ezen eset az eidswoldi norvég alkotmánynyal az európai diplomatia által kimondott svéd-norvégi Unio tekintetében történt.

LXXIV. Általában a központi kormány és az egyesülési részek autonom jogai közti határok, egy Unio-államban, igen különböző egyensulyozásokat képesek ugyan felvenni: azonban e tekintetben a két tétel mindig döntő szabályul szolgál. 1-ör. Illy rendezkedésecknek nem szabad soha olly absurd mértékben a központi kormányt fenyegetni, mint ezt például gróf Russel, legujabb jegyzéke szerint, a dán-schleswig-holsteini ügyben kibocsátott közbenjárási javaslat tette. 2-or. Az országgyülések hatásköre tulságos kiterjesztésének, mindenkor szükségképen ellensulyát kell találni a közös fejedelem személyes kormányzási teljének felfokozásában.

LXXV. Mivel e szerint az Unio-államok kormányában a súlypontnak határozottan a fejedelem személyében kell feküdni, s mivel a fejedelem egyszersmind mindig az azonos (identisch) kormányzó személy, — azon személy, kiben minden kormányzási, s igazgatási hatalmak összevágnak; csupán ezen sajátságos okból neveztetnek az Unio-államok az államtani tekintélyek által ollykor *Personal-Unioknak* is, azonban semmi esetre sem azért, mintha az Unio-kapocsba lépett országrészek a fejedelem azo-

nosságán kivül, az Unio-állam irányában más kölcsönös jogokat és kötelességeket megőrizni nem tartoznának.*)

LXXVI. Az Uniojog elméletére nézve, ezen államjogi tan tanárai között lehetnek ugyan még véleménykülönbségek; mindazonáltal a legelismertebb tekintélyek azon pontra nézve mégis teljesen egyetértenek, hogy az Unio-állam alkotmányos elvek szerint felbonthatlan államszerződés: egy szövetség életre s halálra.

LXXVII. Már Aristoteles tuláradt az Unio-államrendszer dicséretében. Ugy tekintette azt, „mint melly az erő, biztonság, egyetértés és hatalom elemeit, minden más államformák előtt magában hordja.“ Montesquieu, Welcker (Welckers System sat., de főleg St.-Croix Mehrman sat.) csak ugyanazon meggyőződésben vannak.

LXXVIII. Aristoteles az Unio-állami kormányforma kitünőségét, a görög Unio-államokróli értekezésében emelte ki. O azok jelességeért rajongott mind a mellett, hogy azon határozmány, melly a mi Unioinknál a központi hatalmat fejezi ki, a hegemoniák határozmánya által, távolról sem volt kitöltve. E tekintetből a mi Unio-államrendszereink sokkal kitünőbbek. S mégis a görög Unio államok sok századokig álltak fenn.

LXXIX. Ezen államformák főképen monarchiai természetüek, mert már valójoknál s lényegöknél fogva a trónnak biztositják a kormányhatalom tulsúlyát, a parlamentek tulkapásait ellenben már előre is kizárják; igy tehát kizárják azon izgalmas harcot ez utóbbiak, s a trónok közt, mellyet most inkább mint valaha (Poroszországban) szemeink előtt elvonulni látunk. (LXXXIV.) Ezen rendszerek azonban nem egyedül csak a fejedelmet, s dynastiát fedezik. Már legsajátabb lényegöknél fogva hasonlag védik az Unio részeinek országos autonomiáját, és nemzetiségét.

LXXX. Nemzetközi önállóságot akartok? Nem megy. Ha azonban államjogi nemzeti autonom függetlenséget, s önállást kivántok; erre nézve az Unio-államrendszer legbiztosabb védfalul áll. Ezen rendszer, mellynek legbensőbb lényege épen az államjogi s nemzeti autonom szabadság és fejlődés létesitésében s megvédésében fekszik. Ezen rendszer, mellyben a

*) Ezen tárgy kimerítő alapossággal fog megvilágittatni az „Unionk és a pragmatica Sanctio“ czimü fejezetben.

közös fökormányhoz adott központi, s az országos képviseletek nek feladata nem állhat a nemzeti autonom-közszellem s közérzületnek egy egyes törzs politikai tulsulya s mintegy hegemoniája javárai gyengitesében

LXXXI. Az Unio-államrendszer soknyelvü, töredékekre szétszaggatott, s alkotmányos és nemzeti önállóságukra féltékeny elemekből álló államokra nézve, mindenekelőtt, sőt egyedül alkalmas; minthogy az a beolvasztásnak, az absorptionak, az assimilationak minden más államformák közt legszivósabban ellentáll.

LXXXII. Az egyes Unio-részeknek alárendelt fokozatu más szövetségi egyesületekre válásától nem épen kell visszarettenni. A schweizi Unio-állam 22 tagja között Graubündtenben 26 illyen alárendelt egyesülés van. Az Amphyctionok régi görög államában szintén ismét külön egyes törzsek voltak, mint Thessalok, Jónak, Dórok sat.

LXXXIII. Az egyesülési államnak eredeti szervezésénél, vagy ujjáalakitásánál a magok részére történeti előzményeket felmutató néptörzsöknek nemzetiségi s tartományi susceptibilitásait, nem szabad környedén elutasitani. Nem helyes, nem tárgyhü azon vélemény, hogy az Uniot eredetileg kötött országoknak ismét más, a LXXXII. pontban érintett subaltern tartományi egyletekre válása pluralismust von maga után. Mihelyt csak ezen másodrendü tartományok saját kebelökből választott képviselők által résztvesznek az eredetileg egyesült országok autonom törvényhozási képviseletében; az ő látszólag separatisticus állásuk ezen tény által, már a létezett kapcsolatban maradással azonul. (XCIV.)

LXXXIV. Az Unio-állam nem más, mint az Unio-tagok jogegyenlőségi állama a lehető legnagyobb jelentőségben. Ezen államoknál csak a szellemi, társadalmi s polgárositó tulsuly kölcsönözhet eldöntő előnyt a tudomány, müvészet, ipar tekintetében hegemoniának, s ezek a hatalom, fény sat. felsőségből eredő befolyásnak elérésére.

LXXXV. Ha a legfőbb elv, mellyen a habsburgi örökös Monarchia államjogi létezése alapszik, nem más, mint a fennállásában felbonthatlan unio-állami rendszer, és ha az egyesülési államrendszernek azonos létele a központi kormányban fekszik: ugy Magyarország, ha ezen központi kormány végleges alakulását határozottan gátolná, a pragmatica Sanctio által fel-

állitott egyesülési szerződés ellenében világos jogsértést követne el.

LXXXVI. A XV., XVI. pontban érintett központi képviselet, az e részben létesülő megegyezés szerint, különbözőleg alakittathatik ugyan (LXXIV.); azonban ezen képviseletnek az egyesülési államrendszer lényegéből folyó legközvetlenebbül sajátos, s egyszersmind a legszabadelvübb alapon nyugvó neméül mindig azon képviselő testület tekintendő, melly az egyesülési országok választásaiból ered, t. i. az, a mit központi parlamentnek neveznek: az, minek tulajdonképen a tágabb birodalmi tanácsnak lenni kellene.

LXXXVII. Az LII., LIII. pontokhoz képest az egyesülési állam természete csak egy mérsékelt, a hatalmak felosztásának alapján álló központi parlamentet tür meg. Az absolut népfelség alapján nyugvó, absolut központi parlamentnek felállitása, az Unio-államok (Bundesstaat) lényegével átaláfogva összeegyeztethetlen; melly az Unio-állam fennmaradását idő folytán menthetlenül megsemmisitené.

LXXXVIII. Valamint a souverain Unio-állam egyrészről a központi hatalmat az ahoz adandó központi képviselettel elkerülhetlenül megkivánja, épen olly elkerülhetlen, hogy az egyesülési részek külön képviseletei az ujonnan alakitandó, vagy a régi időkből öröklött, s nemzetiségöket és alkotmányos függetlenségöket védő alakban felállittassanak, illetőleg meghagyassanak, azaz: hogy meghagyassanak azoknak autonom tartományi s országos végrehajtó hatóságai (országgyülések, korlátnokságok, helytartóság, vagy országos ministerium, megyék s városi végrehajtó közegek.)

LXXXIX. Magyar országgyülés s magyar országos ministerium egy részről; osztrák országgyülés, osztrák örökös tartományi országos ministeriummal más részről, s központi parlament központi ministeriummal harmadik részről, mit árt ez, mig ezen alapjogi formák mindenütt amaz ösmeretes államjogi alapon nyugosznak: „Tanácsosainak, s a kormányzásban közrehatásra hivatott parlamentjének meghallgatása után a fejedelem határoz", s a mig az országgyülések s központi parlament alakzatai (csak példakép legyen mondva) a ministeri felelősségre nézve akkép vannak megállapitva, mint Svéd- s Norvéghonban, t. i. a mig csak a lehető divergentiákat kiegyenlitő hatvány a Fejedelem személyes határozási jogában van letéve?

XC. Ha Unio-államokban központosításról s egységes államról van szó a dualismus és pluralismus ellenében: úgy ez nem azon egységes állambeli központosítás, mint az például Franciaországban még a forradalom óta is tulajdonképen állandóul uralkodik; a Schwarzenberg—Bach-féle provisorium alatt uralkodott; s millyennek minden unificált államban (egyszerű államban) uralkodni kell; hanem a központosítás, azon értelemben: mint az az Unio-államokban a központi kormánynál létezve, központi hatalom, unioi hatalom által van kifejezve. Egészen így áll a dualismussal vagy a pluralismussal is, és a különérdekekkel az összérdekek ellenében; valamint a különállás s különjoggal az együttes közös állás és jog ellenében.

XCI. Az Unio-államforma, mennyire ezt csak az emberi ész következetesen megengedni képes, a világ minden kormányformái közt a lehetőleg leginkább decentralisált. Ezen államforma sem centralisatio, sem decentralisatio egyedül: hanem a központosításnak a decentralisatio javára lehető legnagyobb mérvbeni feleresztése, s viszont; valamint a különérdekeknek, különjognak s különállásoknak a közös érdekek s a közös, egyetemleges jogállás javára lehető legtágabb felbocsátása, és viszont.

XCII. Állni kell ennek különösen azon határozmányokra nézve, mellyekig Ő Felsége az octoberi diplomában bocsátkozott, s mellyeket a Februar-statutumban is fenntartott: azon határozmányokra nézve, mellyek szerint a központi kormánynak csak az ösmeretes négy kormányszakma tartatott fenn. Ezen határozmányok szerint Ő Felsége a decentralisationak, s az úgynevezett foederalismusnak jóval szélesebb hatáskört méltóztatott engedni, mint ez a világ ugynevezett legszabadabb államaiban, t. i. az amerikai egyesült államban s Schweizban létezik. Oly hatáskört, mellynek netalán ezen határon túlterjedő engedélyezését Ő Felségének tanácsolni, bizonyára nem egy államférfi kétszer meggondolta volna.

XCIII. Ennek folytán mindazon elnevezések, mellyeket nálunk a pártemberek s publicisták gunyoló czélból egymás szemébe szórnak, u. m. centralista a decentralista, unionista a foederalista, mint szintén unionista a dualista ellenében — mindezen elnevezések csupán csak zavart okozók, tudományilag kiskoruak s onnan származnak, hogy azok, kik ezeket használják, annak megismeréséhez el nem jutottak, miszerint gondolatukkal és szavaikkal folyvást az Unio-állam tárgyának körében léteznek.

XCIV. E tekintetben a felvilágositás, különösen a dualismust s pluralismust véve, egyszer mindenkorra az, hogy a Monarchia nyugati és keleti fele, mint két egyenjogosult Uniotag között, a legnyilvánosabb dualismus áll ugyan fenn; ez azonban a központi hatalomban s az ahhoz adott központi képviseletben már egyesüléssé (unionismussá) vált. (XC., XCI., XCIII., XCVII.) Magok az 1848-ki törvények is, mint azok 1848—9-ben magyaráztattak s gyakorlatba vétettek,— sem centralismus, sem dualismus, hanem egyszerüen a „parlamentaris absolutismus;" következőleg azok is, kik ezen törvényeket a mondott horderőben visszaállitani kivánják, sem centralisták, sem dualisták, hanem egyszerüen anti-unionisták, separatisták, secessionisták.

XCV. Ezen elvonat egyenesen az egyesülési állam lényegéből folyik. Az Egyesülési állam csak az által ovathatik meg attól, hogy a központi hatalom tulkapásai által azon unificált s assimilált államba menjen át, melly (az államjogi tan szakkifejezése szerint) „egyszerü államnak" (einfacher Staat) neveztetik,— ha az Unio egyes tagjainak alkotmányos formái, nyelvük s nemzetiségük, tehát az, mi az alkotmányos függetlenséget s önállóságokat képezi, mindig a legkifejezettebb s leghatározottabb alakban, s általában azon lehető határig fenntartatik, melly a központi souverain hatalommal megfér. Az amerikai egyes, ugynevezett államoknak megvannak képviselő testületeik, élükön a kormányzó; Svédhon és Norvégiának egyenkint hasonlag — élükön a király, fia vagy testvére, mint praesumtiv trónörökös, vagy általában az uralkodó ház egy herczege, ha egyszersmind koronaherceg is.

XCVI. Mi a jelenben olly szenvedélyesen zaklatott nemzetiségi elvet illeti: a nemzetiségek nem birnak valami változatlan népjogi activ fennmaradásra, semmi bennfekvő elvileges jogalappal. A népek feladatai, jogai, actioi a világtörténelemben mindig a társadalmi, szellemi és anyagi hatalom azon mozzanatai után érvényesülnek, mellyeket be- és kifelé képviselnek. A nemzetiségi elv, mint immanens, azaz azon jelentőségben, mint ez ma (még a töredékekre szakasztott nemzeti törzseknél, vagy általában olly régi történelmi emlékezésekkel biró compact fajoknál, mellyeknek régi nemzetközi souverainitása későbbi államjogi s diplomatiai határozmányok folytán más viszonyba átment) érvényre emeltetni szándékoltatik — a nemzetiségi elv, ezen értelemben folyvást csak azon alaptalan törekvés: politi-

kailag s diplomatiailag elhunyt nemzeteket és pedig azon sokszorozott számban életre hozni, mint azok gyakran jelentéktelen töredékeikben most fennállnak. Ez világosan a történetnek a legbadarabb ürügy alatt követelt visszafelé erőszakolása: lehetetlenség! A mennyire azonban a keleti, északi és középeuropai kis nemzeti töredékeket annak követelésétől, mit nyelvi, egyházi, törvénykezési szabadságra s egyéb ethnographicus jellegekre nemzeti autonom jogosultságnak nevezнek, kizárni nem lehet: *) ennek tekintetében azon kétségtelen irányadó elv áll fenn hogy mindig épen s kiválólag a fooderativ formák, s mindenekelőtt az Unio-állam (Bundesstaat) formái nyujtanak nekik erre nézve minden más államrendszerek előtt hasonlithatatlan biztosságu garantiát.

XCVII. Általában épen ez az Unio-államnak immanens sajátsága, hogy az Unio-polgárok, mivel szigorun tekintve különböző országok fiai, mindig egy szélesebb és szükebb hazával, egy szélesebb és szükebb nemzetiséggel birnak: unioi polgársággal országos polgárság mellett, unioi polgárjoggal országos polgárjog mellett, unioi nemzetiséggel országos nemzetiség mellett. Ezen viszonylagos helyzet elutasithatlan azonossággal folyik az Unio államszerkezetnek ama természetéből, hogy annak körében a különjog s különállás, és az unio-állami közállás, vagyis a közös központi jog, egymásmellett nem csak megférnek, de ezeknek elméletileg ugy, mint gyakorlatilag egymásmellett mindenkor fenn kell állani; mert az Unio-részek külön alkotmányos országos existentiái épen az Unio-államrendszer lényegéhez tartoznak. (XC., XCI., XXIX., XLII., XLIII.)

XCVIII. A most érintett mélyebb behatolás után az Unio-államrendszernek a tudomány s az élet logikája által most már elméletileg s gyakorlatilag bebizonyult lényegébe: az ezen államrendszert megalapitó pragmatica Sanctio az osztrák nagyállam lehetővé tételére mintegy gondviselési cselekménykép tünik fel. Ausztriában merev, hajthatatlan, minden assimilatioval századok óta nyakasan daczoló nemzetiségi elemek léteznek, mellyek épen ezen sajátságuknál fogva egyenkint sohasem fognak a nemzetközi önállóság magasságára emelkedni; mellyeknek rendeltetése tehát őket mindig valami egyesülési államformára utalja.

*) A nemzetiségek jelenleg égetővé vált kérdésének egy külön fejezetet szentelendünk.

Azonban az osztrák unioi nagyállam már létezik, és pedig mint európai szükségesség létezik. Létezik pedig mint olly állam, melly a fennebbiekhez képest épen az Unio tagjainak nemzeti és autonom jogait védi. Kérdjük: hol van a jobb, miben ugyanazon Unio-tagok ezen egyesülési viszonyon kivül még részesülhetnek? *)

XCIX. A volt megbövitett birodalmi tanács, vitái által nekünk egy alkalmi, az államjogi tanban eddig érdemleg még nem tárgyalt kérdést és tant hagyott örökségül: és ez a jogfolytonosságnak, most olly hevesen taglalt elmélete. Ezen elmélet egyenlő lépést jár az eljátszási elméletnek — az államtan s diplomatiai gyakorlat által hasonlag még be nem fejeztetett s épen olly szenvedélyesen tárgyalt kérdésével. Mind e két elméletről másutt még közelebbről szólandunk. E helyen elég legyen mondanunk: hogy az első kérdés egyszerübb, világosabb, mint a második.

C. Azon tétel, hogy egy megszakasztott jogfolyamnak visszaállittatni s folytattatni kell: e tétel magában világos. Világos, a mennyiben az államtanban még eldöntetlenül áll, valljon és mennyiben vesztette el az, ki a jogfolyamot megszakasztotta, ugyanezen jogfolyam visszakövetelésére, igényeit?

CI. Mindenekelőtt azonban azon kérdés merül fel itt, melly jog vagy melly jogok szakasztattak félbe, és pedig a magyar forradalom által s annak folytán? Erre a felelet: 1-ör. Az Unio-államjog. 2-or. A külön magyar alkotmányjog. In Thesi mindkettőt vissza kell állitani. De mi történik akkor, ha e két jog annyira összeütközik, hogy azokat együtt visszaállitani sem az elmélet, sem a gyakorlat nem képes?

CII. Világos, hogy ez összeütközésnél azon kérdés dönt: valjon a két jog közül melyik a tulnyomóbb s magasabb? Már most: ha 1723-ban kötött pragmatica Sanctionk, a mennyiben a monarchiai Uniót megalapitja, először s mindenekelőtt háromoldalu; azután pedig, mint egyszersmind az alkotmányos jogokat Magyarország és királya között meghatározó — még két-

*) Bizonyosan nem az ösmeretes agitator által közelebb javaslatba hozott Unioban, melly a tiszta magyar elemet a jövőben kikerülhetlenül elnyomná. Egyébiránt az elv, melly Kossuthot e javaslatánál vezette, t. i. azon tétel, miszerint Magyarország a végzet által arra rendeltetett, hogy egy Unio-állam coefficiens része legyen — mindenesetre életének egyedüli ép s egészséges politikai fogalma.

oldalu alapszerződés is (XII.), s ha ennélfogva ezen alapszerződés a maga háromoldalu lényegében két részuek (Magyarország s V. Ferdinánd király) netaláni későbbi megegyezése által a harmadiknak beleegyezése nélkül jogérvényesen meg nem változtathatott; — ugy a háromoldalu Unio-alaptörvény nyilván az eminensebb jogelv; vagyis az, mellynél a jogfolytonosságnak mindenekelőtt kezdődni kell.

CIII. Ha tehát az 1848-ki törvény oly határozmányokat tartalmaz, vagy azoknak oly magyarázat adatik, melly mellett az egyesülési Monarchia fenn nem állhatna; ugy a jogállapot visszaállitásánál ama határozmányoknak, ez utóbbinak, mint magasabban állónak lényege és szelleme előtt, kegyelem nélkül hátrálniok kell.

CIV. a) Ennélfogva azon formula: „Magyarország a felkelés által jogait eljátszotta“ igen elhibázott. A mit tulnan ezen formulával mondani akartak, tulajdonképen az: hogy a Fejedelem s az Unionak Lajthántuli fele, jogukat az Unio-államhoz, az Unio-államszervezetnek a forradalom által megkisérlett eltörlése által el nem játszották; ennélfogva elhatározva lévén az Unio-állam ujjáalakitását követelni, fel vannak jogositva kimondani: jó törvényes jogunkra támaszkodva, ragaszkodunk ahhoz, hogy Magyarország ezután is, mint ezelőtt, alkalmazkodjék egyesülési kötelességeihez.

CIV. b) De a mint előbbi pontunkban az ellenein által felhozott formulát elhibázottnak mondottuk, épen olly elhibázott az avval ellentétes is: melly a mi részünkről az alkotmányos alapjogok eljátszhatatlanságában érvényesittetni szándékoltatik. — Az alkotmányos alapjogoknak felkelések folytáni eljátszhatatlansága igen kényes tér; mellyre szükségtelenül sohasem kellene magunkat helyezni. Annyival kevésbbé ezélszerü pedig még, annak elvére bizonyos önhittséggel s kihivólag hivatkozni. Ezen eljátszhatatlanságnak legcorrectebb ellentéte egy részről az ösmeretes eljátszási elmélet és a hóditási jog; más részről pedig azon kérdés: melly szerződéseket semmisit meg a háboru, s mellyeket nem; s valljon a forradalmi és lázadási harczok elméletileg véve azon háboruk közé számithatók-e, mellyek a népjog szerint az előbbi szerződéseket megsemmisitik?

CIV. c) Mint általában minden, ugy e négy kérdés is eddig innen és tulnan igen tökéletlenül tárgyaltatott, s azért a nagyobb müvelt közönség előtt, mellynek hangulata és szava az

alkotmánykérdésekben döntő, jobbára ismeretlen. Ezen kérdések európai népjogiak. Ezek a diplomatiai jog által, s pedig nem épen a mi javunkra, vannak eldöntve. Egyébiránt mi (a szerző) az elmélet terén a Magyarország helyzetére kedvezőbb magyarázat mellett állunk ugyan, s utalunk azon fejezetünkre, melly e nagy kérdést ugy elméleti, mint gyakorlati szempontból alaposan tárgyalja; mi azonban a diplomatiai gyakorlatot illeti, e tekintetben állásunk, fájdalom! nem olly erős, mint e felől általában meggyőződve lenni látszunk.

CIV. d) Legnyomatékosabban ismételjük ennélfogva, hogy ezen kedvező magyarázathoz nem szabad az eddigi kihivó keserüséggel ragaszkodnunk. Ezt pedig annál kevésbbé, mert az, hogy p. o. egy és más birodalmi tanácstag, vagy egy s más hirlap nézeteik támogatására a hóditásjogot s eljátszást felhozták, még nem szabad ugy tekinteni, mintha ez O Felsége s kormánya által érvényesitve lett volna. Megszünik tehát minden szüksége annak, agyarkodottan polemizálni ama szélső ellentétek felett, mellyeknek megoldása végelemzésben mindig csak azon kérdésre tér vissza: mellyik fél erősebb, erőszakosabb, engesztelhetetlenebb? vagy inkább még azon kérdésre: valljon az utólagos visszaállitás (restitutio postliminia) a szakadási ismétlés valószinüségével nem ugyanazon egy jelentőségü-e?

CV. Mint mondatott, a legfőbb jogelv az Unio-állam fennállása volt s most is az. (XXXVIII., XXXIX., CII.) A legfőbb, mindenekelőtt folyamatba hozandó jog tehát még most is a fennállásában az 1848—49-ki események által megszakasztott, s még a Schwarzenberg—Bach-féle 10 évi provisorium alatt is csak megszakasztottnak tekintett, Unio-állam helyreállitása.

CVI. Az Unio-állam legfőbb jogelvül felállitott létezésének helyreállitása, mindenekelőtt, sőt egyedül csak a központi kormány alkotása által tétethetett lehetővé. A központi hatalom alkotása tehát, mint az Unio-állam megszüntetve volt fennállásának ujra felélesztésével azonos cselekmény — elsőrendü, minden más kérdéseken uralgó jogálláspont, vagyis a folytatandó jog egyedüli alapja; ezen álláspontból kell tehát szükségkép kiindulni, hogy a megszakasztva volt jog visszahelyezésének utján a jogfolytonosságba juthassunk.

CVII. A másodrendü kérdés azon jogálláspontnak meghatározása, mellyből kiindulva az ugynevezett jogfolytonosságnak, Magyarország, mint a habsburg-lothringi Unio-állam tagjának

külön alkotmányélete részérei kifejtethetése eszközölhető. E kérdés azonban már olly tisztán s gáncstalanul alig intézhető el, mint a közvetlen előbbi. Ez nyilván három lehetőséget foglal magában: t. i. Magyarország részéről folytatandó jogállásnak tekintetik vagy 1-ör a némelly pontban módositandó martius előtti korszak; vagy 2-or az 1848-ki törvények; vagy 3 or e kettő fusioja.

CVIII. Mint másodrendü kérdés, mindezen három álláspont egyenlően jó azon határok közt, mellyeken belül a központi hatalom souverainitásával ütközésbe nem jönnek. Ellenben mindhárom egyformán rosz, ha ez utóbbit megtámadják, vagy azzal, épen a külön magyar országos souverainitást, mint coordinált hatalmat állitják szembe.

CIX. Az itt közvetlenül tárgyalt tétel fájdalmas ugyan minden hazafi érzületre, melly magát elég szerencsétlenül, vagy inkább sikertelenül a nemzetközi függetlenség s önállóság álmában ringatja; azonban az a dolgok kérlelhetlen hatalmán alapszik, s azon előzményeken, mellyeket meg nem történttekké tenni többé már nem lehet. Alapszik az, a már közel két század óta fennálló egyesülési viszonyainkon. Az észjog szigora s változhatatlansága azt mondja, hogy mig ezen egyesülési viszony vagy az Uniot eredetileg kötött három rész által elfogadott egyesség, vagy erőszak által fel nem bontatik, a magyar alkotmányos törvényeknek, — legyenek bár azok martius előttiek, vagy utániak, — azon tartalmukra nézve, melylyel a souverain Unio-állam központi hatalmának hatványa ellen vétenek, vagy változást kell szenvedni; vagy pedig a közös fejedelem személyes souverain hatalmi állásának olly jogokat kell engedni, mellyek a központi s az autonom országos hatalom közti megzavart egyensúlyt helyreállitani képesek legyenek.

CX. Azon kérdés, valjon az 1848-ki törvények, nevezetesen az 1848-ki II., III., V., VI. törvényczikk a birodalmi egységgel, s a pragmatica Sanctioban szerződött egyesüléssel összeférnek-e, vagy sem? Ezen kérdés eddig eldöntetlen maradt, mert rosszul volt formulázva. A tulajdonképeni kérdés az: tartalmaznak-e ezen törvényczikkek olly határozmányokat, mellyek mellett a souverain unio-állami központi hatalom (birodalmi központi hatalom) meg nem állhat? Ha igen, akkor az unio-állami birodalom integritásával tényleg összeférhetetlenek.

CXI. Azonban itt most azon kérdés merül fel, valjon az

Unio-állammal azonos központi kormányzat visszaállitása a régi formák folytatásával, vagy egy egészen uj alakitás alakjában történjék-e? S erre a felelet: hogy a volt bécsi udvari kormányszékekben létezett központi kormányzat, mint ez a XV—XX., XXXII—XXXIII. tételekben bővebben indokoltatott, többé felélesztheto nem volt: egy egészen ujat kellett reconstruálni.

CXII. Ezen reconstructio már ugyan az octoberi diploma és az azt kisérő legmagasabb kéziratok által is; de tüzetes és részletes alakban csak a februári Statutum által eszközöltetett.

CXIII. A pragmatica Sanctio folytán Magyarországra nézve már fennállott az Unio-állam (Bundesstaat) kormányformája a maga teljes pragmaticus kötelező erejével; és felbonthatatlanságának egész szigoruságában. Octoberben és februárban tehát csak egy központi hatalom s az ahhoz adandó képviselet ujabb felállitásáról lehetett szó. Miután azonban Magyarország az octoberi diploma által birodalmi senatus (százas birodalmi tanács) alakjában valósággal octroyált központi képviselet, fájdalom! tömeges nyilatkozványok közt tényleg visszautasitotta, s mivel aztán Ő Felsége, hogy minden további államjogi kérdéseknek véget vessen, a fentebbi birodalmi senatus helyében a LXXXVI. pontban minőségileg megjelölt központi parlamentet megalkotni méltóztatott: ennélfogva ezen, a közvetlenül az unio-állami kormányforma azonos alaptartalmából kifolyó központi parlamentnek (tágabb birodalmi tanács) felállitása, lényegileg még octroyáltnak sem tekintethetik. Az octroyálás csak az alakitást és gyakorlati eljárást, aztán a választási módot, választási törvényt általában, és p. o. a minden országrészből küldendő képviselők számát illetőleg, tekintethetnék valósággal közbejöttnek.

CXIV. Egyébiránt mint láttuk, nem épen könnyü lenne, már csak azon tétel ellen is elvitázhatlan érveket felhozni, hogy, habár ezen kibocsátvány octroyáltnak tekintetnék is, a közös fejedelemnek, öse Mária Theresia példája szerint, ehhez is joga lett volna. (XXVII—XXXI.)

CXV. Az osztrák Unio-államnak már most hasonlag alkotmányos egyik fele már ugy a központi parlamentnek a tágabb birodalmi tanácsba letett intézményét, mint általában a februári Statutum egész tartalmát leghálásabban elfogadta, és ez által már tényleg az Unio-állam közvetlen s önerélekvőleg hatni jogosult részesévé nőtte ki magát. Ha tehát Magyarországnak

a birodalmi központi parlamentnek, talán a szavazatok felosztásában magára nézve terhes intensiv tartalma ellen, vagy általában a központi s országos autonom hatalom összeállitási formája ellen (melly, mint a CXXVIII—CXXXV. tételekben még látni fogjuk, némelly tekintetben még az Unio-államrendszer legbensőbb lényegébe is ütközik) legalázatosabb észrevételei lennének, ezek megtételére alkotmányos joga semmi esetre kétségbe nem vonathatnék ugyan; az értekezéshez és orvosláshoz azonban már most a harmadik factornak, t. i. az Unio lajthántuli fele képviseletének is okvetlenül kellene egyenjogu beleegyezési tért nyitni.

CXVI. Az itt közvetlenül előadott tétel helyes magyarázatára s alkalmazására azonban meg kell a következőt jegyezni: a lajthántuli fél az unio-állami szervezet ujjáalakitásához már csatlakozva, észrevétlenül már azon állást is felvette, melly irányunkban, mint Unio-tag irányában, az Unio-állam egész összegét illeti. Az most már nem egyedül mint coordinált s paritativ részese az Unio-államnak áll velünk szemben. Ő magát azzal, mi a Monarchia, azonositotta, s jelenleg actioban van, minket az egyesülési kötelességre szoritani. E tekintetben a lajthántuli rész Ő Felségével mint közös fejedelemmel egyesülve, egyenlő álláspontot foglal.

CXVII. Az állások, Magyarország mint egyik, a többi örökös tartományok összesége mint másik Unio-tag között, az által, hogy az Unio-állam ujjáalakitásának ellene szegültünk, mintegy helyükből ki vannak mozditva. Szabatosabban szólva, a most mondottakat abban kell összefoglalni, hogy az Unio-állam két még fennálló tényezője, ugymint a közös fejedelem, s az Unio egyik fele, egyesülve állanak, hogy a harmadikat az egyesülési kötelességre visszavezessék. Ezen meglevő tény lényegéből folyó helyzet az, hogy ama két egyesült tényező jelenben az Unio egész solidaritását, tehát egyelőre, mig t. i. a teljes Unio ismét ujjá alakittatik, magát az Unio-államot képviselik.

CXVIII. E tekintetből semmi bonyodalmat nem szült az, hogy a tulajdonképen csak autonom bécsi országos képviselet csak közelebb is a birodalmi központi képviselet hatáskörét gyakorolta. A jogelvet tekintve, az épen ugy az összbirodalom képviselete, mint a most tényleg nem teljes washingtoni congressus, elvileg az összes amerikai Unio congressusa.

CXIX. Kikerülhetetlen szükség volt a zavart eszméket e részben is tisztázni, hogy bebizonyuljon, mily módon értjük mi

azt, hogy mi az értekezés kérdésében sem Ő Felségével, sem az Unio másik felével egyedül magával, hanem az Uniohoz ragaszkodó mindkét ama tényezővel állunk szemben; mellyek egyelőre elméletileg, mint gyakorlatilag az egész Unio-államért helytállottak, hogy minket a törvényes egyesülési kötelességre birjanak.

CXX. S ez magyarázza meg aztán azon anomaliát is, hogy a központi ministerium most a lajthántuli államcsoport látszólag csupán autonom törvényhozási országgyülésének ad számot, bárha különben ezzel csak a birodalmi kormánynak tartoznék.*)

CXXI. E czélra a már némelly oldalról javaslatba hozott belépése Magyarországnak egy „ad hoc“ tágabb birodalmi tanácsba, vagy a hasonlag már szóba hozott, de mindenkor Ő Felsége központi kormányának aegise alatt létesitendő alkudozása országgyülésünknek a lajthántuli Unio-társaknak szükebb birodalmi tanácsával, kiküldöttek által; állam- s unio-jogilag is teljesen indokolva lenne.

CXXII. Az egyesülési viszony megállapitása, s a közös érdekek előmozditása végett Magyarország s a többi örökös tartományok közt közbejött illyen congressusok nem példanélkülieK. 1615-ben Zierotin birodalmi minister ösztönzésére illy tanácskozmány (általános országgyülésnek „General-Landtag“ neve alatt) tartatott Prágában. Egy évvel később ugyanazon nagy államférfi közbenjárására az „ad hoc birodalmi congressus“ ült össze a pénzügy rendezése végett Bécsben; hol minden országok küldöttei, Magyarhont sem véve ki, kötelező végzéseket hoztak a nélkül, hogy e részben az egyes országok beleegyezéséhez kötve lettek volna.

CXXIII. Az ösmeretes, nagyon rendezetlen, izgatott, sőt nyugtalan Mátyás-féle tartományi confoederatiok idejébe eső ezen előzmény most, ugymint a pragmatica Sanctioban megállapitott, s közel két századon át fenntartott gyakorlat által megerősitett unio-állami viszonyok között; csak annál inkább utánzásra találhatna.

CXXIV. Feltéve, hogy pragmatica Sanctionk valóságos unioi alapjog, valóságos egyesülési alapszerződés; feltéve, hogy a bécsi udvari kormányszékekben fennállott 100 éves központi

*) A következő tételek (CXXXII., CXXXIII., CXXXIV., CXXXV.) e három utóbbi pontra vonatkozással értendők.

hatalom az alkotmányos jognak lajthántuli testvéreink részére történt engedélyezése után többé fel nem éleszthető; feltéve, hogy az alkotmányos életnek a nem-magyar örökös államok összessége számára engedélyezésénél, az uralkodó szempontnak, mellynek alaptartalmához kellett minden egyes intézményeknek irányulni, a pragmatica Sanctio által szerződött Unio-államnak kellett lenni; feltéve, hogy az Unio-állam alapján a testvérországok összegének engedélyezendő alkotmányosság folytán, mindenekelőtt egy központi hatalomnak, s az egyesült részek ehhez adandó képviseletének felállításához kellett látni; feltéve, hogy a központi kormányokhoz társitandó képviseletnek, közvetlenül legsajátosb, legszabadelvűbb, az Unio-állam lényegéből folyó neme a központi parlament; — mindezt feltéve, Ő Felsége legmagasabb határozata által, hogy az Unio-államot a februári Statutum által felállitott központi parlament (az, minek a tágabb birodalmi tanácsnak tulajdonkép lenni kell) közremunkálásával kormányozni kész, az egyesült népek számára legbővebb mértékben mindazt megadta, a mi csak az Unio-állam lényegével összefér. (LXXXVI., CVI.)

CXXV. Itt azonban az a kérdés merül fel, hogy azon esetben, ha bebizonyulna, hogy ugy a souverain központi hatalomban résztvevő központi képviseletnek, mint a nyugati fél törvényhozási autonom országos képviseletének alakjában, s általában a központi birodalmi ministerium felállításának formájában is mind e mellett mégis olly visszásságok találtatnának, mellyekhez a szigoru ragaszkodás, az Unio keleti felének paritativ jogát, szavának s befolyásának a központi parlamentben gyakorlására, veszélyezettnek tüntetné fel, s ezért ezen formák az Unio-államrendszer természetével s lényegével nem teljesen egyezőknek találtatnának — hogy mondjuk ezen esetben nem volna-e ugy a trón, mint a nyugati Unio-testvérek képviseletének méltóságához illőbb, ezen alaki visszásságokat saját nagylelkü ösztönükből előbb helyreigazitani, s Magyarországot a központi parlamentbe követküldésre véglegesen, csak akkor felszólitani.*)

CXXVI. S ezt annál inkább, mert 1-ör Ő Felségének a mondott képviseleteknek s a központi birodalmi ministeriumnak felállitására vonatkozó legmagasabb határozatát egészen az Unio-államformákhoz képest szándékoltnak s kibocsátottnak kell

*) Ezen tétel a X. fejezetben még bővebben fog tárgyaltatni.

venni, s ezért az alakban találtató egyenetlenségek csak a szerkesztésnél közbejött tévedésnek tekinthetők. Aztán pedig 2-or, mert a CXVI., CXVII. és CXVIII. pontokban felállitott elméleti, mint gyakorlati jogálláspont folytán, a most érintett s a jelenre nézve az egész Uniot ugy jog-, mint tényállás szerint képviselő két tényezőnek e részbeni illetékessége minden kétségen felül áll, s nem kell azt még a februári kibocsátvány 14. §-ból levezetni. *) Végre 3-or, mert csak akkor, ha Magyarország ezen alaki visszásságok eltávolitása után is megtagadná követeket küldeni a központi képviseletbe — csak akkor lehetne ezen utóbbi cselekvényt olly felforgatási irányul tekinteni, mellynek megfékezését az államhatalomtól, az önfentartás legfőbb törvénye szerint, elvitázni nem lehet.

CXXVII. Azért (XIV. XV. XVIII. XIX.) a nem-magyar országtömb részére engedélyezett szükebb birodalmi tanács az Unio-államrendszernek már a LXII. pontban érintett követelménye, s a mennyiben az a magyar országgyülésnek correlatuma gyanánt tünik fel, teljesen igazolva is van. Ellenben ezen intézmény összeállitásának s eljárásának oeconomiája az Uniojog elvébe látszik ütközni.

CXXVIII. Az Unio-államrendszer természete tulajdonképen két különváló, t. i. egy souverain, s egy autonom képviseletét követelné a nem-magyar Unio-tagoknak. Ellenben most a szükebb s tágabb birodalmi tanács tagjai — tehát a központi, s országgyülési képviselet tagjai a német-szláv testvérek részéről, összesen és egyenkint is ugyanazok.

CXXIX. Csak hasonló anomal az eset, illetőleg a felsőház tagjait.

CXXX. A Lajthántuli országos képviselet két házának tagjai e szerint, megelőző közös actiojuk által mintegy zárt testületi solidaritássá egybenőve lépnek be a tágabb birodalmi tanácsba, a mi aztán könnyen előre elhatározott szavazásokká fajulhat.

CXXXI. Ez 1-ör a magyar korona csak külön esetekre belépő birodalmi tanácsosaira egy állandó majorisatio hátrányát hozhatná. 2-or. Egyenesen azon elvbe ütköznék, melly szerint

*) Itt hasonlag a X. fejezetre utalunk, hol ezen jogi, és gyakorlati nézet bővebben fog megvilágittatni s bizonyittatni.

szavalattöbbséggel határozó törvényhozó testnél, a szavazásnak csak a viták által nyert meggyőződésből kell eredni.

CXXXIII. A ministeriumra nézve ismét ujabb kérdés forog fenn. Erre nézve a legátalánosabb jogi szempont lenne mindenek előtt: vagy a szükebb birodalmi tanácsnak se legyenek ministerei, vagy Magyarországnak is legyenek. Ha azonban ezen utóbbi tétel mellőztetnék is, mégis ujabb nehézség emelkednék.

CXXXIII. a) Az Unio-állam alaptartalmával ugyanis positiv összeütköznék, hogy a központi ministerium a központi parlamenten kivül, még a bécsi országos képviseletnek is számot adjon: más szavakkal, hogy a központi ministerium egyszersmind egy egyesülési országrész ministeriuma legyen.

CXXXIII. b) A Rechberg grófhoz intézett 2-ik legmagasabb kézirat szerint az államministernek az összes nyugati Unio-országok tömbére nézve annak kellene lenni, a mi a kanczellár a keletire (a magyarra) nézve; az államminister azonban sokkal több, mint ez. Ő, mint a tapasztalás is mutatja, egyszersmind a központi ministeriumnak, állása s ható tehetsége szerint is kitüntetett fontos tagja. Mig a magyar kanczellár a Rechberg grófhoz intézett, s az V. fejezetben egész terjedelmében idézendő legmagasabb kézirat folytán, a birodalmi ministerium egyszerü tagja, addig a nyugati fél autonom kormánya élén álló, s annak érdekeit képviselő államminister, mint a tapasztalás mutatja, a birodalmi ministeriumban előnyös állással bir. Az egyenjogu nemzeti autonom existentiának elve az Unio két fele közt e szerint már ez által meg van ingatva. Ehhez járul azonban még, hogy az Unio keleti fele autonom képviseletének (a szükebb birodalmi tanácsnak) azonkivül, mint mondatott, valamennyi birodalmi minister számot ad; — miből az Unio-államformáknál sem a tudomány, sem az eddigi tapasztalás által nem igazolható azon visszásság támad, hogy a központi ministerium egyszersmind az egyik Unio-országrésznek ministeriuma, tehát gyakorlatilag véve az Unio egyik (nyugati) felének kormánya, a központival solidaris, sőt azonos lévén; ez utóbbinak a keleti feletti supremátiáját háborító élességben tünteti fel.

CXXXIII. c) A szükebb birodalmi tanács, mint a birodalmi ministeriummal otthonos együttélésben levő, s már magában az összes birodalmi képviseletnek majdnem két harmadát ké-

pező — ezen szükebb birodalmi tanács e szerint az Unio keleti fele képviselőinek hozzájárulása által (melly alig tekintethetik másképp, mint mindig „ad hoc," megtörténtnek) az ekképeni, mint egy rendezett családéletében megzavartnak nem is vétethetik. Azért a keleti fél szavazatainak hatása, szorosan véve csak a nyugati fél háziuri udvarias hangulatától függ.

CXXXIII. d) Vegyük azonban még ehhez az izgatás mesterségei által létrehozott, bár igazolatlan előítéletet*), hogy a német és nyugati szláv faj a magyarnak örökös ellensége, s aztán itélje meg bárki, milly álokokat kell legyőzni, hogy Magyarországnak ellenszenve, a birodalmi tanácsba lépésre nézve, eltávolittassék; s mennyire követeli a politikai ildom, hogy a jelenlegi birodalmi tanács alakzatából mind azon súlyok eltávolittassanak, mellyek oda magyarázhatók, hogy a központi képviseletnél a keleti fél elemc átalában, s nevezetesen már a számra nézve is, hátrányban áll.

CXXXIV. Mivel a központi ministerium a bécsi unioi országos képviseletnek számot ad: a paritás jogánál fogva számot kellene adnia a magyar országgyülésnek is. És általában:

CXXXV. Ha a sajátságos helyzet, különösen az Unio egyik felében már végrehajtott tényállás ezt igy kivánná, ezen esetben legalább is azon unioalapjogi határozmánynak kellene helyt adni, hogy nemcsak a tárczák szorosan az alternativa rende szerint lennének kiosztandók, hanem még azon határozmánynak is helyt kellene adni, hogy ha a minister magyar korona alattvalója, a hellyettes államtitkár mindig német-szláv legyen, s viszont. Ha azonban ministerelnökül egy a főherczeg urak közül (kik minden egyesült országok nemzetiségét véve azonos származásuaknak tekintendők) neveztetnék ki; akkor ő reá nézve ezen határozmány természetesen nem volna alkalmazható.

CXXXVI. Ime, ezek a meglevő központi hatalom alakját illető mindannyi anomaliák, mellyek azt valóban követelik, a mit „a februári alkotmány revisiojá"-nak neveznek; s mellynek véghezvitelénél ezen ellentéteknek az egyensúlyt visszaállító ujabb tényezők által kellene helyettesittetniök. Ezen revisio, mellynek eszközlésbe vételénél annál inkább a CXXII. CXXIII. pontokban érintett eljárásnak kellene mindkét részről

*) Ezen előítélet, mellynek alaptalanságát a VII. fejezetben kimutatjuk.

választatnia, minthogy ez által ugyanegy időben Horvátországnak a sz. István koronájához viszonya is az Uniojog elvéből legtörvényesebben eldöntethetnék. Mert:

CXXXVII. Egészen alaptalan ugyan azon vélemény, hogy az országos törvényhozási jognak Horvátország részére (melly martius előtt, mint tudva van, csak Jus statutariummal birt) legközelebb történt legmagasabb engedélyezése folytán, ezen alkatrésznek Magyarországtóli elszakasztása bekövetkezett volna. Alaptalan annál inkább, mert ott tulnan az országgyülési két feliratnak „a tisztán személyes Unio“ iránti tanát magok részére is igényelvén, ekkép saját fegyverünket magunk ellen fordították; s alaptalan még azért is, mert a hitlevelekben III. Károly óta s az esküformákban csak ez áll: „Partes recuperatas, et recuperandas reincorporabimus“ és „fines regni non abalienabimus, nec minuemus, sed pro posse extendemus“ — s azért Horvátország részére egy törvényhozó országgyülésnek (statutarius helyett) engedélyezése csakugyan nem neveztethetik a magyar koronához tartozó országok elidegenitésének, sem sz. István országa határai megrövidítésének.

CXXXVIII. E szerint, mint mondók, a közvetlenül itt érintett vélemény egészen alaptalan ugyan, de mégis azon kérdés támad: valjon a horvát és szlavon testvér királyságoknak ezen legujabb vivmánya nem foglalja-e magában a rég fennállott subaltern országos unioi kötelemnek megmásitását, s ennélfogva nem változtat-e a pragmatica Sanctio idejében létezett unioi álláspontonon? S ha igen, akkor ugy látszik, hogy ezen kérdésnek legszigorubban az unionisticus államjogi elvek, azaz a CXXVI. tétel szerint kellene eldöntetnie, s tehát (azon eset hasonlósága szerint, mintha például Venczel koronája hasonló előnyt követelne magának) a közös fejedelem jogán kivül még a más két alkotmányos egyesülési rész megállapodásának körébe is tartoznia.

CXXXIX. A CXXXII. CXXXIII. CXXXIV. pontok határozatait tekintve — az illy állapot a központi ministeriumnak Bécsben, Pesten, Kolozsvártt, Zágrábban, s talán Prágában is egyidejü helytállását, s számot adását követelné; mi majdnem absolut lehetetlenség lenne. Ily módon az ettől menekülési utat csak ugyannyi országos ministeriumban lehetne feltalálni. Ez azonban 40—50 ministerből álló mintegy bohózat lenne az osztrák egyesülési állami Monarchiában, tehát táplá-

lék az izgatási pártfondorlatok s pártszakadások mesterségére, melly azonkivül is a Monarchia nem egy országában egész a remeklésig meghonosult; és átalántogva ugy tünne fel, mint az osztrák egyesülési államban a kormány egységének parodiája.

CXL. De legyen szabad reménylenünk, hogy végre is a mindkétrészről kövctek küldése által „ad hoc“ létesülendő congressus bölcsességének; hogy a birodalmi kormánynak; s mindenek előtt Ő Felsége legkegyelmesebb törekvésének: népeit „megelégedetteknek látni;“ hogy mondjuk — ezen tényezőknek még sikerülni fog, megtalálni az eszközöket, miszerint ezen nagy nehézségek, az egyesülési rendszerbe illesztett más közvetitő súlyok által megszüntessenek, s nevezetesen, hogy a központi hatalomhoz adandó központi képviseletnek más alakzata találtassék fel, mint az egyesülési állam lényegéből legközvetlenebbül, s legsajátosabban folyó központi parlament. (XL. LXXXVI. LXXXVII.) De ha az illyféle kiegyenlitési czél utolérésénél az épp most érintett tényezők actioja is hajótörést szenvedne, akkor valójában joggal lehetne felkiáltanunk: Kisértse meg, a ki tudja, az Unio lajtháninneni s tuli részei kölcsönös igényeinek közvetitését jobban és czélszerübben eszközölni, mint ha mindkét fél elhatározza magát, a souverain kormányzati jogok gyakorlatát Ő Felségével mint közös fejedelemmel, egy központi birodalmi képviselet körében megosztani; és ha ehhez még Magyarország részéről legfeljebb is oda fog irányulni a törekvés, hogy az illy központi képviselet a CXII. pont szerint alakittassék, s a szükebb bécsi birodalmi tanács részére a CXXXII. pont tartalmával egyezőleg egy saját országos ministerium alkotása kinyerettessék.

CXII. Ezt annál inkább, mert kanczelláriánk s kanczellárunk, sőt még egy külön magyar ministerünk nekünk már van, s ahhoz a központi kormány meghallgatása után kibocsátandó királyi resolutiokat, ismét „directe ab aula, et altissimo nomine Regio — et in sequelam immediatae altissimae decisionis suae Majestatis“, és ismét a király közvetlen signaturája alatt, vagy amaz ösmeretes formulával: „S. Cesareae Regiae Majestatis nomine etc. etc. benigne intimandum“ nyerhetjük, s eunél több részünkről sem az 1741 14., sem az 179⅞: XI. XVII. törényczikkekben nem kivántatott a martius előtti központi kormány irányábani biztositásul.

CXLII. S továbbá még annál inkább, mert ellenein nem szünnek meg állitani: 1-ör. A helyzeten uralgó legfőbb jogelv, magának az egyesülési államnak fennállása, ezen fennállásnak követelménye azonban a souverain központi hatalom lehetővé tétele; a mennyiben tehát az 1848-ki törvények akkint, mint azokat az első magyar ministerium, s az azon évi országgyülés magyarázta, a birodalmi központi hatalmat, s evvel az egyesülési államnak mint legfőbb jogelvnek létezését lehetetlenné teszik, annyiban (kivéve azon határozmányokat, mellyeket most uralkodó O Felsége már elfogadott, s nagyobb részint életbe is léptetett, vagy még ezentul elfogadni méltóztatik) semmisek, s érvénytelenek. 2 or. Semmisek és érvénytelenek azok ekkint magyarázva, mert a nélkül, hogy valamelly koronázási diplomába felvétel által alapjog fokára emeltettek volna, a király legfőbb alapjogát (az önhatározási jogot) megdöntvén, V. Ferdinánd azokat utódai kárára jogtalanul szentesitette meg. — Semmisek és érvénytelenek 3-or, mert az országgyülési határozatok felett akkoriban döntő megyei utasitások ellenére keletkeztek. Érvénytelenek 4-er, mert a fennebb érintett módon megyarázva, az Uniot megsemmisitik, s a már akkor a martiusi engedélyezés folytán az alkotmányos élettel megajándékozott másik egyesülési fölnek, s annak részére Bécsben már felállitott illető ministeriumnak beleegyezése nélkül egyoldalulag hozattak, s igy az előbbiekre nézve jogérvénynyel nem birnak. 5-ör. Semmisek és érvénytelenek, mert a „Palatinus alter Rex“ absurd felállitása által magát, a minden egyesülési állam lényegét feltételező alapot, t. i. a fejedelem azonosságát, megszüntetik, s ez által elvileg, mint tényleg, az Unio szétrombolásával azonosak. Megszüntetik ezen államalapot, melly már a pragmatica Sanctio I. §. IV. által világos szavakkal az egész dynastiai örökösödési rendre nézve megállapitva lévén, akkint tekintendő, mint a melly már csak ez által, az Unio-államot egész lényegében felállitotta. (IV. XLII. LVI. LVII.) 6-or. Semmisek és érvénytelenek, mert ha három szerződő fél közül, kik háromoldalu szerződést kötnek, később kettő ugyanazon tárgy felett olly ujabb kétoldalu kötésre lép, melly a háromoldalu szerződést megdönti, az illy kötés, minden jogfogalom szerint egyátaljában fogva érvénytelen. (XII. CII.)

CXLIII. Átalán véve csak csodálni kell atyáink mély államférfiui belátását, hogy alkotmányos jogaik leggondosabb

megőrzése mellett, magyar egyéneknek a birodalmi központi kormánybani alkalmazását olly állhatatosan szorgalmazták. Az Unio jogtana azon időkben távolról sem volt olly világos, mint most, s még sem kerülte ki figyelmöket, hogy ha az Unio a többi örökös tartományokkal a pragmatica Sanctio alapján egyszer már létezett, Magyarország az unificationak két század óta rettegett rémétől csak az által védethetett meg legbiztosabban, ha azon alkotási formák felállitására törekedett, mellyek az unio állami kormányformák természetét képezik; vagyis azon államalakulási formára, mellynek bensö jellege épen abban áll, hogy az Unio tagjainak (sajátos alkotmányos országos autonom jogainak) bukásával, maga is megszünik létezni.

CXLIV. Ellenben most minket ezen unio-állami kormányformának részünkről megbontása csak azon megrenditö választásra vezethet: unificatio vagy secessio.

CXLV. Ennélfogva az Unio-állam lényegéhez s formáihoz ragaszkodni: egyedül ez az alap, mellyet az illetö felek egyike sem utasithat el. Csak ez alapon eszközölhetö a Magyarország, s a többi nem-magyar örökös tartományok közt fennforgó bonyodalmak kiegyenlitése. Ezen alap az európai állami szerkezetek elöreláthato kifejlése szerint a változhatlan, az örök szükségesség. Ez, vagy a — — bukás!

CXLVI. E pillanatban két-három hirlapunk van, melly az Uniot képviseli. Az ezen hárommal szemben álló közegek közül egyik olly Unio-ellenes, mint a másik. Tulajdonképen ez utóbbiaknak absolutnak látszó passivitása a legterjedelmesebb actioba megy át. Hallgatásuk azt mondja: az 1848-ki törvényeket mereven, és pedig egészen azon jelentöségben, mint azokat a magyar ministerium s az akkori országgyülés magyarázták — s a mi egyátaljáu fogva ugyanaz, — egészen azon jelentöségben, mint azokat az 1861-ki országgyülés követelte, t. i. a parlamentaris absolutismus értelmében! — Ezen Unio-ellenes sajtónak beszédes hallgatása egyszerüen azt mondja: „mi azt akarjuk, hogy az 1848-nak, s az 1861-ki két feliratnak vita nélkül érvény szereztessék!“

CXLVII. Az unionisticus közegek magokat a közös ügyeknek az LIX. LX. LXVIII. LXIX. pontokban elégtelenek- s zavarthozónak kimutatott terére helyezik, s állitják: mivel ugy a 1848, mint a két felirat elismeri a közös érdekek létezését,

ennélfogva mindkét rész az 1848- s az 1861-ki feliratok egy és ugyanazon alapján áll.

CXLVIII. Azonban a tulajdonképeni tényállás e részben következő: A feliratok a pragmatica Sanctio által megállapitott Uniot tisztán személyesnek magyarázzák. Azok egy állandó, dynastiai örökösödési renden nyugvó Uniot akarnak fogalommá emelni, központi hatalom nélkül. Azok egy Unionak lenni akaró olly viszonyt kivánnak, mellynél fogva a fejedelem közösségén kivül semmi más kölcsönös államjogi kötelességek és jogok ne létezzenek az egyesülve lenni kellő két ország töme között.

CXLIX. Ez által ezen feliratok ollynemü Uniot költöttek maguknak, melylyel az 1848, s a magyar parlamentnek abban lappangó absolutismusa egészen helyesen összeférne. A feliratok ezen unioi költészetével még az ugynevezett közös ügyek feletti különös érintkezni akarásnak azon formája is összeférne, mellyet ugyanazon két felirat amaz ösmeretes két tételben állit fel, hogy ezen kölcsönös érintkezés 1-ör: „csak esetről esetre;“ 2-or: „mint önálló nemzet hasonlag független nemzet irányában“, azaz mint nemzetközileg önálló nép, nemzetközileg önálló nép irányában történjék.

CL. De mindez csak annyit tesz, hogy ezen feliratok tagadják a Lajtháninneni s tuli országtömböknek a pragmatica Sanctio által egy Unio-állami Monarchiává történt egyesülését; s mindez annyit tesz, hogy minden feltevés, mintha a nálunk a megoldásra nézve vitázó két pártnézet azonos jogálláspontou, tehát a kölcsönös megértés azonos pontján találkoznának — puszta illusio. *)

CLI. A politikai pártállás kérdése, a sajtó ezen két ellentétes közegeit illetőleg, (CXLVI.) meg nem értékelhető. Az egyik fél meg nem értékelhető, mert hallgat, mint főnökei hallgatnak. A másik meg nem mérhető, mert habár főnökei ugynevezett kiegyenlitési javaslatok tervezésében nagyon is munkások, de mint szervezett politikai párt életjelt nem ad. Minden homályban van. — Homályban van, valjon például a mai országgyülés és megyebizottmányok nem válnának-e a tegnapi országgyüléssé és megyebizottmányokká? Homályban van,

*) E részben utalunk a IV. fejezetre, hol ez bővebben fog fejtegettetni; s átalában ama fejezetünkre: „Elvi birálata az 1861-ki feliratoknak.“

hogy nem lenne-e veszélyesebb kisérlet a megyebizottmányok visszaállitása, mint a jelen politikai hivatalnokvilág felügyelete alatt eszközlendő általános országgyülési választások? — Hogy az eddig Unio-ellenes pártfönökök mélyebb okoknál fogva más meggyőződésre jöjjenek, ez volt rég a feladat, s ez most is. Ezen feladat azonban nem oldathatott meg mélyebb elvi behatolás nélkül abba, mi legyen általában az állam- és Unio-jog, s mi különösen a magyar-osztrák Unio-jog? Erre nézve azonban annak, mit az elmélet, s általában a tudomány az állam- s Unio-jogról mond, a népek gyakorlati alkotmányos életére, s a diplomatiai jogra alkalmazásában is, minél világosabban kellett kimutattatni; s ez az, minek jelen, és még V. és VI. fejezetünkben megfelelni, magunknak feladatul kitüztük.

CLII. Ezen pontok tartalma az észnek, s az erre épitett tudománynak feltétlen s kényszerü dictatuma. Az európai államszerkezeteknek kimozdithatlan népjogi alapon nyugvó kifejlése szerint ezen pontok tartalmának, előbb-utóbb kérlelhetlenül érvényt kell nyerni; és hol található azon esztelen, ki államférfinak akar neveztetni, s mégis hazájának ezentul is tanácsolná, hogy merev nyakasságban, hosszu évek során kivonja magát az igazságnak s a világ itélete előtt nyilván álló s kétségtelen jognak kötelező ereje alól? Hogy kivonja magát ez alól azon brutális reményre támaszkodva, miképp igen valószinütlen felforgató események utján eme kötelettségtől még meg is menekülhet! Megmenekülhet azonban csak a minden most fennálló állami s társas szerkezetet ledöntő, általános emberészárlási rázkodtatások utján!!!

Dr BALLAGI GÉZA.

TANULMÁNYOK

AZ ÁLTALÁNOS ÉS KÜLÖNÖSEN MAGYAR-OSZTRÁK

EGYESÜLÉSI JOG (UNIOJOG);

TOVABBA

MAGYARORSZÁG KÖZJOGÁNAK ALAPTARTALMA;

ÉS A

KIRÁLY ALAPJOGAI FELETT.

II. FÜZET.

1.2.

A két első füzetnek ára együtt 1. o. é. ft.

PEST, 1864.

KERTÉSZ JÓZSEF GYORSSAJTÓNYOMÁSA, FELDUNASOR 13. SZ.

23
164 /II.

TANULMÁNYOK

AZ ÁLTALÁNOS ÉS KÜLÖNÖSEN MAGYAR-OSZTRÁK

EGYESÜLÉSI JOG (UNIOJOG);

TOVÁBBÁ

MAGYARORSZÁG KÖZJOGÁNAK ALAPTARTALMA;

ÉS A

KIRÁLY ALAPJOGAI FELETT.

II. FÜZET.

PEST, 1864.

KERTÉSZ JÓZSEF GYORSSAJTÓNYOMÁSA, FELDUNASOR 18. SZ.

Dr BALLAGI GÉZA.

I. függelék a II. fejezethez.

Alapvázlatok — előleges tájékozásul a gyakorlati politikával foglalkozó müvelt osztályok számára — a német szövetségi reform nagy napikérdésének ügyében.

Meg lévén győződve, hogy a nemzetiségekre s nemzeti törzsekre szétszakgatott Közép- s Éjszak-Európa részére, az egyedül alkalmas kormányforma csak az unio-állam szerkezetek (Bundesstaat) különböző nemeiben lesz feltalálható; meg lévén győződve, hogy csak ezen államformának a már nem távol jövőben bekövetkezendő őszinte elfogadása lehet képes a Rajnától egész a legtávolabb europai északig békét, s a tulizgatott fajok és törzsek közt egyetértést létrehozni: ezen meggyőződésünk folytán tűztük ki magunknak főczélul az általános, mint a különös unio-államjog rendszerét is annál behatóbban tárgyalni, minél inkább tény, hogy az, az államtudományban eddig, fájdalom, a leggyengébben müveltetett.

Miután e szerint az unio állam (egyesületi állam, Bundesstaat) tanát már a II. fejezetben bővebben fejtegettük, s ezt — mint már érintve volt, a III—VI. fejezetben még bővebben szándékozunk kifejteni — felebbi czélunkhoz képest a külön német szövetségi reform kérdését alaposan a XIV. fejezetben fogjuk ugyan tárgyalni, azonban ennek mostani álláspontját, habár csak a legátalánosabb körvonalakban és csupán mintegy alkalmilag s némi tájékozás végett a nagyobb müvelt osztály számára, — itt is megérintjük.

Az absolut parlamenti dogmára esküvő bontitársaink nehányainak kezdeményezése folytán, a német szövetség reformja tárgyában közbejött mozgalmak óta, nálunk magasra fokozott

várakozások ébresztettek. — Várakozások egy oly nagynémet birodalom létrejöttére, mely mellett egy nagyosztrák állam fenn nem állhatna. Várakozások egy nagy német államegységre, melynek létezése egy nemzetközileg önálló Magyarországgal, tehát az osztrák egyesülési monarchia szétmállásával párhuzamos lenne. Egy szóval: várakozások, melyek a magyarosztrák unioviszonynak ránk nézve kedvezőleg bekövetkezendő nyomatékos változtatását idézendenék elő, sőt még az 1848-ki III. V. VII. törvényczikkek által rögtönzött parlamentaris absolutismus valósitását is kilátásba helyeznék.

Rég megszokott szokás szerint ugy nálunk, mint a közel s távol német vidékeken, e tekintetben is általános fogalmak használtatnak fel jelszavak gyanánt. Nagynémetország; nagynémet egység; nagynémet parlament; német egységes államlét egy központi hatalommal; német szövetségi képviselet népszámszerinti általános választások alapján s határozási joggal; a reformálandó német szövetséggel megférhetetlen nagy osztrák állam; Ausztriának Bécsből Pestre áthelyezése; Magyarország mint Nagynémethon souverain szövetségese: ezek az általános fogalmak, melyeknek mindig az illető szájizéhez alkalmazott értelmezése mellett kiki azt gondolja, a mit akar; mindenki oly eszmét alakit magának, minőt valósitani épen kivan; és igen bajos körülmény: hogy ezen jelszavak némelyike, még a német nagyhatalmak diplomatikai irataiba is becsúszott.

Azonban minél kevésbbé nyugszik az ezen jelszavakkal correlat sanguinismus, mennyiben az Magyarországot érinti, illoyalis alapon; és más részről minél bizonyosabb az, hogy annak valósulása, a német szövetségi viszonyok átalakitásánál felállitandó bizonyos határozmányok esetében, még valóban be is következhetik: annál időszerübb, a mindamellett — fájdalom mégis gyümölcstelen s csupán az értesülést nehezitő izgatottságot — az által mérsékelni, hogy a tulsapongó remények jogosult mértékükre visszavezettessenek.

E remények tulajdonképen azon feltevésen alapulnak, hogy a fennálló 40 német souverain államok s városok kormányai, a német nemzeti lelkesültség egy gyenge órájában még azon igen valószinütlen balfogást is elkövethetik a józan politika ellen, miszerint a fennálló államszövetségből vagy közvetlenül egy unioállamot (Bundesstaat) engedjenek keletkezni, vagy legalább a mostani szövetség reformatiojánál a fusio egy oly

német kisérljék meg, mely a szövetségi alapformába az államszövetség lényegére vonatkozó részletes jogi határozmányokat, de e mellett a szövetségi állam (unio-állam) elvéből folyó határozmányokat is kivánná beilleszteni; ekkint azonban ezen két államforma attributumainak összegyeztetését már csak oly részletek egy egészszé szerkesztése által kivánhatnák megkisérleni, melyek egymás melletti fennállásának lehetetlensége iránt egy kitünő német államférfi azon cathegoricus okot hozta fel: „mert a kör nem négyszög s viszont.“

Mindaddig t. i., mig Németország a fejlödésben levő szövetségi reform mellett is államszövetség fog maradni — mindaddig azon belül, ugy a két nagyhatalom, mint a többi 38 souverain állam és város is nagyon jól fennállhatnak, valamint hogy egyesülési viszonyunk is Ausztriával továbbá sem fog legkevésbbé sem érintetni.

Ellenben nagyon igaz, hogy ha a souverain német államok kormányai bizonyos határon tul abba bocsátkoznak, a mi a szövetségi állam az államszövetséggel szemben; abba, a mi lényegénél fogva csak nemsouverain országokat képes egy mindnyájokat átkaroló nagy souverain államban egyesiteni; ha e kormányok, a valóban egy s egységes német birodalom eszméjének magasztosságától elragadtatva, kellő módon nem tartanák szem előtt, hogy a német szövetség a maig érvényben álló europai népjogi szerződés folytán távolról sem souverain német birodalom, hanem 40 souverain államoknak és városoknak foederativ szövetsége, mely épen valamennyi német souverain államexistentiákat külső, mint belső támadások ellen megvédeni, s ez által az összességnek, mint egy s ugyanazon nemzetnek is, egyszersmind europai hatalomállást kieszközölni s biztositani van hivatva; hogy az, foederativ szövetsége a 40 souverain államoknak, melyek épen e két czél elérése végett egy végrehajtó hatalmat állitottak fel, ez utóbbinak adandó had s béke s igy közvetve a hadi budget meghatározási joggal; és hogy ezen megállapodás által az ezen korlátolt végrehajtó hatalmat felállitó souverain államok külön ország felsőségükből semmit sem engedtek, az az által van megóva, mert ezen végrehajtó hatalmat elvileg nem önmaguk felett, hanem inkább csak előre a szövetségi szerződést megbontani merészlő fejedelemtársaik s államtársaik felett állitván fel, egy ily állapitmány nem foglal magában semmit, a mi egy nemzetközi szövetségtöli elszakadás meggátlásán tul

menne; — ha tehát a mondott államférfiak félreismernék, hogy ezen kölcsönös kül- és belvédelem határozmánya már az 1815-ki németszövetségi acta lényegénél fogva fennállván, a jelen feladat nem czélozhat olyas valamire, a mi ezen régi szövetségi alaptörvény végrehajtásánál a szorosabb összetartás részletesebb meghatározását tulhaladná: — nagyon igaz, mint mondatott, hogy ha az érintett államférfiak mindezt félreismerve, a reformálandó szövetségnek oly alakzatot adnának, mely elvi és gyakorlati sulyánál fogva előbb vagy utóbb a 40 államnak az esetleg 70 millio lelket számlálható német birodalom souverainisatiója javára létesitendő desouverainisatiojára vezetne: hogy egy ily középeuropai összbirodalom teremtése ezután valóban ugy Ausztria mint Poroszhon, s minden többi német állam hatalmi állásának megsemmisitését foglalná magában; s ehez még megmásolván világrészünknek 1815-ben megállapitott politikai egyensulyát, a legvéresebb europai háboruk nélkül nem is foganatositthatnék.

Egészen világos, hogy ilynemü helyzet által, minthogy az, mint ez mondva volt, előbb utóbb az osztrák egyesülési állam felbomlására vezetne, s emélfogva Magyarország egyesülési kötelességeinek feleresztését is magával hozná — hogy ilynemü helyzet által Magyarországnak régi nemzetközi existentiája tényleg visszaadottnak lenne tekintendő; és egészen világos az is, hogy ezen utolsó eventualitás bekövetkeztével az ép felhozott számitás is tökéletesen szabatos. Ellenben az is épen oly világos, hogy ha komolyan a tényállás alapjára megyünk, mindez egy messze jövőben is, csak a most fennálló 40 souverain állam államférfiainak, mint mondatott, a szövetségi reformacta tervezeténél s végleges elfogadásánál elkövetendő igen valószinütlen ügyetlensége által számithatna sikerre. Ezen ügyetlenségre aztán bizonyára mint elmaradhatlan corollarium következnék a remélt német parlament mindenhatóságán, vagy egy becsvágyó német fejedelem hadi szerencséjén alapuló, valamennyi most fennálló német államot, s azoknak történeti különnemzetiségét s országos souverainitásokat elnyelő köztársasági vagy monarchiai „német egység“: azonban, mit jól meg kell jegyezni, csak vérözön és egy átalános europai háboru lángjai pusztitásainak utain.

A mi legmélyebben ható politikai betegségünk az, hogy már csak azt is félreismerjük, mikép Magyarország, együtt véve

testvérországaival, már magában is, ősidők óta unioország; hozzá pedig még: hogy különösen 30 évi szerencsétlen politikánk óta, még lehetlenebb, hogy drága hazánk egyéb legyen, mint egyesülési anyaország. A most létező nemzetiségi vihar elemei egyhamar nehezen fognak oly mértékben megcsillapodni, hogy országgyüléseinkben ne hangozzanak horvát, tót, dalmát, szerb, román hangok a magyar mellett. A fenebb érintett europai megrázkódtatás által bekövetkezendő bukása az osztrák unioállamnak tehát (azon legkedvezőbb esetben, ha a conflagratio a társadalmi alapokat is meg nem támadandotta) a Kossuth által javaslott, s tulajdonképen és a gyakorlati valóság szerint csak horvát-román-szerb-görög-szláv-dalmát-magyarnak lenni kellő unio-államnal egyátalánfogva azonos lenne. Ezen egyesülési Dunabirodalommal, melynél az egykori izgató javithatatlan politikai logikája még mindig „egy 16 millio lelket számláló compact Magyarországot lát maga mögött!“ — A veszteség bizonyitékai az unio-állami viszonynak ezen cseréjénél — melytől minden igaz hazafi visszaborzad — a tiszta magyar elemre nézve kétségtelenek: s a Kossuthféle egyesülési dunai birodalom méltán el van itélve a közvélemény által!

Ő Felségének a császárnak az osztrák javaslatban elvileg feltünő bölcsesége s érzületmagassága mellett, véleményünk szerint a németszövetségi reformnak már a fejedelmi congressus többségi döntő határozmányára alapitandó formájában is létezik oly embryo, melyben egy unificált Nagynémetország, vagy a körülmények szerint egy szétszakgatott német szövetség hatványai rejlenek. Már ezen hatványok természetes politikai sulya is, — következményeinek kiszámitásában közbejövendő ujabb elnézés esetére — vagy egy német birodalmi dynastiához, vagy egy absolut birodalmi parlamenthez vezetne. Vegyük ehez még a két német nagyhatalom közt nem szeszélyből, vagy egyszerü rangvitából származó, hanem ezen két nagyhatalom létezési törvénye által igazolt divergentiákat!! A divergentiákat e két nagyállam közt, melyeknek egyike „a német területi statusquot“ másika az alkalmi nagyobbodást, történjék bár ez kisnémet hegemonia, vagy valódi annexio utján — mindegy — számitja életfeltételei közé.

A sajtóügy egyformasága, a honositási jog, a matricular kivetések kiirása, az alkotmányosság garantiája s több efféle feletti határozmányok — már ezek is tulajdonképen mindannyi

beavatkozások a souverain szövetségi tagok belső törvényhozásába, tehát ezen utolsóknak részletes desouverainisatiojuk; mely a fejedelmi directorium intézménye, s az időnkinti fejedelmi congressusok által egészen soha sem lesznek kiegyenlithetők.

Ki lenne azonban oly vakmerő, csak pillanatig is kételkedni azon, miszerint a reformok további végrehajtásánál az illető államférfiak be fogják látni, hogy a souverainitásjog, mint egy sajátlagos igen kényes érzékenységü s bevégzettségü eminens egész, érinthetetlen; s ennélfogva annak töredékei egy más — elkülönözve fennálló hatalomra át nem ruháztathatnak a nélkül, hogy lényegét egészen elveszitse? Ki merészel kételkedni azon, miszerint ha előbb nem, még a végóra ütése előtt is be fogják látni, hogy a további behatolás a 40 souverain egyes államok belső törvényhozásába mindenesetre az 1815-ki szerződések alapján nyugvó német államszövetség végének kezdete; valaminthogy szinte a végnek kezdete az europai politikai egyensuly most fennálló szervezeteinek szárnya alatt haladó müvelődésére és békés fejlődésére nézve is? ki fog még azon kételkedhetni, hogy be fogják látni, miszerint ha egy vagy más — német vagy nemnémet hatalom a rovid idő óta forrongásba jött reformkérdést felhasználná, hogy Németország egy fellobogó europai égés utján, eddig nem birt hatalomálláshoz jusson; hogy ez csak a most fennálló német államszövetség szétszakgatásának; nehány, vagy épen valamennyi német állam desouverainisatiojának; és a mi legfontosabb, a mostani osztrák-egyesülési állami jogviszonyok szétoszlásának árán fog eszközöltetni. Ezen áron, mely Magyarországot iszonyu catastrophák utján a szerencsétlen Kossuthféle unio-állam megsemmisitő vas karjaiba üzné.

Egy szoval, a fennebb érintett esetlegességek mind oly mértékben fognak elutasittathatlan létesitésük felé sietni, a mint azon magas és legmagasabb urak, kik a reform születésénél keresztatyai szerepet vittek, s még vinni fognak — oly határozmányokat fognak megálapitani, melyek természetes súlyuk által a német államok teljes souverainitását megóvni egyedül képes német államszövetségnek az 1815-ki szerződések által biztositott létezését megrázkódtatnák.

A valódi unificált — vagy már csak uniói államkép (Bundesstaat) keletkező egységes német állam eszméje jelenben, s még sok időkre — csak jámbor ohajtás! Az osztrák javaslat-

ban a fejedelmi directorium által combinált siker, mely a szövetségi képviselet actiojának az egyes államok képviseletével és a fejedelmek e fölé helyzett egyetemes akaratával leendő homogenisatioját eszközölné: e siker a szövetséget minden kétségen kivül hatodik europai nagyhatalommá emelendené; — de hatodik europai nagyállammá — europai conflagratio nélkül, soha! — Egyébiránt egy — engedje isten egységesen alakitható — s magyar viszonyainkra nézve oly kedvező középeuropai nagyhatalom, melynek hadereje lehetőleg még 70 millio lélekből is állhatna — egy oly hatalom, mely természeténél fogva nem támadó, hanem legszigorúbban védelmi alapon nyugodnék, s melynek még ehez mintegy választott birósági szerepe is lenne a szárazföldi fejedelmek és országok becsvágyó tulterjeszkedései ellen! valjon az ily nagyhatalmi állás nem elöggé fényes siker lenne-e oly nemzetre nézve is, mely mint a német, a civilisált földön számát tekintve legnagyobb, s cultura és polgárosodás tekintetében is más nemzet által bizonyára felül nem mulatott?

És im: csak ezen fentebbi az egyedül kivihető feladat — s ennek folytán az: hogy Németország a mint jelenleg 40 államával s városával áll, erőteljes és europailag döntő, nemzeti politikát nyerjen. De valjon miben szabad és kell ezen feladatnak állni? Abban, hogy a német államokból ne nőjje ki magát ismét egy separatisticus rajnai szövetség: semmi avulsiok, semmi annexiok, semmi vazallság belhoni vagy külföldi államok iránt; és a mi valóban nem a legjelentéktelenebb, semmi területi szerzeményei a nagyobb államoknak a kissebbek rovására! — ez a feladat uraim. Ez pedig más szólásmód szerint annyit tesz: lényegében praecise a mostan fenálló államszövetség (Staatenbund), a végrehajtó hatalom, s a hadügyi actio határozottabb és szigorúbb alakjával!! — — —

Az államszövetség lényege nem foglalja magában azon nagy feladatokat, melyek az általános állameszme s az általános államczél magasztosságában nyugszanak. Ezen intézmény nem állam; nem egyesülési állam (Bundesstaat), hanem souverain, és teljes souverainitásukban megtartandó államoknak állandó szövetsége egy meghatározott, s világosan kitüzött nemzetközi politikai czélra. Azon czélra, miszerint a szövetségi terület biztonsága épen az által érettessék utol, hogy a szövetségi tagok mind területi, mind souverainjogi statusquoja fenntartatik s ezzel a szövetségi alapszerződés érinthetetlensége az egyes államok haderejének

összpontositása által fedeztetik. Azonban a IV. V. VI. fejezetben még fel fogjuk mutatni azon legmélyebben elvi, sőt contradictorie különböző álláspontot, melyet az unio-állam, az egyesülési állam (Bundesstaat) a fennebb csak futólag körülirt államszövetség ellenében elfoglal.

Csak nem régiben szólt egy porosz diplomatiai irat „a német szövetség egységes állami lényegéről“ — a „németszövetségi állam központi hatalmáról“! Mit kell, vagy inkább mit lehet egységes államlényegről az államszövetségekben tartani — az fentebb eléggé felvilágosittatott. A mi pedig még a központi hatalmat ily államszövetkezéseknél illeti: annak lényege, mit ezen fogalom „központi hatalom“ kifejez, tehát ezen szó „központi hatalom“ a tudományban csak az unioállam, egyesülési állam (Bundesstaat) körében használtatik: annálinkább kellene ezt a gyakorló, a practicus diplomatiában tenni. A központi hatalom magában foglalja valamennyi elvileges államhatalmat egy unio-államban, egyesülési államban, (Bundesstaat). A központi hatalom egy államszövetségben, valóban kör és négyszög egyszerre! Ellenben az államszövetség nagyon megszenved, mint mondva volt, egy államszövetségi végrehajtó testületet, a felállitott szövetségi czélnak, t. i. a souverain szövetségi tagok külön haderői egységes szervezésének a fentebbiekben felállitott határai közt. Azért is az osztrák javaslat, egészen elv szerint és tárgyavatottan koránt sem a központi hatalom eszméjében ringatta magát, hanem a fejedelmek directoriumát állitotta fel.

Egyelőre azonban befejezzük e tárgyat egy, a szövetségi képviseletre általában vonatkozó észrevétellel: eddig, ugy látszik, nem eléggé komolyan gondolkoztak még azon, mily áron lenne létesithető egy döntő actioval felruházandó közös képviselet Némethon összessége számára? És ennek tekintetében hadd foglaljon itt helyet azon cathegoricus végtételünk: még nem született azon ember, s nem is fog születni, ki szigoru következetességgel képes lenne valódi parlamentaris actioval megbizandó közös német képviseletet kimódolni a külön souverainitás jogán alapuló német államélet most fennálló összességére?

Teremteni egy nem létezett souverain német államot; és a souverain német államok meglevő szövetségét a fennálló europai nemzetközi jog által is megengedhető reformeszközök utján döntő szárazföldi nagyhatalmi állásra emelni: ez két gyökeresen különböző feladat. Két egészen különböző feladat,

melyeknek egyike a tényleges helyzetben ép oly gyakorlati, mint a másik még sok időkre merőben kivihetetlen; melyeknek egyike épen oly fenséges, mint a másik még a legfelcsigázottabb nemzeti büszkeségre nézve is, felesleges — szükségtelen!

Ideje, hogy ezen peremptorius különbség számbavétessék, s az eddig létezett illusiok elodáztassanak. Ideje, hogy legyőzethessék azon önámitás, mely a felizgatott kedélyeket megragadta, s mely tekintve ez utóbbiaknak várakozását, végeredményében a való helyett, a szövetségnek vagy csak látszólagos reformját nyujthatja, vagy pedig: (hogy a bizonyos viszonyok közt okvetlenül bekövetkezendő separatisticus szétmállása a fennálló szövetségnek elkerültessék) épen semmi reformot sem!

II. függelék a II. fejezethez.

Magyarország magában s testvérországaival, hasonlag ősidők óta egyesülési anyaország (Bundesland.) Az 1723-ban kötött pragmatica sanctio óta azonban még annálinkább.

Az 1723. 2-ik törvényczikk által, a magyar országegyetem világosan egyesülési országnak nyilvánittatott. Ez oly körülmény, mely eddig a publicistikában szóval sem érintetett, sőt inkább soha nem is gyanittatott. Érdemes az ép felhivott törvényczikket jól megfontolni s tanulmányozni.

Az 1723. 2-dik t.czikk 1-ső szakasza szól: „haereditarium suum Regnum Hungariae"-ról, „partibus regnis et provinciis eidem (Hungariae) adnexis" — és „sincera animorum unio"-ról, „contra vim etiam externam, contra intestinos motus et contra pericula interregni." Erről szól ezen §; — miután az 1723. 1-ső t.czikk 4. §-sa végén már szólt a „regnis et provinciis eidem adnexis *aeque indivisibiliter possidendis*"-ről.

Csak gondosan szem előtt kell tartani a különbséget azon cathegoriák között, melyek a *partibus, regnis et provinciis eidem adnexis* fogalmakkal kifejezve vannak, miszerint egészen felvilágosuljunk a felett, hogy ezen cathegoriák az önállás azon különböző fokozataira mutatnak, melyeket Horvátország, Szlavonia, a szerbek földje és Erdélyország; Magyarország, mint a collectiv unio-ország irányában elfoglalnak.

S az itt fentebbi módon vett unionak nem volt, s nincs is semmi hasonlatossága a Kossuth által tervezett unio-birodalommal. Ez nem Kossuth egyesülési állama, melyben a magyar elem a többi szláv-görög-román elemekkel ellentétben állana

és végre ez utóbbiakba okvetlen felolvadna; hanem a már létező unioország, melynek keretében a tiszta magyar elem, támaszkodva régi államjogi nehezékekre, u. m. az értelmiség osztályaira, őseinknek más nyelvü s nemzetiségü testvéreink irányában követett igen bölcs eljárására; és később támaszkodva az unio-viszonyra Ausztriával és a németséggel: egész a legujabb időkig háboritlan fennállással birt. Sőt az 1848-i törvény előtt, illetőleg az 1820-as években a nem tisztán magyar törzsökök nemzetiségi állásának megröviditésére irányzott esztelen izgatások előtt — ezen nemzetiség müvelt osztályainál is nyiltan kifejezett rokonszenvet ébresztett, mely folyvást növekedőben volt; mi pedig ezen testvérországoknak Magyarhonnal, mint anyaországgal egyesülési (unioi) alapon nyugvó állását kiválólag bebizonyitja, az abban állott, hogy azok követjeik által a magyar országgyüléseken ősgyakorlat szerint nem a személyes, hanem jobbára a „curiatum votum" terén képviseltettek, és valamint a lefolyó század 3-ik, 4-ik s 5-ik tizedében a magyar nyelv tárgyában ellenük a személyes szavazatok számitása hozatott gyakorlatba — az időtől kezdve a nyolcz százados egyetértés köztük és az anyaország közt — vajha nem — örökre, megszakadt.

Magyarország, mint egyesülési anyaország, még Mária Terézia alatt Leopoldig, illetőleg V. Ferdinándig, tényleg létezett. Horvátországnak saját bánja, báni táblája s autonom tartományi állása volt, statutarius országgyülésekkel. Még a magyar helytartótanács hatásköre is, csak az 179⅞. 58-ik t.czikk által terjesztetett ki Horvátországra.

A már régtől fogva szabadalmazva megtelepedett, s a Csernovics Arzén alatti ujabb bevándorlás által számra megszaporodott szerbeknek, volt saját cancelláriájuk Bécsben (cancellaria illirica), és congressusaik metropolitájuk elnöksége alatt; tehát megvolt autonom állásuk. Semmi kétséget nem szenved, hogy a nem rég létezett Vojvodina a 16-ik században Ráczországnak neveztetett. A szerző egyik ősc 1660. évben kelt végrendeletében rendelkezett két faluja felett is, melyeket Ráczországban birt. (Ráczországban is van két falum, Sári és Melitics. Lakói adnak egy esztendőre 240 tallért s egy drága persiai szőnyeget.)

A mi pedig épen Erdélyt illeti, ennek saját pragmatica sanctioján alapuló tulajdon törvényhozása volt, s a magyartól

egyátalánfogva független alkotmányos különállása 4 vallásával, 3 nemzetével.

Erdély, mint tudva van, I. István király által még 1004-ben elfoglaltatván, az Árpádtörzs őskorától kezdve, a vegyes korszakon át, vajdák által kormányzott magyar tartomány volt ugyan; azonban — miután a Zápolya Jánossal kötött szerződés által (1535.) souverain fejedelemséggé emeltetett — a karloviczi béke óta saját fejedelmek alatt a habsburgi ház fönnsága alá volt vetve. Az Apafyház kihalása után Mária Terézia által régi alkotmányos állásának megtartása mellett nagyfejedelemséggé emeltetve, mindig magára elkülönzött ország volt.

Mária Terézia nem mondta az 1741. 18. t.czikk által távolról sem, hogy Erdély Magyarországgal valami dependentialis alkotmányos kapocsban áll, hanem ezen fejedelemnő csak azt ösmerte be, hogy ezen nagyfejedelemséget mint Magyarország királynője birja. (Transilvaniam, velut ad S. Regni Coronam pertinentem, tam eadem sua majestas, quam etiam successores sui, qua Reges Hungaria possidebunt.) Ez azóta azon viszony volt, s most is az Magyarországhoz, mely csak a fejedelem ugyanazonosságában állott, s unionak egyátalánfogva nem neveztethetett; vagy a mi egyre megy, az 1723. 1. t.czikk 3. s 4-dik §-ának határozmánya szerint, mely a fejedelemnek ugyanazonosságát a Habsburgok összes örökségére nézve szentesitette: épen ugy csak tiszta personal-unioja Erdélynek Magyarországgal, mint az osztrák monarchiával.

E szerint azonban ez csak épen chimaerája lett volna az unionális viszonynak s fogalomnak, s jelesül ép azon chimaera, mint a milyet a mi, dynastiai örökösödési rendszeren épült unionkra nézve a két felirat szerzője Magyarország számára a monarchia ellenében követelt; mely azonban Erdélynek a monarchiához való viszonyát illetőleg, ezen nagyfejedelemségnek 1743. évi külön pragmatica sanctioja által, egészen más módon van szabályozva.

S Horvátországra nézve is csak igy áll a dolog a tiszta personal-unionak a két feliratban letett végzetes jogphilosophiájával. Mihelyt ugyanis a pragmatica sanctio tovább terjedőnek nem tekintetik, mint hogy 1-ör a fejedelem ugyanazonosságát megállapitja; a fejedelem ezen ugyanazonossága azonban 2-or csak azt foglalja magában, mint a minővé a tiszta személyinek lenni kellő unio rögtönöztetett a realunioval ellentétben: akkor a felhivott 1723-ki 1-sö törvényczikk 3-ik s 4-ik §-sa

folytán Horvátország cselekvőleg már Austriával is épen ugy tisztán személyes unioban áll, mint Magyarországgal.

Adjuk azonban a felhivott 1723-ki 1-sö törvényczikk 3-ik s 4ik §-ának szövegét, mint következik: 3. §. Sed ejusmodi in Sacra Regni Ungariae Corona et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis Successionem, eodem quo Masculorum Primogenitorae Ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et Provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam, inseparabiliter, habitaque in graduum aequalitate, ejusdem Lineae Praerogativae masculorum ratione dirigi, servari et custodiri vellett. — 4. §. Ita ut illa, vel masculus Ejusdem haeres, qui, vel quae praemissorum Augustae domus Austriacae Regnorum et Provinciarum haeres, juxta memoratam normam primogenitorae, in Augusta Domo Austriaca receptam existet; eodum Successionis, pro his, et futuris quibuscunque casibus haereditario jure, etiam pro infallibili Rege Hungariae Partiumque, Regnorem et Provinciarum eidem annexarum, aeque indivisibiliter intelligendarum, habeatur, et coronetur.

És ezen szöveg tartalma szerint már világos, hogy horvát testvéreinknek épen oly kevéssé lesz megtiltható magokat a monarchiába csatolni, és a jövendő egyesülési feltételek iránt a monarchiával értekezni, mint Magyarországgal; s ezt annál kevésbbé: mert a 2-ik felirat által a Horvátország részére fennhagyott „üres lap“ is, mint mindjárt bővebben látni fogjuk, kölcsönös viszonyainknak épen ide vonatkozó magyarázatára mutat. Hogy azonban Erdélyt illetőleg az itt idézett jogesetnek egészen szabatos alkalmazása van, legvilágosabban bizonyitja az 1790-ki 11. t.czikk. Ezen törvény t. i. még csak szóba hozza a velünk létesitendő uniot. Az országos választmánynak, melynek több mint 100 év óta in publico-politicis munkálódni s rendezni kellett volna, mely azonban, a mi Erdély unioját illeti, nem munkálódott, sem nem rendezett: még elébb „de arctiori Regni hujus cum Transylvania unione“ javaslatot kellett volna adni.

Általában nagyon végzetteljes, ha a rövidlátás vagy tudatlanság önkényes tételeket állit fel, s azok számára elvileges érvényességet igényel. Egészen a dolog természetében fekszik t. i., hogy ily hamis elvek aztán a következmények szigoru továbbfejlesztésénél, egészen saját ellentétükké változnak át, s épen

rögtönzőiket küldik a zsákutczába. Ennek világos bizonysága az épen idézett eset. Ezen eset, melynek a fogalmakat s helyzeteket összezavaró még azonkivül azon további oldala is van, hogy azon önkénynek, melylyel a két felirat szerzője a személyes uniot a reálunioval ellenmondó ellentétbe hozta — hogy ezen önkénynek köszönhető azon boldogtalan következtetés is, hogy most, midőn a szenvedélyes izgatottság nálunk féligmeddig lecsillapodott, s belátni kezdik, hogy az, minek a tiszta személyi unionak lenni kell, egy dynastiai elsőszülöttségi monarchiában a lehetetlenség szörnye*) — hogy most ellenfeleink, kik eközben a fennálló törvényekből reálkötelességeket és jogokat, tehát reál-uniot láttak levezethetni, hogy ellenfeleink most eddigi egyesülési viszonyunkat összállami unificationak tartják.

Egyébiránt a legujabbi bonyodalmakig minden jól ment. Horvátország, megóva magának Magyarország irányábani unioviszonyával igen jól megférő különállását, készséggel vett részt a központi magyar törvényhozásban, és pedig, mint már felül érintők, nem virilis, hanem curialis szavazás alakjában, tehát oly módon, mely, mint még másutt látandjuk, egyenesen unioállami viszonyra mutatott közte s Magyarország közt, s mintegy a „Veto“ jogát biztositotta e testvérországnak a magyar központi országgyülésen esetőleg bekövetkezhető majorisatioja ellen.

Azonban mi történt? Horvátország a már idézett 1791. 58. t.czikk által alávettetett a magyar helytartótanácsnak. Aztán pedig még Mária Terézia alatt Magyarország ismételve szorgalmazta Illyria tartományi állásának megszüntetését. Ragaszkodott ehez II. Leopold alatt is, és az illyr udvari kanczellária erre az 1792. 10. t.czikk által megszüntetett, s az ország Magyarországgal egyszerün unificáltatott.

Ez igy már nyilván a második repedés volt, melyet a magyar országgyülés Magyarország, mint unio-anyaország hajóján ütött. És valóban e kettő a körülbelől egyedüli politikai balfogás, melyet aristocrat őseink kétségtelen bölcsesége elkövetett; mégis a horvátok és szerbeknek susceptibilitása vagy

*) „Unionk és a pragmatica Sanctio“ czimü fejezetünkben még visszajövünk az alkotmányos formák között négy évtized óta fennálló egyesülési viszony azon egyetlen esetére (Angolország s Hannovera közt), mely elvileg tisztán személyinek neveztethetett.

inkább nemzeti antagonismusa az összes egyesülési haza — Magyarország ellenében, már e két balfogás által is meg lön pecsételve.

A mi pedig épen 1823 óta azon keserü ingerkedésekben, melyek a magyar nyelvnek diplomatiai nyelvvé emelése fölötti vitákban előfordultak, a testvér Horvátországra különösen sértő volt, azt már csak onnan meg lehet itélni, hogy a horvát küldöttek egyike már 1844-ben a pozsonyi országház termében fel kiáltott: „ulciscemur, juro Deum, ulciscemur.“ Azonban mivel sem lettünk okosabbak. Az 1848. III. V. VII. t.czikkekben felállitott ugynevezett uj alkotmány által Horvátország, miután annak még provincialis állása sem hagyatott meg, Magyarországgal egyszerüen unificáltatott. Sőt még tovább ment a dolog: Erdély is unificáltatott Magyarországgal, legalább az 1848-ik országgyülésen sáfárkodó gondolatlan „honatyák“ ezt komolyan ugy vélték.

Ne hatoljunk azonban itt be azon kérdés birálatába, valjon Erdélynek Magyarországgal unioja az 1848. V. t.czikk, s azon cselekvény által, hogy a kolosvári országgyülés még a követeknek a most elvileg annyira perhorrescált octroyálás utján 69-ben megállapitott számát is röptiben elfogadta, s ezen képviselőket a magyar országgyülésre el is küldte — valósággal létrejött-e? most, mint mondók, e birálatba, mely egyébiránt következni fog, nem bocsátkozunk; elég legyen mondani, hogy ez nem lett volna unio, hanem mint fenebb is érintetett, a horvátországinak példájára, egyszerü unificatio. Tehát épen annyi, mint a fennálló unio megtörése az unificatio által; mely törést azóta annyi okunk van mély hazafiui bánattal fájlalni.

Mi volt hát ez voltaképen? unificatio a pergamenten: tulajdonképen azonban a végnek kezdete, t. i. az unio anyaországnak (Magyarországnak) legcorrectebb széttagolása, ha ez utóbbi még a vég óra előtt fel nem eszmél és az eszesség s ildomosság utjára vissza nem tér: vagyis hozzá nem fog az országnak, mint Horvátországot, Illyriát stb. külön autonom existentiáikkal magába foglaló unioi anyaországnak, minőségét nyiltan és őszintén visszaállitani; és ha azon elvet nem szentesiti, hogy ő ismét maga, az osztrák egyesülési nagy államnak egyesülési országa, s ilyennek maradnia kell.

Ha ez nem történik, akkor a hatás és visszahatás örök törvényei szerint, s ezenfelül még a nemzeti, szellemi, erkölcsi

és anyagi érdek törvényei szerint is, Magyarország tartományai részint egyenesen, részint indirekt módon az osztrák unio-állam egyesülési tagjaivá fogják magokat kinőni: és azután már, ez lesz és marad a költő által emlitett „rosz tett“ helyrehozhatlan „átka.“ *)

S erre nézve jól meg kell jegyezni, hogy a dolgok ezen természetes, s ezért ellenállhatlan lefolyása, ellentétes értékesitésben, átalán fogva párhuzamosan áll a feliratok szerzőjének s csodálóinak absurd passivitási politikájával. A dolgok ezen megsemmisitő menetének, mint mondatott, csak Magyarországnak az országgyülés által mint részeivel, országaival s tartományaival (partibus, regnis et provinciis eidem adnexis) egy és egységesen összekapcsolt anyaországnak kijelentése által lehet utját állni.

Ez a valódi, az egyedüli ut és mód, mely sz. István koronájának integritását rég fenn volt lényegében visszaállitani képes. Horvátország nem fog vonakodni, s nem vonakodhatik curialis szavazata, és a Veto régi jogával a központi magyar országgyülésen résztvenni. A szerbföld (Ráczország) hasonlag nem kanczelláriájának s régi congressusainak visszaállitása után, és az egyházat, iskolaügyet s nyelvet illetőleg autonom állásának méltányos határvonalozások általi biztositása mellett. Ellenben engedjétek czerhangu erővel nektek ismételnünk: minél gyakrabbak, és intensiv s extensiv tekintetben minél sulyosabbak az országgyülés egybehivását késleltető tüntetések; s minél tovább halasztatik cselekvésünk, hogy az általatok félrevezetett nézetek ildomos módon alakuljanak: annál zavartalanabbul fog lefolyni a fentebbi elutasithatlan menet; a menet t. i., mely által Magyarország tartományiságai mint egyenes unio-tagok, magukat a monarchiának odaengedendik.

Az egyátalában nem igaz, hogy ezen processus által az osztrák unio-állam feloszlásnak menne elébe. Nem! Távol attól, hogy ez dismembratio lenne, az épen annyira cohaesionalis tényezőjét képezné Ausztria unio-állami életének, mint nem lenne dismembratio, hanem cohaesio, ha Magyarország, mint mondatott, a pragmatica Sanctioban az 1723. 2. §. 1. által felállitott eredetileg egyesülési állami lényeghez visszatérve, nemzetiségek és területek szerint szabályozandó országos és tartományi

*) A rosz tett, mint tudva van, a politikában egyértelmü az elhibázott tettel.

szerkezetek felállitásába bocsátkoznék. Értve oly országos és tartományi szerkezeteket: melyek lényegök szerint épen abban állanak, hogy egy fokozatilag magasabb, ez esetben sz. István koronájának kormánya és törvényhozása alatt állva, ez utóbbiba képviselőket küldenek.

Általán véve Horvátországnak Magyarországhozi viszonyainak ujabb rendezésére 1861-ki országgyülésünk „egy üres lapot“ hagyott fel. Azt vélik, hogy ez minden, mit a két felirat ez országnak engedett: ezen vélemény tévedés! Ha az érintett felirat ezen passusát figyelemmel átolvassuk, azt fogjuk találni, hogy az Horvátországnak a szó legszorosabb értelmében már concedálta tettleg azon chimaerát, mely a tisztán személyesnek lenni kellő unio zilált fogalma alatt: egy dynasticus örökösödési rendü államban, értetni czéloztatik.

Mi azonban csak egyszerün kérdeni akarjuk, valjon ezen concessioját a tisztán személyesnek lenni kellő unionak, Horvátország részére Magyarország ellenében azon jelentőség szerint kell-e felfogni, mint a melyben a feliratok Magyarország unioját az osztrák monarchia irányában felfogták, — t. i. azon értelemben: hogy Magyarország nem tartozik sem a monarchia központi kormányzatában részt venni, sem ugyanazon monarchia központi képviseletébe képviselőket küldeni? S ha igen, akkor az unionak Horvátországgal jövőre ugy kellene fennállni, hogy e testvérország a magyar központi országgyülésen, s a külön magyar központi országos kormányzatban részt ne vegyen.

Mihelyt azonban Magyarország ezen rendezkedéshez járul, s a mellett pragmatica Sanctionkban ismételve feljegyzett azon tételnek is „indivisibiliter et cum reliquis haereditariis provinciis simul *et invicem* regendum et gubernandum transferunt“ kell, hogy értelme legyen: akkor Horvát- és Tótország — mint kevéssel elébb Erdélyre nézve csak röviden érintettük, épen ugy tekinthetik a monarchiával csupán személyileg, s csak a fejedelem ugyanazonossága által egyesültnek, mint Magyarországgal. Azért ha ez országok felmentetnek azon kötelességtől, hogy a magyar országos központi kormányban s országgyülésen részt vegyenek: mint unio-országok, ipso facto közvetlen a monarchia központjára utaltatnak részvétökkel.

Vegyünk mindent logikai számitásba, s az eredmény az lesz: hogy ezen, — némely tekintetben minden elméleti s gyakorlati fogalomban szegény felirat először a magyar koronával

és dynastiával állitólag tiszta személyes unioban álló Horvátországot; azután pedig még ehez, az osztrák monarchiával s dynastiával hasonlag csupán állitólag tiszta személyes unioban álló Magyarországot állitott fel magának: minek folytán aztán egyebek közt Horvátországnak, már épen a második diluitióban, szinte azon absurd tiszta személyes unioval kellene kapcsolva lenni a monarchiához.

Csak ezen helyzet az, mely először Horvátország vonakodásának curiosumát, más részről pedig a nyugati sajtóban azon curiosumot állitja szem elé, hogy ezen sajtó Horvátországot ezen állásban magának ugy képzeli, hogy az Magyarország s a monarchia közt a „légben lebeg" s mintegy két szék közé jutott. S mégis a dolog lényege valóban s betüszerint ugy van, mint azt e két curiosum kifejezni vélte. Kár, hogy e nézet a dolog valódi mibenlétét csak ösztönszerüleg találta el.

A valódi tényállás ugyanis ez: hogy sejtetett a helyzet természetietlensége, s minden államjogi józan fogalomba ütköző volta. Miben állott s áll azonban ezen, mint mondva volt, csak sejtett helyzet? Abban: hogyha Horvátország és Slavonia pragmatica Sanctionk következtében már egyátalánfogva unio országok és nem nemzetközileg önálló souverain államok, s ha Magyarország, azokat, az állitólagos tisztán személyes unio ugyanazon tarka elvének alapján felmenti azon kötelességtől, hogy a magyar országgyülésre képviselőket küldjenek és a magyar országos központi kormányzatban részt vegyenek, akkor ezen két országnak ez által már a Basculo helyzete elvágatott: és nem marad nekik egyéb hátra, mint a központi birodalmi kormányzat s képviselet felé gravitálni.

Ehez azonban még meg kell jegyezni azt is, hogy a mint az egyszer előzményül felállitott téves tételből, hasonlag számtalan téves következményeknek kell származni: ugy azon előzményből, hogy a felirat Horvátország és Slavonia részére az állitólagos tiszta personal-unio állását Magyarországhoz, már elfogadta — ennek folytán az Erdélyországgali reál-uniohoz ragaszkodás mint első; az 1861-ki országgyülés kiegészitésének oly sok lármával s költséggel történt reclamatioja mint második következetlenség tekintendő a feliratok számos, helyt nem állható követelései s állitásai között.

A mit most itt előadtunk, az sokkal ellenállhatlanabb elméleti s gyakorlati igazság, mint hogy megszünnék az maradni, mivel

azt a feliratok szerzője s ezenfelül egy-két hirlap be nem látják, vagy belátni nem akarják. És habár sejthetjük, hogy mi e tekintetben a Göthefele „Empyrismus arany fájának“ idézetét épen azon doctrinär dogmatikusoktól várhatjuk, kik a Royer Collard-féle államelméletre esküsznek — ezen elméletre, melyet, mint már a következő fejezetben látandjuk, valóban az államtan minden elmélete elméletének lehet nevezni, mely azonban átalános alkalmazásban egészen hamis, egyátalánfogva rosz elmélet; mindazonáltal itt is, mint mindenütt, egyszerüncsak a valódi és hamis elmélet az, melyek különbsége felett köztünk s közöttetek folyik a kérdés. Hogy egyébiránt alárendelt, s másodrendü országos és tartományi existentiák, az egyesülést kötött közvetlen uniorészek mellett, gyakorlatban is igen jól fennállhatnak, arra nézve már az előbbi fejezetben Graubündten cantonra utaltunk; egyébiránt másutt e tárgyat még közelebbről fejtegetendjük.

Átalánfogva nagyon tetszenek magoknak némelyek különösen jelenleg nálunk azon formulában: „elméletben igaz ugyan, ez vagy amaz, de gyakorlatban nem megy.“ *Legyetek* azonban meggyőződve, hogy a dolgok gyakorlatban nem azért nem mennek, mert elméletük igaz; hanem ellenkezőleg épen azért, mert nem alapszanak helyes és valódi elméletben.

Büszkén kiált fel az angol: „Britannia az egyedüli állam, melyben még a pénzügyrendszer is a nemzet termelési ereje, s életszokásai szerint tudományosan rendezve van!“ S ismét csak ezen mindenekfelett gyakorlati ország az is, melynek szóvivő államférfiai a közelebb elhunyt Lewis C. hadügyi államtitkárra azon dicséretet accentuálják, hogy az, egyszersmind practicus és tudományosan müvelt államférfi volt. Ők azt mondják: „Angolhonban sohasem fognak hiányozni a kormánygép menetben tartására alkalmas férfiak; de hiányozhatnak oly férfiak, kik a politikát mint tudományt müvelik, s kik azon tényt szorosan szem előtt tartják: hogy az elmélet, vagyis az elv, a gyakorlat valódi alapja.“

III. Fejezet.

A képviseleti rendszer, a parlamentarismus, a parlamentaris kormányforma s a ministerfelelősség általában, különösen pedig a parlamentaris többségi kormány, s a parlamentaris ministeri felelősség; — tekintettel azon legbensőbb lényegre, mely szerint a parlamentaris kormányforma az angol alkotmányban megtestesülve van, s főleg tekintettel 1848-ik évi III. V. VII. törvényczikkeink lényegére is.

Első tekintetre majdnem igazolatlannak látszik, hogy ezen fejezet tárgyát tanulmányaink kiadásánál ennyire előtérbe helyezzük. Azon uralgó véleménynél fogva t. i., mintha ezen kérdés számtalan nagyobb és kisebb iratok által egyrészt tudományilag, másrészt pedig Angolhon alkotmányéletére utalással gyakorlatilag is teljesen s alaposan felvilágositva lenne — ezen uralgó nézetnél fogva csaknem úgy látszik, mintha e tárgy bővebb elemzésében Pestről már nehezen lehetne várni valami határozottat s irányadót.

Mi itt azt egyelőre is bevalljuk, hogy ezen igen fontos, s a népek politikai alkotmányos lételének életkérdésévé vált tárgy, valóban már magas elméleti s gyakorlati tudományossággal biró férfiak által tárgyaltatott. Oly férfiak által, kik európai hirü tudományossággal s gyakorlati államismerettel birnak. Tárgyaltatott az kiérdemlett hirnevük tetőpontján álló német, angol s franczia államférfiak s tudósok által, annyira, hogy ezeknek fényes neveit e fejezet folytában csak említenünk szükséges, miszerint a kegyes olvasót meggyőzzük, mily szivesen hajlunk

meg tartozó elismeréssel azon fenséges magasság előtt, melyre azok felemelkedtek.

S mindemellett még sem tudtunk menekülni azon sajátságos végzet hatálya alól, mely a mélyebb tudományokkal foglalkozó egyéneket a tulajdonképeni igazság öntudatában eléri, és mely azon ösztönben s azon önmagunkból meritett bátorságban áll: egy még teljesen tisztába nem hozott igazság felöli meggyőződésért: a tudás minden hatalmai s tekintélyei ellen sikra szállani!

Ne neveztessék tehát szerénytelenségnek vagy ön-tulbecsülésnek, ha mi ezen tudás és haladás alaptörvényének pánczélával vértezetten s azon bizalommal, melyet a megtalált igazság annak feltalálójába önt, — itt fennhangon nyilatkozunk: hogy az angol alkotmány valamennyi magyarázói, hogy Franczia-ország valamennyi doktrinairjei, hogy Némethon minden radikáljai, az államtan s gyakorlati diplomatia azon lapját, melyen a parlamentarismus tanának általában, s különösen a parlamenti többség kormányformája tanának, továbbá az angol alkotmány tulajdonképeni lényegéröli tannak feljegyezve lenni kell, — hogy, mondjuk, mind e most épen érintett, s részben valóban nagy tudósok, — ezen lapot, még sok tekintetben, szinte beiratlanul hagyták! Engedjétek azonban hasonló bizalommal azon másik igazságot is kikiáltanunk, hogy nem lehet ugyan feltenni azon nagy államférfiakról, kik Angolhon kormányának terén ragyogtak s még most is ragyognak, miszerint azok saját alkotmányuknak legbensőbb ismeretével ne birnának: ellenben annál bizonyosabb; hogy azoknak, alkotmányos életük mélyebb felleplezésétől, magasabb politikai indokokból, még saját honfitársaik irányában is tartózkodniok kellett s tartózkodniok kell *). De épen ennélfogva a tárgy, mely felett itt csak röviden, de mégis némi alapossággal értekezendünk, még most is

*) Ezen tétel e fejezet folytában fel fog világosittatni. Elég ugyanis, hogy a parlament, vagyis tulajdonképen az alsóház, s még helyesebben szólva, a gazdagok, jól tudják ugyan, hogy ők a királyi hatalom teljes nullificalása mellett, mégis a korona symboluma s a bibor takarója alatt kormányoznak; de ellenben nekik egészlen feleslegesnek látszik, hogy ezt az angol nép s általában a szárazföld népei is tudják. Azért közelebb, az öreg „Pam“ mintegy elfelejtette a leczkét, midőn az elhunyt férjherczeg dicséretében — habár csak csendesen és tartózkodólag, de mégis megpenditette erre nezve az igazi hurt.

a tudományban homályos, és azon lépésekben, melyeknél annak gyakorlati felfogásáról s alkalmazásáról van szó, szétzilált s tanácstalan lévén — azt annálinkább szükséges a most érintett viszonyok nyomása alól kiemelni, minél bizonyosabb, hogy az most a tudomány s gyakorlat valóságos világkérdésévé az által magasult, hogy a népeknek mostani kulturai államéletük minden phasisaiban, közelebbi vagy távolabbi hullámzásban, mindig határozottan s megszakitás nélkül résztvesz.

I. Szakasz.

Előleges elemi nézetek a jelen tárgyról.

A most, egykori compact nagy nemzetek még legcsekélyebb töredékeinél is uralkodó izgatottság, azon képzelt jog érvényesitésére, miszerint állami nemzetközi önállást és függetlenséget nyerjenek — ezen izgatottság korunknak nem elszigetelten álló áramlata; ehez még azon már átalánossá lett törekvés is csatlakozik : az alkotmányosságot mindenütt, hol létezik, parlamentarismussá, helyesebben szólva, parlamenti absolutismussá átidomitani, s ott, hol alkotmányok csak most állittatnak fel; ezeket, ugyanezen parlamenti absolutismus fokáig felcsigázni.

Már ott is elég a teendö, hol egy állam szerkezetei ezen áramok egyike által mozgattatnak. Azonban Ausztriában, valamint Magyarországon is politikai, ethnologiai és ethnographiai állásoknál fogva ezen ármentnek mindkettejében úszunk. Ennek mindketteje, különösen nálunk Magyarországban, jelenleg a leghevesebb actioban létezik.

Mi itt a nemzetiségek kérdését nem fogjuk jogosultsága vagy jogosulatlansága szempontjából tárgyalni, valaminthogy távolról sem lesz szükségünk arra nézve különös bizonyitványokat keresnünk, hogy az izgatottság az ugynevezett nemzetiségi elvért nálunk s körültünk, mint tény, valósággal tétezik; hanem inkább a kedélyeknek egy tökéletes parlamenti hatalomtelj kivivására irányzott hasonló tulingerültségére a dolgok lényegében fekvö azon utalással figyelmeztetendjük a kegyes olvasót; hogy ezen kettös törekvés, mint kölcsönösen solidaris, mindig egy s ugyan azon eredményre, t. i. a nemzetközi — minél teljesebb függetlenségre vezet.

Első tekintetre valóban ugy látszik, mintha ezen két actio,

melyek folytán csekélyebb nemzetiségi töredékek egy részről független nemzeti állásra törekednek, más részről azonban egyszersmind a parlamenttöbbségi kormányforma kivivására hatnak, — mintha ezen két egykoru actio épen nem mozogna parallel irányban, hanem azoknak mindegyike magára elszigetelten állna, és egykoru áramlásában is, minden határozott kölcsönösség nélkül, csak egészen esetlegesen lenne egyidejü. Ez azonban távolról sincs igy. Ezen két áramlás, a siker tényénél mindig egész az azonosságig összevág.

E két áramlás közül egyik a másikat feltételezi és tartja; s nagyon sajnálandó, hogy a közöttük létező ezen benső kölcsönös hatás viszonya, mindeddig oly kevéssé ismertetett fel s vétetett igénybe.

Röviden : e két áramlás egyidejüsége, mint mondatott, átaljánfogva nem esetleges. Az önállás és függetlenség, melyet a nemzetiségi rajongás maga számára igényel, más részről pedig a parlamenti többség absolut uralkodása utáni esengés egyidejüsége, abban találja szabatos és korrekt kifejezését, mert a parlamenti absolutismus — mint ezt másutt még bövebben látni fogjuk — ott, hol az absolut nemzetközi önállás hiányzik — mindig halvaszületett; ellenben a nemzetközi önállást s függetlenséget, mindenütt, a parlamenti kormányzási absolutismus lehetöségének feltételéül kell elismerni.

De még rikitóbban lép elötérbe ezen kölcsönösség ott, hol a nemzetiségi törekvések egyesülési állambeli viszonyok között mozognak. Hol nemzetközi önállóság hiányzik, a parlamenti absolutismus azonban mégis felállittatott, ott ez utóbbi nem valóság s nem gyümölcsöző tény, hanem csupán illusio — ha pedig nem az, akkor a souzerain, vagy szövetséges állami egyesülés, melylyel a parlamenti absolutismust felállító nemzet megkötve van, örökös harczban áll az egyesülési hatalommal, mely a souzerainitás elvében, vagy az egyesült állami központi kormányzatban találja kifejezését. Egy szóval : a parlamenti absolutismus felállitása mindig felmondása a souzerain,, vagy szövetséges állami egyesülésnek.

Elég az, hogy mihelyt a kölcsönös egyesülési kötelezettségben álló nemzetek egyikének vagy másikának sikerült felállitani a parlamenti majoritási kormányformát, — olyat azonban, mely valódi s tényleges, t. i. melynek külügy és diplomatia, hadviselés, fegyverek s hadiszerek, pénzügy — egy szóval az

összes souverain fökormányzati hatalom, kezében van, mi által tehát az már önmaga souverain lett: — már ezzel az egyesülés mindig a kard élére, s a nemzetközi függetlenségért vivandó harcz jó szerencséjére van állitva.

Az egyesülés tettleges szétrombolása s a függetlenségi nyilatkozat, akkor már csak az idő kérdése. Ezen tétel annyira elutasithatlan tény például Egyptomot s Törökországot illetőleg, mint kikerülhetlen tény lenne, ha a dunafejedelemségekben s Montenegroban parlamenti absolutismus léteznék, nem pedig a védhatalmak garantiája alá helyezett souzerainitási viszony; és mint az a parlamenti absolutismus lényegében feltétlenül bennfekvő s azért ellenállhatlan ténynyé vált, miután a magyar miniszteriumnak és a pesti 1848-ki országgyülésnek sikerült előbb s mindenekelőtt az 1848. évi III. V. VI. és VII. törvényczikkeket parlamenti absolutismusra magyarázni, azután pedig valamennyi fenntebb előszámlált, s absolutismussal azonos hatalmát a magyar koronának, magához ragadni.

Egy részről tehát azon általános áramlás: az alkotmányokat a valódi parlamenti kormányzatoknak, t. i. a parlamenti többségek absolut uralmának fokáig felcsigázni; más részről ehez még a hasonlag egyidejü általános áramlása a nemzetiségeknek, magokat az állami existentia magasságáig felküzdeni — e két tényező működött Kossuthnál s miniszteri társainál, mindenekelőtt az 1848-ki törvényt nagyon kétértelmü s szétzilált szerkesztés szerint alkotni, s aztán pedig közvetlenül annak épen a parlamenti s miniszteri absolutismus értelmét tulajdonitani; valamint hogy e két tényező egyesülve, az unio irányában renitens pártnál Magyarországban most is oda dolgozik, miszerint a nevezett törvénynek a valódi parlamenti többség kormányzatának értelmezését kieröszakolja azon feltevésben, hogy ezen kormányformát, — mint a mely azon országnak, hol meghonosittatik, nemzetközi függetlenségével átalánfogva azonos — egyszer elérvén: a pragmatica Sanctio által a többi Habsburgi örökös tartományokkal kötött uniotóli függés megszüntnek, más szóval, a nemzetközi önállóság tettleg és gyakorlatilag elértnek tekintethetik.

Egyébiránt alább még szólandunk a népeknek a nemzetiségi törekvésektől független azon áramlásáról is, mely a parlamentarismus, vagy inkább a parlamenttöbbségi kormányforma minél korlátlanabb horderejü elérésére irányoztatva, az egész

szárazföldön altalanossá lett, mely pedig, mint mindjárt látandjuk, a királyi hatalom alapos nullificatioja nélkül el nem érethetik.

II. Szakasz.

A parlamenti kormányforma, előleges vonatkozással a parlamenti miniszteri felelősségre.

Midőn a bővitett birodalmi tanács üléseinek egyikében a képviseleti rendszer kérdése közel állott ahoz, miszerint oly mérveket vegyen fel, melyek a franczia-német doktrinába tévednek — akkor egy magyar tag, ki mint éles logikai következetességgel biró fő általánosan ismeretes, mondá: „Ugy látszik nekem, mintha egy tudor-collegiumban volnánk."

Szinte ohajtandó lett volna, a viták folyamát a fennebbi közbevetés által fel nem tartóztatni, — hanem engedni azt lefolyni egészen azon tulajdonképeni lényegig, mi képviseleti rendszernek par excellence neveztetik: hogy igy aztán egyszersmind a parlamenti kormányforma valóságos lényegének felismeréséhez lehetett volna eljutni — mely, mint látjuk, fájdalom! még azoknak köreiben sem ismertetik alaposan, kik annak alkalmazása vagy nem alkalmazásában közvetve, vagy közvetlenül tevékenyek.

Legkevesebben tudják azt, hogy ha annak, mi ezen rendszerben bennfekszik, teljes mélységébe s horderejébe behatolni kell — behatolni annak egész mélységébe, ugy, a mint ezen rendszer a doctrinairismus által, mint minden nemzetre egyformán alkalmazható, felállittatott; hogy ezen behatolás aztán valóban másképen ki nem vivható, mint igen mélyen járó professori, s ugynevezett tudori nyomozások által. S azért azon keveseknek, kik ezen elméletbe valóban teljesen behatottak, — ezen keveseknek mondjuk, ugy nálunk mint másutt is könnyen sikerülhetett egyedáruságot üzni ezen — különös viszonyokban jó és valódi, más tekintetben ellenben egészen hamis — portékával. Egyedáruságot üzni az állambölcseség ezen tulságosan drasticus szerével, melyet, mint épen ellenkező szélsőséget, a trónok absolutismusa elleni visszahatás a parlamenti többségek absolutismusában, és ezen többség hasonlag absolutisticus miniszteriumaiban — felállitott.

A parlamenti kormányforma, mint az a nemzeti életből kinőtt, más intézmények keretében kifejlődve, nagyobbrészt

nem irott — s egyedül szokás által származott jog fokára emelkedett: ezen kormányforma, mint tudva van, angol s igen is történeti eredetü. Ellenben mint gyökös és ugynevezett ész jog — mint olyan jog, mely az alkotmányos fejlödések minden előzményei é s asajátságos nemzeti, ethnologia- s ethnographiailag inhaerens népjellem tekintetbevétele és átalánfogva a nemzeteknek az egyénis politikai szabadság megbirására intézett elökészültsége nélkül, bármely nemzet nyakára tolhatónak tartatik: ily értelemben a kérdéses parlamenti kormányforma egy franczia-német tudományos, igen elméleti, mondhatnók igen abstract dogmatika.

E rendszer alapköve az államjog tana iránt uralgó azon jogeszményi fictión nyugszik, mely a franczia doctrinaitismus hirhedett neve alatt ismeretes, és melynek tulajdonképeni alapitója Royer Collard volt: Royer Collard a tanár, aztán ügyvéd, községtanácsi titkár, követ az ötszázak tanácsában, ismét tanár, államtanácsos a restauratio alatt, tanulmányi elnök a 2-ik restauratio alatt, hirlapiró a „Courrier"-ben, ismét követ stb., — Royer Collard, ki a doctrina atyjának neveztetik.

Azonban mialatt Franciaországban a doctrinairismus szinte gunynévig sülyedt, az alatt ezen abstract elméletet Rotteck, s aztán Welcker, Muthard stb. felfogták. Ez utóbbiaknál már azután valódi abstractissimum, valódi transcendentalismus lett belőle.

Csak is a radicalismus, cartismus s radical képviseletek tanainak minden végletességeini keresztülmenetel után lehet eljutni a most nevezett tanároknál azon elméletig, mely képviseleti rendszernek per eminentiam neveztetik; és melynek alapvonása az érdek-képviselet elvetésében, ellenben a lélekszám szerinti képviselet elfogadásában áll; s mely kiválólag azon fictión alapul, hogy mindegyik követ nem saját választó kerületét képviseli, hanem az egész országot.

Történeti jog, vagyis azon jog, mely a népek belső és külső viszonyai életfejlödésének fokozatos phasisaiból származott — a jog, mely az érdekeknek egy nagy alkotmányos élettestben bizonyos iparos vagy másnemü osztályzatok szerint, melyekbe sorakoznak a választók a választó kerületekben — tekintetbe veszi, igy tehát tekintetbe veszi ezen választó kerületek specialis mandatumait, vagy a mi aztán egyre megy, mely a specialis helyi érdekeket képviseli — ezen jogot a doctrinárek a „fokozatos jogképződés absurd s esztelen módjá"-nak nevezik. A radi-

kal észjog, s az egésznek képviselete a választók lélekszáma által; ez nálok az összes alap.

Ők az olcsó s nálok oly könnyüszerü ész-despotiát abban is merészkednek gyakorolni, hogy röviden s szabatosan felállitják ezen tételt: „az érdekek specialis mandatumok által átalában nem képviselhetők, minélfogva mindazt, a mi képviseleti rendszernek nevezendő, ugy kell felfogni, mint átalános országképviseletet.“

És valóban nevezetes, mily ártatlan körülménynek tulajdonitandó ezen fictiónak egy egész kikerekitett rendszerré emelése. Ezen fictiónak, melynek ezután, mint mondatott, a parlamenti mindenhatóság főalapjául kell szolgálnia.

Blackstone volt az első, ki ezen fictiót felállitotta. Azonban ő ezt, mint a parlamenti mindenhatóság elébb felállitott tételének corollariumát következtette le: mig ellenben szinte ő a parlamenti mindenhatóságot mint a király, a lordok, és az alsóházból egyenlőlegesen fennálló triast állapitotta meg.

Nem akarom itt emliteni, hogy a Blackstone által azon axiomaticus tételben: „a parlament mindent tehet“ foglalt hároméegység — azóta még Angolországban is az alsóház monismusában majdnem felolvadt — ezen államhatalomban, mely a költségmegajánlás és megtagadás joga, s a „ház“ ugynevezett „szabadalmai“ által majdnem absoluttá és korlátlanná lőn; s hogy a szárazföldön, hol a parlamenti absolutismusok rendszereinél a felsőház nem képezi az alsóház ellenében azon nagy értékü hatalmat, mint Angolhonban, hogy e miatt, mint mondatott, a szárazföldön amaz axioma „a parlament mindent tehet“ csak annálinkább egyedül az alsóházra nézve áll. — Mindezt, mint mondám, nem akarom itt emliteni; elég az: miszerint Blackstone azon fictiót, hogy mindenik képviselő nem küldőit képviseli, hanem az egész országot, a parlament mindenhatóságából következtette; mig ellenben Rotteck és Welcker a parlamentnek, vagy inkább az alsóháznak mindenhatóságát azon általok költött tanból következtették, hogy mindenik képviselőnek, már egymagának, az egész népet kell képviselni.

Átalában ezen költés ezenkivül még Angolországban sem bir részint a kor sanctiojával, részint pedig, egész a jelenig, nem áll ugy, mint érinthetlen s vitathatlan igazság. Ugyanis:

Midőn Burke csak e század elején Bristol által megválasztatott, akkor még ő megkérdeztetett választói által, valjon

a parlamentben saját véleménye, vagy a tőlök nyert utasitás szerint fog-e szavazni? Erre ő imigy felelt: „Ti választottatok ugyan egy tagot, de ha egyszer megválasztottátok, az már nem Bristolnak, hanem a parlamentnek tagja; én nem fogok a ti érdeketekben, hanem az egésznek érdekében szavazni.“

Burkenek ezen egészen új tételét, mely mint mondatott, még Angolhonban is nyilt kérdésként áll, Royer Collard s a német idealisták felfogták: és azt dogmatisálták. Ők azt mondák, hogy az teljesen megfelel a parlamenti tagok választását megparancsoló királyi „writ“-ek értelmének, t. i. azon szavaknak: „de communi Consilio super negotiis quibusdam arduis Regem, Statum, et defensionem Regni Angliae, et ecclesiae Anglicanae concernentibus.“ S ekként aztán készitettek ebből, ehez még az angol alkotmányos jogállapotoknak egészen hamisan felfogott majmolása által — egy átalánosan érvényesnek lenni kellő keretet, melybe szerintök valamennyi országok és népek alkotmányszerü állapitmányainak be kellend vala szorittatniok.

Azonban tudjátok, hol fekszik ezen tantétel tulajdonképeni czélja? A választó kerületi mandatumok nullificatiojában, hogy igy a parlamenttöbbségi s miniszteri absolutismus ez által is, sőt inkább épen ez által tökéletesen megnyerettessék. Mert nagyon világos és nagyon alapos, hogy ellenkező esetben, t. i. a hol az alkotmány sulyereje a választó testületek utasitásainak autonom jogosultságával megosztva van: ott aztán a teljes parlamenttöbbségi s miniszteri absolutismust, soha sem lehet elérni.

És ezek után már nem szükséges az olvasót itt egy bizonyos kérdés azonosságára figyelmeztetnünk: ez azon kérdés, melyről nálunk csak a közelmult időkben is szó volt — a kérdés: valjon a megyék adjanak-e utasitásokat, vagy sem? Ez azon kérdés volt, vajjon akarják-e megyéink a miniszteri absolutismus javára magokat önként s jószántukból nullifikálni, vagy sem? Némelyek ezt megtették, mások nem. — Ellenben ezen utóbbiak is többnyire kibocsátottak bizonyos közvetett, erkölcsileg kötelező — quasi-instructiókat. Mit tanusitottak ezzel? Megyéink ezzel azon meggyőződést tanusitották, hogy az alkotmány súlyereje az ő kebelükben, — a választó testületek kebelében — biztosabban nyugszik, mint az absolut országgyülésben s az absolut miniszteriumban, melyek, mint másutti tapasztalások tanitják — erőszak által egyszer megdöntetvén, a visszahatásra képes egész elem elveszett.

Azonban tárgyunkra visszatérve — a gróf Greyig fennállott régibb angol választási jogot ugy tekintették, mintha az hübéri alapon nyugodott volna : ez nem való, nem pontos. A várközségi rendszer a földbirtok, s pedig a nagy földbirtok érdekére volt fektetve. Azóta, különösen a legujabb időkben, a kézmüi s gép ipar Angolhonban bámulatos emelkedést nyert. A várközségek szavazatainak az iparos városok közt felosztásánál azonban, nem szorosan a lélekszám volt irányadó. A mint Manchester, Leeds vagy Birmingham sat. inkább, vagy kevésbbé intensiv képviselték az ipart : a szerint ruháztaték reá egyszerün a képviseleti jog, melylyel például Old-Sarum sat. birt. Innen kitetszik, hogy ámbár az angol rendszer, valamint sok más — ugy ezen sarkalatos tekintetben is eltér a doctrinairismusnak dogmaticus tanaitól; ez azonban mégis az uj államjogi idealismust távolról sem tartóztatja, elméletük gyakorlati alkalmazhatóságának kérdésénél Angolhonra utalni.

De elég az, hogy tantételeinek kerékmüvek módja szerinti összeillesztése által a doctrinairek, parlamenti kormányrendszerükben, egy oly állami metaphisikát nyertek, mely sok tekintetben ragyogó és vakitó ugyan; de mely egyébiránt ugy áll, hogy ha az előrebocsátott tantételek közül csak egyet, mint tarthatatlant, az épülettől elválasztunk: a következetesség szabálya szerint az egész csinálmánynak össze kell dölni.

Ugyanis csak a radicalismusról s az absolut demokratiáról szóló tant kell extrem tételeinek csupán egyikében, mint helyt nem foghatót, visszautasitani; vagy pedig az alsóházi s miniszteri absolutismus rendszerének nyomása ellenében autonom testületeket, minőkkel mi megyéink s autonom városaink ős intézményében birtunk, megtartani: s a jogi idealisták egész miniszteri absolutismusát az ebbevágó miniszterfelelősség ködképével együtt azonnal, mintha csak elfujták volna; mert tulajdonképen mégis csak kiskoruakkal, vagy gyengefejüekkel lehet elhitetni, hogy ezen rendszer elfogadása nem foglalja magában annak absolut megsemmisitését, a mit nálunk autonom megyerendszernek neveznek : és pedig absolut megsemmisitését egészen azon mérvig, hogy a megye s a városok bizonyos esetekben még arra nézve sem lennének urak saját házokban, a mi az utakat, kórházakat, házi pénztárt sat. illeti, hanem ezekre nézve is a feltétlen miniszteri absolutismusnak esnének áldozatul.

Vessünk azonban az ezen rendszer értelmében vett — ugynevezett miniszteri felelősség tárgyára is csak egy pillanatot, miután e rendszert itt közelebb egy külön szakaszban ugy is bővebben tárgyalandjuk. — Még az is nagy kérdés, hol létezik nagyobb actio, valjon a miniszteriumban-e, hogy az a többséget megnyerje; vagy a többségben, hogy az a miniszteriumot kénye szerint buktassa s alkossa? — A különösen három évtized óta az alkotmányos kormányi gép lételét mindenütt feltételező coalitionalis miniszteriumoknál e felelet, kétségtelenül az első kérdés értelmében dül el; ez által azonban ezen rendszer ugy tünik fel, mint 8—10 egyén absolutismusa a más régibb rendszerekben (nevezetesen nálunk megyéink által) korlátolt királyi hatalom ellenében. Nyolcz-tiz ember absolutismusa, kik ha, mint ezt az ifjabb Pitt egy évtizednél tovább tette, a laza majoritások szavazatain magukat addig tulteszik, mig végre egy tömör többséget teremtenek: tulajdonképen senkinek sem felelősök, csak önmaguknak. De hát ekkor aztán hová lesz a Bentham, Blackstone, Vatel egyensulyozási elmélete, még Angolhonban is azon értelemben, hogy az a király, a lordok, és az alsóház által képezett triasban az egyensuly megbontását lehetetlenné tegye? el vannak-e felejtve VIII. Henriknek, vagy Frankhonban Villelenek servil parlamentjei? ellenben mikor voltak servilek a mi megyéink?

Ezen lehetőségeket mi itt tekintettel Angolországra említettük fel, hol pedig a szárazföldhöz aránylag igen csekély haderőnek szervezete olyan, hogy egy becsvágyó fejedelem rendelkezésére nem állnak hadseregek; s a megingathatlan tekintély és hatalom társadalmi alapján nyugvó lordok háza előforduló esetben az alsóház rajongását s tulhajtását nagy részben egyensulyozza. De mennyivel inkább tekintetbe veendők még ezen lehetőségek a szárazföldön, hol egyrészről a westfáli béke óta az elméletbe s gyakorlatba átment egyensulyrendszer roppant hadseregeket tesz szükségessé, melyek a fejedelemnek, mint közvetlen hadurnak s had és béke feletti határozónak központositott főparancsnoksága alól absolute sehol sem vonatnak el, s elvonatniok nem is szabad; — hol más részről nem csak mindenütt meg van szakitva az absolutismus ellen visszahatásra hivatott begyakorlott elemek hatványa, sőt ezek csaknem megsemmisitvék lévén, mindenütt csak a földből lennének kivarázslandók.

Mi a végzetnek forró köszönettel tartoztunk, hogy ezen

ellensulyozó elemmel birtunk megyéink hatáskörében és erőteljében; ezen politikai erőteljében megyéinknek, mely mint alább világosan kimutatva lesz, nem annyira már sz. István ideje óta lőn megőrizve, mint inkább csak I. Ferdinand választása óta a lehető beolvasztási kisérletek ellenében ujból megalakitva, kifejtve, ápolva, s felnevelve. Azon alkotmányos erőteljében megyéinknek, melyeket a tárczavadászatok felekezetes pártoskodásainak soha sem kellett volna feláldoznunk; melyek azonban általunk már most tényleg és aligha nem minden időkre feláldoztatván, autonom életük fenntartása és tekintélyük visszaszerzése egyedül az unio-jog elvének 2-ik fejezetünkben körülirt alakbani őszinte és minden utógondolat nélküli elfogadásában állhat. Egyedül csak ez pótolhatja ki azon könnyelmüségünket, hogy mi elvetettük megyei testületeinket: e testületeket, melyek az alkotmányos elemek folytonos képződését, s az alkotmányos életkedvre buzditást egyedül feltételezték; e fényes testületeket, melyek a szónoki s államférfiui erőket, tehetségeket a következő nemzedékekben folyton megujitották; e kincset, mely alkotmányos létezésünket századokig fenntartotta; ezen egyetlen elpusztithatlan gyöngyöt, mely az olykor nagyon is felizgató alkotmányos küzdelmekhez nem szokott némely elleneink által a megvetés és gyalázás hangján megyei gazdálkodásnak, megyei rosz gazdálkodásnak (Comitatswirthschaft, Comitats-Misswirthschaft) neveztetett, holott pedig az unio-jog elvének a habsburgi dynastia egész ideje alatti szabatosabb körvonalozása hiányában épen a megyék feltételezték tulajdonképen Ausztriával jó s rosz napokban együttélésünk lehetőségét nekünk pedig azon sziklául szolgáltak, melyen alkotmányos egyesülési létezésünk ellen irányzott minden vállalatnak megtörni kelle.

És ez nálunk annálinkább igy állott, mert habár Angolhonhoz mérve, mi a szárazföldön még a legtöbb ó alkotmányos elemet tartottuk is fenn, — de azon csalódásban még sem élhettünk, mintha az angol aristocratiának tulajdonképen a hitbizományos, vagy substitutionalis rendszerben álló elemével birtunk volna. Lehetlen tagadnunk, hogy a mi aristocratiánknak, leszámitva néhány tiszteletreméltó kivételt, legnagyobb mértékben hiányzik önérzete a hatalom, bátorság és erély körében a felsőház fénye és súlya érdekében; ez pedig nálunk annál érezhetőbb hiány, hogy nemzetiségünk elemeit s más nyelvü test-

véreinknek nemzetiségünk iránti rokonszenveit, mint már érintve volt, a democrat körökben teljességgel nem kereshetjük. S ezek valóban oly egészen sajátos viszonyok, melyek mellett nekünk angolosdit játszani, s az angol alkotmányra utalni és törekedni bizonyára nem lehet!

Nekünk megvan saját alkotmányos jogtörténetünk — Angolhonnak is megvan a magáé. Ha nektek Rottek, Welcker, Murhard s a többiek azt mondják, hogy a történeti jogért szót emelni köznapi dolog; engedjétek azon megjegyzést tennünk, miszerint az angol alkotmány életképessége épen azon körülményben fekszik, hogy ezen nagy s szabad nemzetnek nem volt szüksége intézményeinek fokozatos javitásánál történetének alapját elhagyni. Angolhon alkotmánya egyszersmind Angolhon története, s viszont. Mialatt az angol alkotmánynak efficiens alapanyaga a nemzet társadalmi életfolyamának folytonosságában találtatott fel, azalatt ezen utolsó a szárazföldön nem annyira megszakitva, mint inkább megsemmisitve van, s azt a parlamenti absolutismus elvei szerint, mint mondatott, egészen ujból kellene teremteni.

Es mi? Mi alapanyagunkat a 300 éves európai alkotmányos hanyatlás közben megőriztük ugyan, ellenben, mint az I. fejezetben bebizonyittatott, azt 1848-ban a franczia-német doktrinair radicalismusért könnyelmüen eldobtuk magunktól. Pedig az épen azon velös és ótörténelmileg életerös alapanyag volt, melyen — mint a következő szakaszban látandjuk, a mai ángol parlamentarismus különösen nyugszik. Mi (ehhez még, mi több, az osztrák monarchia egyik egyesülési része) azt gondoltuk, hogy egy jó angol alkotmányos játékot nyertünk. Ebből aztán valóban nem következhetett más, mint az, hogy a siker a tett örültségének megfelelő lett!!

III. szakasz.

Bentham, Brougham és Macaulay lordok az angol alkotmány természetéről. Az ő nézeteik helyreigazitása. Az angol alkotmány lényege, a parlamenti s miniszteri absolutismus: tulajdonképen az alsóház s közvetve a birtoknak s vagyonosságnak absolutismusa. Az angol parlamentarismust, a tudományos beosztási tanba, ezentul ezen most érintett nevezet alatt kellend besorozni.

Az angol kormányforma feletti értekezésében Bentham terjedelmesen mutogatta, hogy az angol alkotmány a hatalmak

megosztásán nyugvó alkotmányos rendszernek átalánosan elfogadott alapelvétől azért mutatkozik különbözőnek, mert mig ezen utolsó a hatalmak kölcsönös egyensulyozása rendszerének tartatik a végre, hogy az egyiknek a másik rovására lehető tulhajtásai visszautasittassanak; addig az angol rendszer már magában olyan, hogy abban e tulhajtásoknak már csak lehetősége is megakadályozva van.

Bentham ez alkalommal magasabb regiókban fellengzett mint erre szükség volt. Tételei, külsőleg bár mennyire látszassanak is gyakorlatiaknak, mégis csak egy igazolatlan elméletet képeznek.

Epen ugy, mint csak közelebb Brougham lord, Bentham is belebocsátkozott azon elemek felszámlálásába, melyek Angolországban kölcsönös ellenállási erejöknél fogva az egyensúlyt a nagy államtestek s a kormány között fenntartják. Mivel azonban ezen elemek actiojának mérvét, miután az különböző körülmények, s különböző behatások alatt különböző intentioban nyilvánul — átalánfogva meghatározni nem lehet; ennélfogva ez csak annyit tesz, hogy Bentham a bizonyitást csupán elméleti tételekben szolgáltatta, melyek tulajdonkép nem világositják fel az általa az angol rendszer és más rendszerek közt tett megkülönböztetést.

De e szerint már aztán mindaz sem igen fog bennünket e részben kielégithetni, a mit az angol alkotmány alaplényegéről Burke, Hallam, De-Lolm, Locke müveiben, s Blackstone commentárjaiban, vagy Muthard, Pöllitz, Zachariae s az angol alkotmány többi német commentatorainál olvasunk.

Csak nem régiben nyertük ugyan részint Macaulay, részint Brougham által némi megközelitését a gyakorlati megoldásnak az angol kormányforma alaplényegére, s nagy sikereire nézve, mig azonban ugyanezen rendszer elméleti lényege, legalább azon kérdésre nézve, valjon minő helyre kell ezen alkotmányt az államjogi tudomány schemájába alapjogi elnevezés szerint beilleszteni, — ezen kitünő férfiak által sem határoztatott meg elég szabatossággal.

És im mi, a czimet, mely szerint az angol rendszert fogalomhatározó kifejezés szerint elnevezni egyedül lehet és kell, az által véljük szabatosan meghatározni: ha ezen nagy nemzet alkotmányát *a legbevégzettebb parlamenti absolutismus rendszerének nevezzük el; mely mellett a királyság, csak mint puszta symbolum,*

mint puszta eszme áll fenn. Azon gyakorlati adatok után azonban, melyeket a most nevezett nagy államtudósoktól nyertünk, már tovább is mehetünk, s mondhatjuk: *habár ezen rendszer közvetlenül teljes joggal a parlamenti többségek absolut kormányzása: a tulajdonképeni hatalom mégis a kisebbségnél — a gazdagoknál van.*

A közérzület egész Angolországban visszaveti azon feltevést, mintha az államkincstár s nemzeti gazdagság gondviselése és igazgatása, a szegények kezében biztos helyen lehetne; s ezért Brougham jogosan mondhatta, hogy „Angolországban az államkormányzat és igazgatás betüszerint a gazdagoknál van — kik azonban valóban jól kormányoznak.“

A whigek és toryk közti kormányváltozás, csak a birtokosok és gazdagok ugyanazon egy hatalmas pártjának két része közötti változás. Angolországban 1,232,000 választó van, kik között 200,000 nagy földbirtokos, 600,000 állampapirokban s más iparrészvényekben nagy évi jövedelmek birtokosa, 200,000 nagykereskedő s gyáros. A városokból s falvakból vett többi 250,000 a fennebbi nagybirtokosok után következő legtöbb adót fizetők osztályába tartoznak. Sokkal jobban ismerjük azon elszántságot, melylyel az angol, a birtok érdekeit minden alkalommal védi, semhogy kétkedhetnénk, hogy a szegényeknek a tulajdon s a nagybirtokosok ellen lehető fellázadása a legkegyetlenebb szigorral fogna visszautasittatni.

A felsőházban e szerint közvetlenül a gazdagok ülnek, a szellem aristocratiájának nehány kitünőbbjeivel, kik már hasonlag meggazdagodtak; az alsóházba választ 1,200,000 gazdag, mint ezt már csak imént láttuk; és e szerint ez utóbbi, megbizóit, t. i. a gazdagokat képviseli *).

Azon elmélet tehát, melyet Burke, mint felül érintettük, abban állitott fel, hogy az alsóház tagjai nem azon választó kerületet képviselik, melyben megválasztattak, hanem mindegyikök egyenkint képviseli az egész britt birodalmat, ezen elmélet idealismus, — vagy inkább ideologia: egy tárgy nélküli fogalom — fictio.

Egy szóval: Angolország alkotmányos kormányzata, t. i. az angol parlamenti absolutismus a gazdagok absolutismusa.

*) Az alsóházban most ülnek 153-an, kik peerek fiai, vejei s legközelebbi rokonai bezárólag a 2-ik fokig.

Ezen absolutismus elég jónak bizonyul arra, hogy maga mellett a királyságot, mint puszta névleges hatványt — mint azon hatványt ragyogni engedje, melynek szárnyai alatt a gazdagok korlátlan hatalmukat gyakorolják.

Ellenben ez utóbbiaknak morarchico-politikai hite, a most érintett elvnek ám tökéletesen megis felel. Távol attól, hogy e hit egyszerü doctrina lenne: az, egészen dogma! Ezen dogma Blackstone által bövebben fejtegettetik s igy szól: a király, mint az ország feje, egy csupán erkölcsi, egy mysteriosus, egy jogi, egy önmagához mindig hasonló személy; mely csalhatatlan és halhatatlan. Világos, hogy itt az apotheosis nem az egyént, hanem az alapelvet — az eszmét illeti! A király halálakor nem azt mondja a törvény, mint egykor Franciaországban: a király meghalt, éljen a király! — Az angol törvény azt mondja, hogy „átruházás" történik: t. i. az örökké fennálló királyi méltóságnak a legközelebbi phisikai utódra átszármazása. Ez, a most mondott Blackstone féle eszmének, legcorrectebb kifejezése.

Ellenben első is ám maga a tulajdon aristocratiája, mely ezen eszmét szentnek tartja s hódolva tiszteli. Ezen eszmét, mely a középosztályoknak, a tömegnek, és a politikai exoterismusnak a nélkül is imponál. Innen van a világ egy államával se hasonlitható határtalan tisztelet, kegyelet, szeretet a királyság, a trón s a király iránt!

Vegyük azonban ezen két nagy hatványhoz, t. i. a trón szentségéröli dogmához s azon imponáló hatáshoz, mely a társadalmi élet természetéhez képest a nagy birtoknál van, — vegyük e két nagy hatványhoz még azon, ezennel felmutatandó ötöt; — és pedig 1-ör: Az elsőszülöttekben lehet mondani ethnologiailag meglevő azon aristocraticus vonást, hogy habár Angolhonban nem a hitbizományi, hanem csak a substitutionalis rendszer, s ez is csak e leszármazó ág második fokáig van törvényesen behozva, mégis az illető birtokosai a czimeknek s méltóságoknak, ezen substitutiót századok óta, a szülői szeretettel ellenkező azon állhatatossággal folytatják, hogy ezen substitutio ott az ország összes nagyobb földbirtokánál egészen a hitbizományi intézmény kit erjedéseig hágott. Vegyük ehez 2-or, hogy ott igy a peerség czimei és méltóságai tulajdonkép a birtokot, ellenben a személyt csak másodrendben illetik. 3-or. Hogy ott a püspöki egyház kövér állomásai, a katonai tisztségek megvásárolhatása, s az igen jól dotált többi államhivatalok

az aristocratia nem elsőszülött sarjadékainak gazdag ellátást nyujtanak. Oly ellátást, melyet, bármily nyiltan s stereotyp jöjjön is az alkalmazásba, a közérzület mégis legkevésbbé sem ellenez. 4-er. Hogy az életfogytiglani peerségek, a kiváló értelmiségek részére az ország legfőbb méltóságaihoz eljutást nyitva tartván, ez által az elemek, melyek más államokban az intelligens proletariatust képezik, kibékitve, magasabb utáni törekvéstől buzdittatnak a nélkül, hogy ez által kénytelenittetnének a fennálló megrázkódtatása felé törekedni. 5-ör. Hogy Angliában a szigeti helyzettel nagyon jól megférő, a szárazföldtől azonban egészen eltérő állandó hadsereg aránylag csekély számának, a parlamenti absolutismus lényegéhez, itt bővebben ki nem fejthető minden tekintetben, tökéletesen alkalmazva van.

Vegyük, mint mondók, a fennérintett, magukban már hatalmas két hatványhoz még a most elszámlált ötöt: és mi csodálni való van aztán e szerint abban, ha ily körülmények között a parlamenti absolutismus Angolországban hasonulithatlan eredményeket szül, mig ugyanaz, a szárazföld államaiban egészen ellentétes alapokra s elemekre állitva, a demagog felforgatás furiáit felkorbácsolván, rendetlenségeket, forradalmakat, kormányformák változtatását, dynastialis destitutiókat, democraticus tulsúlyt s a földbirtok felaprózását — tehát épen azon elemnek megsemmisitését szüli, melynek alapján a parlamenti absolutismus Angliában oly bámulatos eredményeket szolgáltat.

Ezen fontos szemlélődések az angol állam- s alkotmányjog felett azonban aztán közvetlen következetességgel azon itélethez vezetnek, hogy mig az Angolországban fennálló kormányforma kétségtelenül a legtisztább parlamenti absolutismus s a fennt megnevezett sajátságos jogi és társadalmi viszonyokra támaszkodva nagy eredményeket szolgáltat; azalatt a szárazföldön, hol a viszonyok egészen ellenkező természetüek ugyanazon parlamenti absolutismusnak a radicalismusba, és pedig a népfelségröli radical alapelv betüszerinti alkalmazásába kell elfajulnia. És hogy aztán ezen nyilván tarthatatlan forradalmi helyzetet, a csatornán innen, a trónnak — mint külső symbolumnak, mint puszta formulának — megtartása által szeliditik, s ez által a royalista kegyeleteket egy részben megnyerni törekednek: ez már semmire sem vezethet. Az alkalmazott elvnek itt t. i. egyszerüen hiányzik az azt egyedül feltételezni képes elme: ebben áll az egész!

A mi azonban aztán ezen helyzetnél mégis a legnevezetesebb, azt Brougham abban jegyzi fel, hogy azon oly szerencsés s annyira fényes eredményből, mely az angol nemzetet a virágzás, a hatalom és a nagyság legmagasabb fokára emelte, legkitünőbb része még sem magának a rendszernek van; hanem az, többnyire az angol ügyek élén már szinte két század óta álló magas tudományu és gyakorlati müveltségü államférfiaknak tulajdonitandó.

Jegyezzük azonban erre nézve itt mindjárt fel azt, hogy akár az egyéni, akár a parlamenti absolutismusnak ellentétét: mint tudva van, s mint még bővebben látandjuk, a mérsékelt alkotmányos monarchia, a mérsékelt parlamentarismus képezi; melyben a hatalom, a trón és a parlament közt megosztva van. Ez utóbb rendszer — mint hasonlag még látandjuk, a két nagy államhatalom jogai között felállitott egyensúlynak egy nemén alapszik. Sikerének valódi alapvonása azonban mégis mindig az, hogy előforduló különbségek eseteiben, melyek összeütközésekké fajulással fenyegetnek, a nyilvános ügyek vitelével megbizott államférfiak mindig hajlandók legyenek a szükségessé vált, és a bölcs mérséklet által minden oldalról parancsolt transactiókra.

Az angol kormány- és pártférfiak magas politikai bölcseségét s éles látását a nyilvános ügyek vezetésének ezen főkelléke ki nem kerülhette, s innen származik, hogy ők, habár nálok külsőleg ugyan az összes parlament, végelemzésben s valódilag azonban az alsóház, sőt legbensőbb lényegnél fogva, mint ezt Brougham is bevallja, a gazdagok birják az absolut hatalmat — hogy, mondjuk, ezen államférfiak, a pártok harczaiban mindemellett is soha sem kétkednek egyszersmind a transactio terére lépni, s a pártok között épen ugy, mint a két ház és a trón között a transactio elvét is felhasználni.

Igy már Brougham ama rövid tétele, hogy: „Angolhon a gazdagok által kormányoztatik, és jól kormányoztatik" olyhá tekintethetik ugyan, mint a mely az angol alkotmány természetét valóban kifejezi. Azonban az ő felfogása szintén csak a nagy államhatalmak s más társadalmi elemek épen azon kölcsönös egymást-korlátozásán alapszik, melyre az angol államjog lényegének elemzésénél azt Bentham állitá. Ezen rendszeren, mely, mint már mondók, tulajdonkép mindig csak egy száraz, — s az egymást egyensúlyozni kellő elemeknek bármily beható részle-

tezése daczára is gyakorlatilag meg nem határozható, tehát tárgy nélküli elmélet marad.

E szerint tehát nincs kétség, hogy ugy a felállitandó alkotmányok kérdésénél, mint a már fennállók megértékelésénél is, a Bentham óta általánossá lett ezen elmélettől, a tudománynak mindig vissza kellend térnie az ezzel ellentétes régi tanra, (t. i. az észszerű s a helyzetek és népjellem körülményeitől függő tulsúly-rendszer tanára).

Ezen régi tanra, mely szerint minden virágzó, vagy virágzásra hivatott alkotmányos intézmény, végső gyakorlati különböztetésében, attól függ, és mindig is attól fog függeni: mely társadalmi elemnek, mely társadalmi osztálynak adja a mondott intézmény a tulsúlyt a többiek felett?

Grotius, Puffendorf, Martini stb. stb. azt kérdezik, valjon egy már létező, vagy csak létesitendő alkotmánynál a monarchicus, aristocraticus vagy democraticus elem bir-e tulsúlylyal, és az ujon felállitandó alkotmányoknál melyike ezen elemeknek nyerje el a tulsúlyt? Ezen tudósok kérdése más szavakkal annyit tesz: valjon a hatalom a tulajdon képviselőinek, s a birtokkal, e szerint culturával, és szellemi müveltséggel biró osztályoknak adassék-e bizonyos választási census mellett, mint ez jelenleg Angolhonban van, vagy a „Demos"-nak csupán lélekszám szerint, minél csekélyebb, vagy épen minden választási census nélkül, mint az most a szárazföldön szándékoltatik? És habár ezen kérdés, specialis viszonyok s adott helyzeteket tekintve, korántsem lehet egy vagy más részre általánosságban eldönthető; a rendes államtan azonban még sem fog soha oda jutni, hogy az alkotmány lényegének meghatározásánál más alternativát vegyen szemügyre. S azért mint mondatott, nem marad egyéb hátra, mint ezen régi tanitókhoz visszatérni, kiknek primitiv tana az államjogi fogalmak összezavarása nélkül soha sem lesz mellőzhető; és pedig annálinkább nem, mert valójában csak az ezen osztályok egyikének vagy másikának átadandó befolyás fokának kérdésétől fog függeni a trón alkotmányos hatalomállásának kérdése, és viszont.

És a fenmérintett nagy kérdés épen nem változik a köztársasági alkotmányoknál sem: csak az elnevezés más. Washington intézményében az elnök tulnyomó hatalma ugyanazt képviseli, a mit a monarchiában a trón tulsúlyának neveznek; ez volt az eset Marrast A. köztársaságánál is. És ez volt az eset

mindamellett, hogy a két választási törvény egészen különböző volt; mert mialatt egyrészről az amerikai alaptörvény az eredeti 13 államban fennálló választási formákat egészen érintetlenül hagyta, azalatt másrészről a Marrast-féle, az általános szavazatnak adta az elsőséget. — E két választási törvénynek előnyeiről, s különösen a Franciaországban megtestesült Suffrage universelle legbensőbb lényegéről szólni itt nem kívánunk; elég legyen egyedül arra figyelmeztetni, hogy mialatt nálunk az 1848. VII. tcz. által felállított, és a választók számát s a lélekszámot tekintve, az angolt közel ötszörösen tulnyomó választási census — habár az, az egész művelt világon a legszélesebb alapra fektettetett is — mint már az I. Fejezetben bebizonyíttatott, a tiszta magyar faj Lajthán inneni állásának megdöntésébe került, azalatt az általános szavazat Franciaországban, legalább eddig, még elég fényes eredményeket mutathat fel; és ha az intelligens osztályok politikai fellengéseikkel s rajongásaikkal fel nem hagynak, az államélet s a cultura megmentésére alig fog más fennmaradni, mint a tömegek trón s dynastia iránti bizodalmukat állítani fel ezen rajongások ellentétéül, a választásoknál.

Egy szóval, az összeütközések kérdésében, melyek alkotmányos eljárásoknál kisebb-nagyobb mértékben mindenütt naponta előfordulnak, — az összeütközések ily kérdéseinél nem azon egyensulyozási, vagy mint Brougham akarja, egymást kölcsönösen korlátok között tartó államtestek s egyéb társadalmi elemek képezhetik a döntő súlyt, (melyeknek feladata Bentham s Brougham elmélete szerint ugyanis épen az lett volna, hogy már magukat ezen összeütközéseket megakadályozzák) hanem az illető államférfiak gyakorlati okossága s mérséklete által megtartandó hajlam, a differentiákat minél előbb a viszonyok következménye szerint ezerféleképen formulázható transactio utján elegyenliteni, hogy ekként a demagogia cselekvőleges fellépésének utja elzárassék.

Röviden szólva: semmiféle ujonnan felállítandó alkotmánynál sem lesz arról soha szó, hogy az államhatalmak s egyéb társadalmi és szabadsági súlyok egymásba akként illesztessenek és rendeztessenek, hogy azok a felülről vagy alulról származható tulhajtásoknak már magukban elégséges ellentállási elemekül szolgálhassanak. Soha sem lesz a felett a kérdés: valjon egy ilyen ellentállni képes szervezet-e, vagy a forradalom?

hanem mindig e felett: valjon az államférfiak mértékletes és okos készsége a transactiora-e, vagy forradalom?

S azért teljes jogultsággal véljük mondhatni, hogy a kulcs azon érdemhez, melyet Brougham az angol rendszer sikerességénél mindenekelőtt az angol államférfiak bölcsességének s értelmességének tulajdonit — hogy ezen kulcs nem annyira a resistentia épen Brougham által kiemelt azon sulyainak, melyek állitólag az angol államrendszer elemeiben találtatnak, önmaguktóli lepergésében keresendő: hanem egyedül épen az illető államférfiak folytonos készségében a transactiók terére lépni, s azokat a helyzetnek épen megfelelő formákban megkötni és sikerre vezetni.

IV. szakasz.

Constant Benjaminnak állitólag az angol alkotmányban megtestesült egy alkotmányos eszméje. Gróf Grey Commentárja az angol alkotmányról, gróf Thun Leo által: alkalmazva a bécsi birodalmi tanács parlamenti álláspontjára.

Mily kevéssé vannak még megtisztulva a nézetek az angol parlamentarismusra nézve, az legvilágosabban kitetszik abból, hogy még oly nagyságokat is, mint Constant Benjamin, azokra nézve a leggyökeresebb tévedésben láttunk lenni.

Constant kétségkivül egy a legfelvilágosodottabb nagyságok közül minden politikai irók s tanárok között. Az ő „alkotmányos politikai tanában“ oly finom és oly csodás tisztaságu s szabatosságu észleléseket s különböztetéseket találunk, mint az általunk meglehetősen ismert valamennyi államjogi iróknak egyikénél sem. Itt a többiek közt ezen hatalmas irónak csak azon — már Condillac által is érintett tanára utalunk, mely szerint: „csak azon alkotmányok igérnek tartósságot és sikert, melyekben a végrehajtó hatalmon kivül még egy legfelsőbb hatalom is fel van állitva.“

Csodálatraméltó egyszerüség, tisztaság és szabatosság van Constant deductioiban s combinatioiban, melyekkel e themát kiséri. Azok oly érzést ébresztettek bennünk, melyet helyesebben „logikai gyönyör“ kifejezéssel ohajtanánk tolmácsolni! — Constant előszámitja mindazon határozmányokat, melyeket régente a krétaiak, az atheneiek s a rómaiak a legfőbb hatalom visszaélései ellen felállitottak: egész le a florencziek „ballia“-jáig. O azonban ezen határozmányok mindnyáját elvetette, „mert

azok a hatalom embereinek nem engedtek választást önkényes uralmuk fenntartása s a vérpad közt.“

Constant egész éllel kimutatja, hogy nagy államtestületek a parlamenti becsvágy és a tribuni gazdálkodás által hajtattatva, hatalmukkali mindig nagyobb s lázitóbb visszaélésekre ragadtatnak, mint az absolutismusok és dictaturák. Ezután jön csak egy semleges kiegyenlitő hatalom felállitására, mely a tulhajtó parlamenteket destituálhatná a nélkül, hogy azokat s vezéreiket büntetésre vonhatná; és ezen hatalmat és eszközt az alkotmányos király azon személyes jogában találja, hogy ez a parlamentet feloszlathatja: a parlamentet tetszés szerinti feloszlathatási jogában a királynak, mint a kormánytól egészen különvált legmagasabb — legfőbb személyes hatalomnak, mely mint monda elbocsát a nélkül, hogy büntetne; és ezáltal sem a parlamenti pártvezéreket, sem magokat a parlamenteket nem hajtja azon alternativához: hogy vagy zsarnoki erőszakosságaik folytatása, vagy a vérpad között kelljen választaniok.

Valóban alig lehet szabályosabb és simább elméletet képzelni ennél, főkép a mint az Constant elragadó tolla által kiállitva van. S mindjárt látni fogjuk, mire megy és mire mehet ez ki egyedül s tulajdonképen, a tapasztalásban. Midőn azonban Constant B. ezen elméletet az angol alkotmányban gyakorlatilag megtestesülve látni vélte: a legnagyobb tévedésben volt.

A parlament felosztásában szükség van Angolország királyának miniszteri ellenjegyzésre. A király ezen joga tehát ezáltal tökéletesen azonos a miniszterfelelősség kérdésével s a miniszterium kinevezésével s elbocsátásával. A mint tehát ezen utóbbi jog világosan az angol korona csakis illusorius jogának mondathatik, s épen ugy, mint ahogy a miniszterium tulajdonképen az ellenjegyző miniszter által bocsáttatik el, és az ezt erre szoritó parlament által destituáltatik; és az alsóház, ha másképen nem, az adómegtagadás által végleges joggal bir netalán a király személyes akaratából elbocsátott miniszteriumot annak ismét nyakára tolni: épen ugy puszta illusionak tünik fel a királyságnak, állitólag a végrehajtó hatalom felett álló semleges és közvetitő hatalmáról elmélet — épen és különösen Angolországban.

Ellenben nem illusio az ott, hol az alkotmányos alaptörvény a hatalmak megosztásának elvére támaszkodva, a királynak meghagyja a kamarák feloszlatására s a miniszterek elbo-

csátására a valóban „személyes“ jogot. Egyébiránt addig is, meddig a most felállitott ezen két tétel — a parlamenti kormányforma lényegéről szóló jelen fejezetben még világosabban ki fog tünni; el nem mulaszthatjuk Palmerston ama nevezetes szavait idézni, melyeket a herczegférj elhunytára tartott emlékbeszédében az ez utóbbi mérsékletének s valódi államférfiui ildomosságának és éles látásának dicsőitésére mondott, midőn az elhunyt herczegről azt emliti, hogy az bizonyos legmeghittebb conversatio alkalmával imigy szólt: „általában ugy vélik, hogy Angolország királya mégis bir egyetlen személyes előjoggal: azon joggal, hogy a minisztereket saját belátása szerint elbocsáthatja s kinevezheti. Ellenben ő (a herczeg) azon véleményben van, hogy a király ezen, állitólag tisztán személyes jogot is, végelemzésben csak a parlamentteli értesülés folytán képes gyakorolni*).

De e szerint már aztán: hová lesz Angolország királyának ezen joga, és Constant B., állitólag Angolországban megtestesulve levő szebbnél szebb elmélete azon különbségről, mely a végrehajtó (miniszteri s parlamenti) hatalom, s a királynak még e felett álló legfőbb személyes hatalma között létezik? S mit mondjunk a kormányorganumoknak gróf Thun ellen intézett azon állitásáról, hogy Ausztria parlamentarismusa némi tekintetben olyan, mint Angolország parlamenti kormányformája, vagy már csak arról is, hogy az bár valaha is olyan lehessen, mint ez utóbbi?

Az egyik igazság azonban az, hogy az osztrák egyesülési alaptörvényben a császár személyes hatalomállása, valóban Constant B. épen oly szép, mint helyes elmélete szerint, gyakorlatilag fennáll. A másik igazság ellenben az, hogy péld. Poroszországnak 1850. évi január 31. kelt alkotmányos alaptörvényében, ehhez csak épen hasonló eset fordul elő; és azért legalább a tudományosan müvelt államférfiaknak előbb jól meg kellene gondolni mit tesznek, mielőtt I. Vilmos porosz király-

*) Megemlithetnők még itt azt, mi a jelen mü magyarra átdolgozásának ideje alatt még csak legközelebb is előadta magát. Midőn t. i. Ellenborough lord a parlament előtt kikelvén az ellen, hogy a királyné a dán-német ügyben saját személyes akaratát kivánja érvényesiteni, mire általában semmi joga nincs, és ilyesmit érvénybe hozni az angol alkotmány alapelvével ellenkezőnek állitá — az öreg Palmerston a királynét csak azáltal védhette meg ezen subsumptio ellen: hogy ő (a királyné) még soha meg nem tagadta hozzájárulását, bár mit határoztak légyen is az ügyekben a korona felelős tanácsosai.

nak s mostani miniszteriumának (mely az érzelempolitikusok s a rendszeresen működő felforgatási párt esztelen lármája által mesterségesen gyülöletessé tétetett) eljárása felett pálczát törnének; miután ott nyilván a harcz a király ezen szép s magasztos személyes legfőbb jogának — a dolgoknak a követek háza által az angol rendszerhez képest czélzott alakitása ellenében fenntartásáért folyik; és a kérdés tulajdonkép a „végtet azon nagy kezdete“ körül forog, melynek a követek háza mindenhatóságát a trón és felsőház ellenében, s ezzel correlat a trónnak a hatalom puszta árnyékává sülyedését kellene életbe léptetnie.

Nem csak Poroszországban egyedül, hanem az egész szárazföldön csupán arról van most a kérdés, valjon a király egyesülten a parlamenttel uralkodjék-e, vagy csak a parlament a király neve alatt? egy — tulajdonképen teljesen hatalomnélküli királyság neve, sleple alatt? a koronának és trónnak, mint a democratia, helyesebben a demagogia által korlátlanul gyakorlandó valódi hatalom puszta czifrázati jelvényének oltalma alatt? Ily esetteknél mindig az alkotmányos diszépület felépitéséről van szó a nélkül, hogy hozzá a kellő alap s anyagok megvolnának. Ily esetteknél az inditványozókat valóban csak a politikai caricatura s gunyor Hogarthjai, Göthei s Kaulbachjainak lehet nevezni. Erre azonban aztán jól figyelhetne még a közelebb Danzigban liberalizált porosz királyi trónörökös is.

Egyébiránt itt bezárjuk jelen kitérésünket azon naiv kérdéssel, valjon ha a bécsi birodalmi tanács, a budget s a miniszteri felelősségnek themája feletti közelebbi tanácskozásai alkalmával ugyanazon jogokat követelte volna maga számára, melyeket a porosz követek háza Vilmos királytól — valjon ez esetben az osztrák központi miniszterium hajlandó lett volna-e neki ezen jogokat azonnal megadni? és mi e naiv kérdést azon fenntartással teszszük, hogy ha arra igenlő feleletet nyernők, mi lennénk az elsők, kik oda működnének, hogy Magyarország az ilyen birodalmi tanácsba soha se lépjen be, mert az jövőben — nekünk — a koronának s az egész monarchiának kétségkivül mindig csak töviseket teremne, de rózsákat soha*).

*) A német kiadás revisiojánál vettük a birodalmi képviseletről szóló alaptörvény 10. §-ának magyarázata felett a birodalmi tanácsban october 21-én történt szavazásróli fontos tudósitást. Midőn ezen szavazás e magas

Egyébiránt Constant B. kitünő szelleme ez itt tárgyalt elmélet alkotásánál még egy más körülményt is kihagyott számitásából; szabatosan kell t. i. valahára felismerni, hogy miben áll a törvényes hatalom elleni izgatásoknak, vagy helyesebben a szárazföldön jelenleg mindenütt divó izgatási szabadalom követelésének mostani lényege s valódi gyakorlati hordereje?

Angolországban izgathat a cartista vagy socialista, de sikerhez jutni soha sem fog. A bérlő, végelemzésben, oly függésben áll a nagy földesurtól, melyet semmiféle izgatói ellenbizonyiték meg nem ingathat. Hasonló viszonyban áll a munkás a pénztőzsérhez és az iparlordhoz. Ott nem eredményezhetnek az uj választások felforgató iránynyal saturált parlamentet. A harcz, mint már mondottuk, mindig csak a gazdagok két osztálya (a Whigek és Toryk) közt fog forogni, kik egymástól politikai elv tekintetében csak egy arasznyi távolságra vannak. Ez alapon állva Palmerston lord bátran ajánlhatja a szárazföldi hatalmaknak az ugy nevezett angol szabadságok engedélyezését. Jól tudja ő, hogy ezek — a szárazföldön életbeléptetve, mindig rendetlenségeket s nyugtalanságokat fognak előidézni, melyeknek nyomása alatt aztán ő lordsága mindig alkalmas mezőt találand arra, hogy külügyi hivatalának a szárazföldi hatalmakkal folyamban levő alkudozásait az angol érdekeknek megfelelő eredményhez vezesse.

Térjünk azonban át gróf Thun Leonak a parlamentarismust s annak az osztrák egyesülési államra alkalmazását illető nézeteire. Gróf Thun röviden azt mondja: Ausztria nem bir parlamentarismussal s nem is szabad azzal birnia. Hosszu beszédének röviden értelme az, hogy ő reclamálja amaz alapelvet:

birodalmi testület felvilágosodott mérsékletéről, mély éleslátásáról s nevezetes parlamentáris routine-jéről bizonyságot tesz, egyszersmind csattanósan igazolja jelen fejezetünkben felállitott elméletünk azon szükségességét, hogy az államférfiaknak összeütközéssé fajulással fenyegető alkotmány-kérdéseknél a transactiók utjára kell lépni. S ezen elismerésünk által távolról sem akarjuk mondani, mintha a ház ezen szavazás által oly jogokat adott volna fel, melyek őt alaptörvényileg illették; mert a 10. §. c. 2. alinea alatti határozmány a porosz alaptörvény d. czim 62. czikk alatti nagyon hanyagul odavetett állapitmányához képest igen is tiszta és határozott. Azonban mindig érdeme marad e magas háznak, miszerint — távol attól, hogy magát épen e fejezetben idézett áramlás által elragadtatta volna — határozottan s bátran megtette azt, a mit tőle ugy a jog, mint a magas politika követelt.

„tanácsosai meghallgatása után a császár határoz.“ S ez azután tulajdonképen az octoberi diploma, az octoberi birodalmi tanáccsal, mint a központi képviselet egy nemével, mely a központi kormány s a császár véghatározási joga mellé tanácskozási minőséggel a fenntartott négy szakmára nézve adatott; s ezen központi képviselet mellett egy oldalról a magyar országgyülés sz. István koronája valamennyi országait tömegesen képviselve: s a Lajthán-tuli valamennyi tartományok hasonlag tömeges képviselete Bécsben autonom törvényhozási hatálylyal; másrészről pedig a Lajthán-tuli egyes országok ugyanannyi statutario-autonom tartományi gyülésekkel a már kiadva volt 3—4 Goluchovszky-féle statutumok szabása szerint.

De mellőzzük itt 1-ör, hogy gróf Thun s a vele ellenzékkép szembeálló bécsi lapok a „parlamentarismus“ jelentősége felett cseppet sincsenek tisztában, — a mennyiben Ausztriának parlamentarismusa s a „hatalmak megovatása“ alapelvén álló oly parlamenti kormányzata (melynél a császár egészen mint Constant B. elmélete értelmében kormány fölé helyezett semleges hatalom áll) legjobb formában s gyakorlati kivitelben is tettleg már kétségtelenül van; hogy ellenben Ausztriában az absolut parlamentarismus — a parlamenti absolutismus“, melylyel Angolország bir s melynek elnyerése végett a harcz Poroszországban a király és a követek háza közt ép most folyik, valamint most nem létezik, ugy soha sem is fog létezni: s nem is létezhetik mindaddig, mig csak egy és egységes egyesülési monarchia akar maradni.

Mellőzzük itt 2-or a Thun-Clam-Rieger-féle töredék irányzatát is, mely az octoberi diplomának tulajdonképeni aristocraticus élét, az ugynevezett szabadságot s az ismét ugynevezett decentralisatiót jelenteni akaró jelszónak (a „foederalismusnak“) hangzatos neve alá rejteni törekszik. Világos, hogy közte s az államminiszterrel szavazó, mint még bővebben látni fogjuk, szinte csak ugynevezett centralisták közt is tulajdonképen arról folyik a harcz, valjon a democrat vagy aristocrat elem jusson-e tulsúlyra. Egyébiránt ezen két nyilvánvaló ténytől, mint mondók, eltekintve bátorkodunk határozottan kérdeni, micsoda következetes számitással hangoztatják a Thun-Clam-párt közlönyei a magyar ellenzékéivel ugyanazon hangokat? Holott a magyar aristocratia egy nagy része, saját külön lételével s 300 éves hagyományaival ellentétben, a mult országgyülés alatt mereven

s megcsontosulva a két felirat alapjára állott; és a helyett, hogy eszélyesb utra tért volna, csak nemrégiben is igen jelentékeny nevü emberei által a feliratok szerzőjének s megtestesült képviselőjének táborába térve, egy bizonyos elv népszerüségének emelésére számitott tüntetésnél, magát ezen elv pártfeleként viselvén, az egyesülés megszakitásának alapelvével azonositotta?

Az urakházában összegyült osztrák aristocratia belátását és gyakorlati parlamenti s politikai tapintatát épen ugy bebizonyitotta, mint a hogy ó-lovagi nemzetségi nevek s fényes függetlenségü társadalmi állásának valamint az élethosszig kinevezett tagokban képviselt szellemi jelességek tekintetében is az angol felsőházzali összehasonlitást minden részben kiállja. De kérdjük: minő számitással lehet remélni, hogy Ő Felsége magát elhatározza visszatérni egy oly módozatra (az octobori diploma elvére), mely a magyar aristocratia belépte által a százas birodalmi tanácsba, talán nagyobbrészt unio-ellenes elemeket hozna vagy hozhatna?

Mi hasznot hajthat tulajdonképen s mi kilátást nyujthat a Thun-Clam-féle töredéknek a szövetkezés a magyar aristocratia egy nagy részével, miután az nem bir a benne lenni kellő suly nyomatékának saját alkotmányos lételét egyedül feltételező önérzetével arra nézve, hogy ezen nyomaték folytán minden alkotmányos elmélet és gyakorlat szerint önmagában legbensőbben lenni kellő befolyását egy oly párt alapitására s alkotására forditaná, mely által aztán ezen befolyás az alkotmányos végzetek mérőjében a kellő hatványt érvényesithette volna?

Mit használhat a cseh ellenzéknek a magyar aristocratia épen azon részének rokonszenve, mely eltaszitja magától az alkotmányos életbeni mérséklő tényezői feladatot, és magát egy bizonyos párt képviselőjének szenvedőlegesen, vagy az elveivel egyetértést jelentő tüntetés által cselekvőleg karjaiba veti? karjaiba ezen pártvezérnek, ki az egyesülési jog megoldásához vezetendő helyzeteknek valódi mély, benső mivoltát oly kevéssé értette át, vagy akarja átérteni? Nem bir e a mi aristocratiánk mély tudás s gyakorlati belátás által kitünő oly tehetségeket, kik nem szorulnak makacs tanitókra a politikában, hanem önállólag gondolkozni s cselekedni képesek? Nem ismerünk-e köztük mi is magas szellemi adományokkal, s különben is kedély, bölcsesség, sziv és bátorsággal dusan megáldott személye-

ket? Nincs-e különös szerencsénk néhányat közülök barátainknak is nevezhetni? Nincs-e köztok, mint mondatott, az octoberi magyar miniszter, kinek csak lángesze sugalatait kell követni, hogy a haza sorsában most is döntő részt vegyen? S ezt ő teendi is minden esetre, mihelyt csak sikerülne neki illető helyeken azon nézetet felébreszteni, hogy e részben elégtelen a napisajtó teréni müködés; ezen müködés, mely a közvélemény alkotására, fájdalom, csak destructiv izgatási irányban gyakorol nagy hatást, — azonban a conservativ politika tekintetében benyomásai csak gyengék s mulékonyak; — s mihelyt bizonyos körökben felismertetni fogja, hogy egy conservativ párt alakitására nem elegendő maga az irodalom: hanem tenni is — és pedig az izgatási tevékenység elméletileg, mint gyakorlatilag helyeseknek talált bizonyos törvényei szerint — tenni kell!

Szóval: mi fel akarjuk ébreszteni s buzditani aristocratiánkat az országban egy oly párt alakitására, mely hajlandónak mutatkozzék az egyesülési alapjog basisán felállitandó transactiora. Megszámlálva látjuk a napokat, melyekben az engedményekre e részben még némely kilátást remélhetünk. Látjuk, hogy a birodalmi kormánynak nincs is szüksége activ fellépésre, miszerint a nemzetiségi ellenszenvek táplálassanak. Látjuk, hogy már a nyelvviszály maga is elég lesz arra, hogy mához egy évre a tiszta magyar törzs elszigetelten álljon. Látjuk, hogy ezen nemes törzs aztán állásának visszanyerését legfeljebb csak azon — ujolag már lehetetlenné vált — 100 éves véres harczoktól remélhetné, melyeket ős fejedelmei kilencz évszázad előtt, tehát még a középkor végével kivivtak.

Mi azt akarjuk, hogy az aristocratia izgasson egy ily párt mellett, s azt az alkotmányos államélet szabályszerü törvényei szerint meg is alakitsa és fegyelmezze, miszerint azután az ily párt azon őrült álmodozókat befolyásban tulszárnyalja s szükség esetén le is szavazza; kik a tiszta magyar faj czélját az Ausztriával unión kivül — talán a Leicestersquaren, Turinban, Varsóban, vagy a keleten fejlődhető bonyodalmaktól várják; kik oly jogokhoz ragaszkodnak, melyeknek, mint a II. fejezetben láttuk, semmi alapja sincs; kik igényeik által magukat a monarchia ellenei-nek bizonyitják, azt azonban, ha Ausztria kezet nyujt a vele rokonszenvü törzsöknek, merényletnek kiáltják ki; kik folytatott izgatásaik által a nagy és közép földbirtok tulajdonosait házi s gazdasági ügyeik rendezésétől elvonják és azokat a politi-

kát csináló üzelembe keverve, ez által az elsőbbek egy nagy részét vagyonuk progressiv megterhelésére, az utóbbiakat ellenben legnagyobbrészt birtokviszonyaik teljes romlására vitték; kik ezáltal a hitelt s üzletet aláásták, s a föld értékét csak a négy év előttihez képest is egy harmaddal alább szállitották; végre, kik ha további — ámbár most csak csendben, de megtöretlen tevékenységgel folytatott üzelmüknek határ nem szabatnék, az országot az anyagi sorvadás és elsatnyulás szélére, nevezetesen pedig a tiszta magyar birtokos elemet az elszegényedés azon fokára vezetnék, hogy tiz év mulva már csak itt-ott lehetne találni abból oly független középrendü birtokosokat, kik eddig teljes joggal, a tiszta magyar politikai nemzeti birtokos nemesség virágaiként tekintettek.

Hogy azonban gróf Thunnak egy ismeretes röpiratban közzétett nézeteire visszatérjünk, azon kérdésre: valjon Ausztria az octoberi s februári kibocsátványok értelmében bir-e valami parlamentarismussal s miniszteri felelősséggel? — igennel kell felelnünk, s igy e részben a központi kormány sajtóközségeinek a tudós gróf ellenében igazuk van. — Ha azonban azon kérdés tétetik: valjon nyert-e Ausztria az octoberi diploma s a februári statutum következtében, az Angolországban tettleg fennálló alkotmánynyal azonos parlamenti kormányformát vagy nem, és valjon jó lenne-e, ha ilyet nyerne vagy sem? — akkor gróf Thunnak, ki e kérdés mindkettejére tagadólag felel, van igaza: ellenben a kormánylapok, melyek vele ellenkeztek, megbocsáthatlanul tévednek.

Elég az: gr. Thun Greynek s Blackstonenak az angol triasról: (király, felső- s alsóház) szóló tana által elszédittetett; holott pedig ezen tan a már itt elemzett egybevetések alapján egészen költöttnek mutatkozik, és az angol kormányhatalom valódi alaplényege az alsóház, tekintőleg a gazdagok absolut mindenhatóságára megy ki.

Gróf Thun ezen triashoz, mint elvhez ragaszkodva, játékát a bécsi kormánylapok ellen szabatosan elvesztette volna, (ezen lapok ellen, kik a nemes és tudós grófnak azt felelték, hogy a valóságban csakugyan fennálló angol alsóházi mindenhatóság szabálytalanságnak s visszaélésnek tekintendő.) Ellenben a mi itt előadott mélyebb kritikai egybevetéseinkből épen ezen állitásnak tökéletes ellentéte tünik ki, ezen tétel t. i., hogy a parlamenti, tulajdonképen alsóházi mindenhatóság az angol alkotmány leg-

bensőbb magkövévé vált: és annak egész lényegét alkotó szabályos állapot. Oly szabályos állapot, melynek az osztrák parlamenti rendszerben fel nem találhatásán, gróf Thun méltán örül, s melyet illetőleg ugyanazon tudós államférfi nagyon bölcsen tiltakozik, hogy az sohase foglaljon helyet az osztrák egyesülési központi parlamentarismusban, s ezen utóbbiba Ausztria illető államférfiainak figyelmetlensége, miatt valahogy be ne csuszszék.

Egy szóval a tudós gróf nem barátja, hanem nyilt ellensége a király minden személyes határozhatási jogát megsemmisitő angol parlamenti absolutismusnak. S mi nem kételkedhetünk ezen meggyőződést vele osztani. A nemes grófnak és pártjának az octoberi diploma elvével egyező ismeretes nézetei azonban Magyarországot egészen tulcsigáztatták, sőt initt a gróf és ugynevezett foederalista pártjának alapgondolatja egészen eltorzittatott. Azon nézet terjesztetett tudniillik itt el, mintha az osztrák egyesülési monarchia, a központi hatalmat illetőleg, csak a tiszta absolutismus terén igérne tartósságot s virágzást. Ez azonban oly nézet, melyet mi mindamellett is sehogy sem oszthatunk, hogy II. fejezetünkben kimutattuk, (s IV., V., VI. fejezetünkben elméletileg ugy, mint gyakorlatilag még bővebben bebizonyitandjuk), miszerint egyesülési államban a közös fejedelem részére igen messzehatú személyes kormányzati s határozhatási jogokat kell megőrizni.

Mult szeptember hóban ugyanis itt egy röpirat jelent meg. Itt akkor nem gondolták eléggé behatóan, s méltóság- s kenetteljesen ismételhetni, hogy annak nyomdából kikerült ivei igen titokteljesen az udvari kanczelláriában revideáltattak. A magyar kormány programmját látták a müben, s ezt annál inkább, mert a röpirat egy nyilatkozatot közölt, melyet főkanczellárunk állitólag egy miniszteri tanácsban tett volna.

E röpirat egészen egyszerün s kedélyesen járt el. Azt mondá: a birodalmi tanácsba belépéstől vonakodik Magyarország, s ezzel el van ütve a kérdés. Azt mondá: két független parlament müködése egy államban, lehetetlenség, tehát arról szó sem lehet! Azonban egyszersmind azt is tartalmazá, hogy ha sem birodalmi tanács, sem kettős parlament, akkor nincs más menekvés: mint absolutismus a birodalmi ügyekre, ellenben alkotmányosság s miniszteri felelősség a belső, az autonom országos ügyekre nézve.

A röpirat által eldobott ezen forranyag után a közvéle-

mény még sokáig hullámzott, mi azonban előrelátható volt, megtörtént; kormányunk ezen, a Lajthántúli testvérek alkotmányos susceptibilitását izgatólag megtámadó röpiratot, dementirozta. Azt mondá: hogy a megoldásra váró egyesülési államjogi rendezkedésre nézve nem bir semmi programmal, s ilyet nem is akar tervezni.

S valjon lehetett-e mást várni? Mást várni azon napokban, midőn a conservativ nézetek még határozottabban szétziláltak voltak, mint ma; lehetett-e mást várni főkanczellárunk ildomosságától s finom tapintatától? Tervezhetett és közrebocsáthatott volna-e ő valamely kiegyenlitési s transactionalis programmot, miután sehol sem látott egy mérsékelt, egy szabályszerüleg alakult s bátran szint valló politikai pártot maga körül, melynek támogatására, a bár lehetőleg legbölcsebb s igazságosabb programm körösztülvitele esetében is számolhatott volna?

A dolog érdemére nézve tehát ezen epizod mellőzve lett volna. A gyuanyag azonban, melyet ezen tulajdonképen ártatlan — a Lajthántuli liberalisokban ellenben valamivel szelidültebb hangulatot előidézett — röpirat szétdobott, — e gyuanyag nem aludt ki. Bánatos gondokat ébresztett azon gondolat, hogy kettős parlament vagy absolutismus közt kell választani, és hogy harmadik eset, nevezetesen a kettőnek közvetitése egy birodalmi központi parlament által — lehetetlen.

Azonban innen is, tulnan is vigasztalódnunk kellett volna. A különben jóakaró szerző tulajdonkép azt akarta mondani, hogy egyesülési államokban az államfők mindenkor az absolut hatalom bizonyos analogonjával birnak: ezen analogont a röpirat absolut jelentőségbe menesztette át — ebből állott az egész.

Az egész kérdésen uralgó alapelv, mint már mi is bebizonyitottuk, az, 1-ször: hogy egyesülési államok csak oly országok közt alapittathatnak, melyeknek legalább egyike bir alkotmányos jogokkal; különben minden unio egyszerü, assimilált, unificált állammá válik. 2-or: hogy ily egyesülési államokban az államfő hatalmának mindig tulnyomónak kell lenni; jelesülneki kell engedni a véghatározási jogot. 3-szor: hogy egyesülési államok nem alapittathatnak központi végrehajtó hatalom, és melléje valamely alakban adandó képviselet nélkül. 4-szer: hogy az egyesülési államok alapitásánál lehet ugyan gyakorlatilag különféle módon alakitani a központi hatalmat; azonban a központi végrehajtó-hatalom mellé adandó képviseletnek leg-

közvetlenebbül sajátos, és hasonló kapcsolatok természetével s lényegével azonos módjául, mindig a képviseleti elven nyugvó közvetett vagy közvetlen választásokból eredő központi parlamentet kell tekinteni.

De épen tekintetben ismét azon kérdés merül fel: mennyire lehet megegyeztetni a közös fejedelem tulnyomó személyes határozási jogát, (mely, ha valóság akar lenni, végelemzésben, mint a személyes kormányzat egy neme, mindig közel jár az absolutismushoz,) az alkotmányosság elvével, ha ezen utóbbi is, valóság akar lenni és maradni?

A schweizi szövetségi viszonyok zilláltsága az első consul által engedélyezett szövetségi alaptörvény eltörlése után, ezen zilláltság, melyet Zachariae „insociabile regnum“ nevével igen helyesen fejezhetett ki, — a schweizi szövetség csak ezen havasi népnek szabad hazája iránti kegyelete, és államférfiainak józansága s eszélyessége, főleg azonban ama kedvező földirati fekvés által, mely szerint Frankhon, Ausztria s Németország közt természetes válaszfalat képez, — volt fenntartható. Ehhez azonban a Schweiz még mint semleges állam is, európai garantiával ajándékoztatott meg. Ez oly helyzet, mely a schweizi „szövetséget“ — másutt még megérintendő egyéb sajátságokon kivül, — mind amellett épen fennállni engedi, hogy a szövetségi elnök jogai nem tulságosak, s nem egyátalánfogva döntők. A Schweizon és Austrián kivül azonban a müvelt világban (mig talán Dániában is valami nem történik,) csak két unio-állam van, ugymint Északamerika és Svédhon Norvégiával; és ezen két állam főnökeinek, köztudomás szerint legkiterjedtebb, s leghatározottabb személyes jogaik vannak.

Az északamerikai elnök tetszése szerint választja miniszereit, s ezek csak neki felelősök. Absolut vetoval bir. Szükség esetén a Habeas Corpus actát felfüggeszti. Ostromállapotot rendelhet kivételes törvényszékekkel. Hadi főparancsnok szárazon s vizen sat. A svéd király személyes cselekvése csupán egy feltételesen felelős miniszterium által, és pedig oly módon korlátoztatik, hogy ezen korlátozás inkább a közvéleményből kifolyó erkölcsi, mint szigoruan törvényszabta. Hasonlag áll a dolog ezen király suspenssiv vetojával sat. E szerint csak arról van a kérdés: hogy milyennek kell lenni a központi végrehajtó hatalom mellé adandó képviseletnek, miszerint az államfőnek ezen tulnyomó határozási joga, közvetve korlatoztassék.

S erre a felelet — mint a II. Fejezetben már részleteztetett — az: miszerint csak a központi parlament nyujtá azon előnyöket, 1-ször: hogy az államfőnek imponál, nehogy az absolutisticus végtethez hajoljon. 2-szor: csak a központi parlalamenttel férnek meg gyakorlatilag oly mellékes intézményi formák, melyek aztán a fejedelemnek tulnyomó kormányzási s határozási joga mellett mint fontos korlátozások tünnek fel; mint Svéd- s Norvéghonban a suspensiv Veto, mely tulajdonképen csak hat évig tart, azután pedig a Storthing határozata törvénynyé válik. 3 szor: különösen tekintettel a jelenlegi, alapjában hiányos pénzügyi és üzleti rendszerre, (mely a pénznek elvi alapját — mely szerint az csereérték, csereeszköz — támadja meg, megtámadja pedig az által, hogy 1783 óta a magán fizetési eszközök (Comptanten) is áruvá lettek, — tekintettel különösen ezen körülményre, melynek aztán ugy jelenben, mint jövőre nézve a kormányok és népek pénzügyi állását megrenditeni kell, s ezen megrenditéssel párhuzamosan kimeritvén az államok hitelét s a polgárok adóerejét, magát a népek megelégedését, s azok a trón és kormányok iránti hangulatát mindig alább s alább kell szállitania,) különösen, mint mondatott, tekintettel ezen sajnálatraméltó körülményre, unio-államokban a választásokból kikerülő központi parlament minden központi képviseleti intézmények közt az elsőséget mindenkor kivivandja. „A gyapot király", mondák az amerikai déli államok; helyes, de annálinkább valódi királyok lettek most a pénz-olygarchák: ezek pedig az államok hitelét parlamentek általi képviseltetésekre fektették. Már ez maga — fájdalom — döntő!

Már ezen, bár igen összevont, s csak futólagos egybevetésből is könnyü a felelet a most nálunk forrongó két kérdésre, ugymint 1-ször: valjon igaz-e azon tétel, miszerint annak megakadályozására, nehogy az osztrák egyesülési állam egymástól elkülönözve s függetlenül tanácskozó képviseletek működése által okvetlenül szétbontassék, nincs más mód, mint az ugynevezett közös ügyeket absolitisticus módon tárgyalni; más szavakkal, nincs más mód, mint a központi hatalmat a közös fejedelemre absolutisticus hatalomteljjel átruházni? aztán 2-szor: valjon az unio-államot souverainileg illető ügyek feletti közös tanácskozás s elintézés lehető-e másképp, mint egy központi parlament utján?

A közvetlenül itt feltett két kérdésre tehát a fenntebbiek nyomán ez a felelet — 1-ször: Épen nem szükség, hogy kettős, vagy a központi parlamenttől való iszonyodásból az absolutismushoz nyuljunk; azonban elkerülhetlen, miszerint akkor is, ha központi parlament alkalmaztatnék, annak alapszerződésszerüleg olyannak kell lenni, hogy amellett a közös fejedelemnek az alkotmányosság lényegével megegyeztethető legterjedtebb személyes kormányzási cselekvés biztosittassék. Szabatosan szólva, azon cselekvés, mely az államjogi tan szerint azon elvi tételben van kifejezve: „Tanácsosai meghallgatása, s a képviselők által kinyilatkoztatott népohajokróli s népérdekekróli értesülés után, a fejedelem határoz.“ S ezt annyival inkább, mert ezen tétel legszorosabban ugyanazon elv, melyen a kilencedfél százados magyar alkotmány, s a magyar király fejedelmi alapjoga nyugszik. 2 szor: Lehet ugyan nagyon változatos formákat kieszmélni, melyekben a központi végrehajtó hatalom (központi kormány) mellé adandó képviselete, a népohajoknak s népérdekeknek lehetővé tétetik: az egyesülési állam lényegének legközvetlenebbül megfelelő, s gyakorlatilag is legelőnyösebb neme e képviseletnek, mindig a központi parlament marad. *)

V. szakasz.

A miniszteri felelősség. A miniszteri felelősség kérdése egyenlő lépést tart az alkotmánykérdés természetével. A szárazföldi népek áramlása a miniszterfelelősséget birni, és a szabadsajtóért, mint a miniszterfelelősség megnyerésére közremüködendő tényezőért rajongni: ezen törekvés mindketteje ugyanazonos a már ezen fejezetben tárgyalt áramlással az absolut-parlamentek felé.

A miniszterfelelősség kérdése az alkotmányos téren soha sem áll egymagára elszigetelten, hanem magának az alkotmánynak elvével s egész lényegével legbensőbben van összenöve. Ezen tétel oly határozottan való, hogy valamely alkotmányban csak a felállitott miniszteri felelősségnek természetét,

*) Utólagosan megjegyezzük, hogy a fenntebbi szakaszban gyakran használt ezen elnevezés alatt: aristocratia, nemcsak a születési nemességet; hanem azon birtokos, s müveltség által kiváló osztályokat is értjük, melyek a mostani ipar- s kulturai államéletben általánosan odaszámittatni szoktak.

horderejét s formáit kell ismerni, hogy abból már az egész alkotmány alaptartalmát felfoghassuk s meghatározhassuk.

De ép ennélfogva a miniszterfelelősségi elvet, (melynek alkalmazása most a szárazföldön hasonlag egészen angol minta szerint czéloztatik,) egyrészről sohasem lehet a felelősségnek általános magánjogi s erkölcsi jelentősége szerint fontolni; de másrészről ehhez még a miniszteri felelősség lényege nem is azon nagy kérdésre vonatkozik, hogyan kell a legfőbb hatalom önkényét s túlhajtásait megakadályoztatni? hanem az már épen maga eme kérdés eldöntését képezi, s azért legszorosabban összeesik a hatalmak megosztásának egész elméleti és gyakorlati jelentőségével.

Felelősség — ez a közéletben correlat kifejezése bármely vállalt kötelességnek, s azért, hasonló elvállalt kötelességeknek nemei ép oly számtalanok, mint számtalanok az azokat teljesiteni tartozások. De épen ezért a felelősségek, mint a kötelességek nemei is, azon mérhetlen nagyságu egésznek terén áradnak el; mely szellemi s anyagi forgalom-életnek neveztetik.

A mennyiben a felelősség erkölcsi, vagy positiv kötelező törvények szentségének biztositására vonatkozik, az e törvények ellen vétőnek, kihágásai következéseit viselnie kell. A jogállamban a kulturai államban ezen következmények meghatározásának illetékességi kérdése, a közvéleménytől és szeplőtlen hirnévtől kezdve, egész a criminalitásig, s a fenyitő törvényszékekig terjed.

A jogi s moráli casuistika a felelősség kérdéseire nézve bizonyos állandó szabályokkal bir, ezek pedig, 1-ször. Azon szabály: mit tegyen vagy ne tegyen a polgár, nehogy a megszabott illetőség által kérdőre vonassék, s mint áthágó megbüntettessék? 2-szor. Annak meghatározása, hogy ki legyen a vádló, ki a biró, milyen legyen a per alakja, milyen a büntetés? S ezen határozmányok alapján azután a felelősség kérdése, mint mondatott, az erkölcsi s ethikai mulasztásoktól kezdve, a rendőri s fenyitőjog köréig elintézve lenni látszanék.

Előttünk azonban ezenkivül még a felelősség egy különös kérdése áll, a hivatali tevékenység iránti felelősség. És már az államszolgák s hivatalnokok felelősségének kérdése maga is eltér a fentebbi általános szabályzattól, s egy egész más normativumba megy át: egy oly normativumba, mely a szerint, a mint az államhivatalnokok az igazságügy-, egyház-, pénzügy-,

rendőrség vagy hadügyhöz sat. tartoznak, ugy az illetékesség tekintetében, melynek a felelősség kérdése felett itélni kell, mind az eljárásra, mind pedig különösen a büntetési sanctióra s a büntetés mértékére nézve is, igen különféle ugyan; azonban mégis mindenkor a nem teljesitett hivatali kötelesség kérdését illeti; feltéve, hogy ez utóbbi egyszersmind bünteny ig vagy rendőri vétségig nem fajult. E szerint itt eddig még mindenütt csak a közönséges magán-, közigazgatási, rendőri s fenyitő-jog tárgyaival foglalkozhattunk.

Mi azonban a miniszterfelelősségi kérdést illeti, az egeszen más természetü, s egészen más horderejü. Ennek tárgya egy első rangu államalapjogi intézmény, és pedig ehhez még egy olyan intézmény, hogy azt, mint már érintve volt, soha sem lehet máskép, mint mindig csak az alkotmányt képező alaptörvénynyel párhuzamban felfogni, és tárgyalni.

Más szavakkal ez annyit tesz: milyen az alkotmányos alaptörvénynek, épen olyan a miniszteri felelősségnek természete, lényege s hordereje is. A miniszteri felelősségé: mely a szerint, mint az egy mérsékelt, vagyis a parlament által korlátozott kormányformában utólagosan akár a trón, akár a parlament kizárólagos illetékességéhez tartozónak nyilványittatott; azonnal az azelőtt fennállott mérsékelt monarchicus parlamentarismust ipso facto vagy monarchiai, vagy parlamentaris absolutismussá változtatja.

Azonban épen ezen változhatlan igazságban fekszik, fájdalom, a divatos államjogi tanok azon Esoterismusa, melyet a világ közjavává tenni, legalább tudtunkra, az államjogi irók egyike sem törekedett; s azért a miniszterfelelősségi nagy kérdésnek lényege és hordereje a müvelt közönség legnagyobb része előtt homályos maradt; a mennyiben ezen fontos tárgy mindenütt csak azon könnyü modorban, mintegy mellesleg, körülbelül oly modorban tárgyaltatott, mint ezt például Rotteck és Welcker tették: ezen két közjogi tanár, kiknek tudományos érdemüket mind a mellett is, hogy müveik a legkifejezettebb radicalismust lehelik, tagadni nem lehet; és kik egészen a felelősség általános fogalmához ragaszkodva, s az ó-germán s frank formákra (melyekben az uralkodókat s helyetteseiket illetőleg a felelősségi elvnek némely nyomai feltalálhatók voltak) csak futólag utalva, ezen igen fontos kérdés lényegét egész kedélyességgel, vagy talán szándékosan mellőzték.

A miniszterek a kormányzati hatalom végrehajtói, az alapjog értelmében. Mindenekelőtt megállapitva kell lenni, kinek (személynek vagy testületnek) kezébe tette le az alaptörvény a kormányzati hatalmat? Ez álláspont meg lévén nyerve, a miniszteréknek, mint a kormányzati hatalom végrehajtóinak, annak (legyen az bár személy vagy testület) akarata s határozata értelmében, és hordérejéig kell a kormányrudat irányozniok, kinek kezébe a kormányzati hatalom az alaptörvény szerint letéve van.

A kérdés e szerint nem a körül forog, valjon azon államhivatalnokok, kik miniszternek neveztetnek, általánosan hivatalos eljárásukért felelősek-e? A kérdés az: kinek, s mily határig felelősek? S azért nincs sulyosabb s kényesebb kérdés, mint a felelősség elvét monarchico-parlamentaris államformáknál, (hol a hatalom tulsúlya, a dolog természeténél fogva mégis mindig a koronánál van) határozott módon, és egészen correct formában alkalmazni.

Sőt, a mi, a tárgy legmélyebb alapjából meritett hajthatatlan meggyőződésünk erre nézve az, hogy ezen fentérintett államformáknál a fennforgó kérdés minden olyas elintézése, mely a feleletre vonás jogát talán mind a két fél, t. i. mind a trón, mind pedig a parlament hatalomköréhez tartozónak rendelné, s igy a jogot, hogy a miniszter felelősségre vonassék, két részre törve, azt részben a koronának, részben a parlamentnek adná, — hiú, hasztalan, sőt veszélyes vállalat lenne.

Eltekintve a dolog gyakorlati oldalától, hogy a miniszteréknek a parlament által történt vádoltatását, ily viszony közt mindig ugy kellene tekinteni, mint maga a korona ellen intézett ellenséges cselekményt, és hogy ez már mindenekelőtt a két hatalom közt elmaradhatatlan surlódásokra nyujtana alkalmat; — eltekintve, mint mondók, a dolog ezen gyakorlati oldalától: mereven contradictorius elvek vannak előttünk, melyeket közvetitni és kiegyeztetni nem lehet! — Oly alkotmányoknál t. i., hol a korona alapjogai a parlamentek felett tulnyomók, hol tehát mindenek előtt a miniszteréknek a király általi szabad kinevezése s elbocsátása valóság, nem pedig (mint p. o. Angolhonban, s mindenütt, hol a parlament absolute uralkodik) illusio s csalódás: az ily alkotmányoknál már maga a miniszterfelelősségnek a parlamentteli megosztása, a fenntebbi feltétlen királyi jognak egyenes megtörése lenne.

B. Bruck — ezen bőven rágalmazott, de azért mindenesetre genialis pénzügyi nevezetesség, b. Bruck, ki 1859-ben rövid pénzügy-miniszteri működés után helyreállitotta a valutát — a mi az alkotmányos Ausztriának ki tudja mikor sikerülend; — b. Bruck, szorittatva az olasz háboru rendkivüli kiadásai által, 100 s nehány millóval több nemzeti kölcsön-kötelezvényt bocsátott ki. Tette-e, vagy tehette-e ő ezt egészen függetlenül s császári felhatalmazás nélkül? Ha nem, akkor fedezve volt a legmagasabb határozat által.

Tegyük, hogy Bruck urnak bármelyik utóda hasonló helyzetbe jönc, s a birodalmi tanács által feleletre vonatnék! Micsoda összezavarása lenne minden alkotmányos fogalmaknak, ha az iránt még kétely támadhatna, hogy az ily pénzügyér (midőn magának ő Felségének is nem lett légyen egyéb választása, mint vagy ezen kisegitő módhoz nyulni, vagy a háboru legnagyobb lángolása közepette a hadsereget élelmezetlenül s fizetetlen hagyni), ezen, a koronát alapjogilag illető végh határozat által teljesen fedezve állna.

S ha ekkor öt valamely államtörvényszék elitélte, — s ha csak képzelni is lehetne, hogy ő Felsége ugyanez itélet végrehajtását megengedte volna, nem épen olyan törvényszéki gyilkosság lett volna ez, mint a melynek egykor Stratford lett áldozata, s amelyet csakhamar Landérsek politikai meggyilkoltatása követett? egy szóval oly törvényszéki gyilkosság, mint ama 3—4, melyet az angol parlament, miniszteri elitéléseinek kezdetleges gyakorlatában közvetlenül repressiv alakban Károly s Jakab alatt elkövetett; s melyek oly kiáltólag igazságtalanok, s oly kebellázitók voltak, hogy ugyanazon parlament, az azokról tanuskodó periratok megsemmisitését rendelte el?

Elveket nem lehet tetszés szerint nyujtani: ellenben korlátozni sem. Azok teljes érvényesitésüket követelik: kérlelhetetlen lényegük felett alkudozni nem lehet. Ha egymással egyenes ellentétben álló két elvnek fusioját megkisérljük, mindig ki egyenlithetetlen ellenmondásra találunk. A legmélyebb ismeret szerint, mely végre már az alkotmányosság lényege felől nyeretett, jelenleg — mint már máshol érintve volt — csupán két elvet birunk, melyek végelemzésben, minden alkotmányokat legbensőbbleg lényeges ellentétben egymástól megkülönböztetik. Ez elvek elseje: „tanácsosainak és a parlamentnek (mely ez által mint közreműködő tekintendő) kihallgatása után,

szentesitése által a fejedelem határoz," ellenben a másika : a parlament (vagyis inkább a parlament időszerinti többsége) absolut souverain : a fejedelem — a korona csak puszta eszményi nagyság : egy jelvény.

Az első mérsékelt királyság, de mindenütt tulnyomó alapjogokkal, mellette a mérsékelt parlamentarismus; a második absolut parlament a koronának csupán névleges jogaival.— Az első kormányformánál a parlament irányábani miniszteri felelősségnek közvetlen s feltétlen felállitása nyilt, és absolut ellenmondás.

A miniszternek az első esetben mind azért, mi a király személyes határozati jogának eredményeképtörtént, a parlament előtt felelősséget kellene vállalni; mig a második esetben a miniszterium (mint az azon időszerinti parlamenti többség mindenkor feltétlen typusa — mint mondatott, teljesen megsemmisitett fejedelmi jogok mellett) ex ipsa notione senkinek másnak nem lehet felelős, mint az absolut parlamentnek; söt inkább a parlamenti absolutismus és a miniszteri felelősség kizárólag és feltétlenül ugy benn fekszenek az ily parlament belső lényegében, ettől annyira elválaszthatatlanok, s egymást lényegukben kölcsönösen annyira feltételezik, hogy parlamenti absolutismus s a hasonló miniszteri felelősség teljesen azonos, csak különböző szólásformában használni szokott fogalom kifejezései.

Egy szóval : egyrészről a királynak alaptörvényileg biztositott joga a miniszterek kinevezésére, elbocsátására és személyes határozásra ; s másrészről az általánosságban kimondott miniszterfelelősség a parlament irányában, — mig az emberi ész szövétneke a világ végzetei felett ragyogni fog — örökké két egymást eltaszitó polaritás marad. E két rendszer egymást feltétlenül s ellentétesen kizárja, és azon alkotmánynak megsemmisülését eredményezi, melyben egymás mellé állittatott oly czélból, hogy mindketten együtt müködjenek.

Ezen egymással ki nem egyenlithető két elv előbb szóval, irásban, s a kedélyek izgató utjáni felingerlésével, végre pedig, a sikerre kilátás első alkalmánál, fegyverrel fognak egymás ellen harczolni, mig egyik a másikat legyőzvén, egyedül maga számára tarthatja meg azon tért; melyre ketten egymás mellett s együttes közösségben, soha sem lett volna szabad őket helyheztetni.

S csak ezen örök igazság következtében történt, hogy el-

méletben, mint gyakorlatban is nagy államférfiak, kik ujabb időkben alapszerződések kidolgozásának munkájára vállalkoztak — (e terhes munkára, melyet a Constituanték eddig még mindig ügyetlenül vittek véghez) hogy ezen, mint mondók, elméleti s gyakorlati téren nagy hirnevü államférfiak, kik egyrészről a századnak a felelősségi elv iránt egész az ittasságig fokozott előszeretetét alaposan megfontolták, másrészről ellenben az állam fő határozási jogát az alkotmányosan kormányzandó népek javára üdvösnek tartották, — részint közvetlenül az államfőre ruházták a felelősségre vonás jogát, részint pedig a miniszterfelelősségnek oly alakzatot adtak, mely magának az államfőnek, ha nem is szigorú jog szerint köteles, de mégis sulyos erkölcsi felelősségével egyre megy.

Az első mód szerint jártak el Washington és Marrast A., s pedig mindketten köztársaságokkal szemben. A másik szerint ellenben Soerdrup, a christianiai egyetem tanára, s ennek előzménye után a norweg constituante, a Svédország és Norvéghon részére Moosban létrehozott egyesülési alaptörvény megállapításánál. És itt már nem is lesz szükség emlitenünk, hogy e két mód elseje szerint létrejött köztársasági alkotmányok csak abban tértek el egymástól, hogy mig mindketten a miniszteréket az elnöknek tették felelősökké, Washington még a fő hadur jogát s a korlátlan vetot is megadta az elnöknek, mig Marrast, ennek csak a nemzetőrség feletti parancsnokságot tulajdonitotta, de a vetot nem.

A mi azonban Soerdrup rendszerét illeti, mely mint mondatott, legsúlyosabb erkölcsi felelősséget ruház ugyan a fejedelemre, e mellett azonban feltételes hordérővel a miniszteri felelősséget is fennállni hagyja; ezen rendszer egyesülési alaptörvényének a miniszteréket (államtanácsosokat) illető tételei ezek: 1-ör. A határozási jog illeti ugyan a királyt, mellette azonban csak a felfüggesztő és nem korlátlan veto. 2-or. Mihelyt a miniszter a királyi rendeletet feltétlenül, vagy inkább kikötés vagy fenntartás nélkül ellenjegyezte, már ez által a storthinggal szemközt az egész felelősséget átvállalta. 3-or. Ha pedig a miniszter (államtanácsos) nem ért egyet a fejedelem határozatával, ugy szabadságában áll, vagy ellátni a rendeletet ellenjegyzésével, ellenben óvását az államjegyzőkönyvben feljegyeztetni, (mely aztán öt minden felelősségtől megvédi, sőt egészen felmenti) vagy tizetésének felével visszalépni. S ezen egyszerü tételek,

midőn a storthingnak nem adják meg feltétlenül a jogot, a minisztereket felelősségre vonni, sőt az államtanácsosoknak lehetővé teszik, maguktól minden felelősséget elháritani, s a királyt közvetlenül s nagy mértékben mint felelőst oduállitani, — ezen, mint mondottuk, egyszerü tételek aztán egészen kikerülik annak szükségét, hogy a fennérintett két elv összeütközésbe hozassék; és egyszersmind közvetitik ama főelvet, mely szerint oly államok között, melyek közül egyik vagy többen alkotmányos jogokkal birnak, az egyesülés csak azon feltétel alatt kivihető, hogy a közös fejedelemnek személyes legfőbb határozási joga, ezen különböző alkotmányok által mindenütt megóva maradjon.

III. Napoleon, ezen elismert tekintély a politikai tudományban, csak legközelebbi trónbeszédében bátran hirdette ezen elvek elsejét, t. i. az államfő felelősségét, midőn az amerikai háború, és az egymásra következett két rosz termésü év folytán előállott pangást a keresetben s üzletben illetőleg — trónbeszédébe azon tételt vette fel : hogy „reméli, miszerint a franczia nép őtet ezen bal állapotokra nézve, nem fogja felelősnek tartani.“

Csak a fejedelem ne engedje az alkotmány alaptörvényein nyugvó határozási jogát, s a legfőbb haduri jogot kezeiből kihizelegtetni, kicsevegtetni vagy kicsikartatni; s aztán valóban ne tartson attól, ha fel van is állitva azon elv, hogy a fejedelem felelős !

Hogy egy fejedelem destituáltassék, vagy még ennél roszabbul is járjon, ahoz mindig egy bornirt fejedelem kell, bornirt tanácsosokkal; és ehez még egy esküszegő hadsereg is. Egy fejedelem, ki észszel, okossággal, férfias, elhatározott bátorsággal s azon éles látással bir, ez utóbbi isteni adományokat még idején, nem pedig már csak akkor, midőn késő, felhasználni; egy ily fejedelem ne vesse ugyan soha könnyelmüen s fennhéjázólag nyomás és rosz eljárás által népének oda a keztyüt, ellenben tudjon jogainak minden megtámadása ellen elhatározottan is fellépni; s bizonyára soha sem lesz szüksége visszaretteni felelősségének elméletétől.

És ezt mi távolról sem mondjuk oly értelemben, mintha az ily fejedelem önkényuralmának fedezésére, a hü hadseregnek mindig harczkészen kellene állnia — sőt ellenkezőleg azon értelemben ; hogy a legfőbb haduri jog és a hadsereg, az államfő

kezében nem tulságosnak nevezhető ellensúlyként tekintendő, alkotmányos trónjogainak a népképviseleti rendszer elmélete által már magában nagy erkölcsi erővel biró, izgatott időkben pedig a nyers erőszak mindenhatóságáig emelkedett képviselőház ellenében leendő megvédése tekintetéből, s a zavaros időkben a népképviseletnél — fájdalom! — oly gyakori tulhajtások meggátlására; sőt ezen jogok csak arra fognak szolgálni, hogy a néptribunokat a kormányhatalommali egyezkedéseknél, a kiegyenlités terének elfoglalására hangolják. — Azon porosz ezredes, ki multkor a potsdami szemlénél ezredét felszólitotta, hogy ne egy, hanem tiz alkotmányt is döntsenek le, ha azt a király parancsolja, — egy ily ezredes oly személy, mely a királyt s kormányt bizonyára soha, vagy legalább egészen sikertelenül hivja fel végletekre; ellenben annálinkább inti a parlamentet, tartózkodni a szakitástól, s azt az egyezkedésre hajlandóbbnak hangolja.

A király szent és sérthetetlen volta; a miniszterek felelőssége; a fejedelemnek a felelősségen felül állása! — Szép frázisok, ha egyszer már a tömegek felzaklatva, vad szenvedélyben lángolnak! — Kivévén III. Vilmos „Declaration of rights"-jét, minden mai államjogi törvények megvoltak már Angolhonban, midőn I. Károly a Tower udvarán kimult. E szerencsétlen fejedelem saját hadserege mellett a parlament csapatait is megengedte alakulni: ebből a souverain hadsereg lett, melyből aztán Cromwell emelkedett ki — s a parlament elbukott, mint a király. — A marsmezői alkotmány — mely a király sérthetetlenségét, s ezzel párvonalban a miniszterek felelősségét felállitotta, — már közzé volt téve. Mit használt? a király és királyság elbuktak!

A szabad sajtó alkotmányos államban, egyszer felséges s jogosult törekvés világosság után: a legfőbb jó, valódi áldás; máskor üzlet, sötétség, romlás, átok! körülbelől igy szólt a klasszikai iskola egy német államtani tanára. E tétel érvényes az alkotmányos államviszonyokra is általában, s az azokban bennfekvő felelősségi elvre is.

A szerint, a mint a választó törvény képesitett s gyakorlott államférfiakat mint szóvivőket tesz lehetségessé — vagy nem; a szerint, a mint egy nép oly müveltségi fokon áll, mely ugy a sajtónak, mint a szószéknek, egyszerü szónokok s empyristákon kivül még tudományosan müvelt államférfiakat s publicistákat is szolgáltat — vagy nem; a szerint, a mint a társa-

dalom a közszellem továbbfejlesztésére számosabb, a közjóért s az álkotmányos élet egész jövőjeért hevülő tehetségeket mutat fel — vagy nem; a szerint, a mint ez utóbbiak politikai bátorsággal birnak, válságos pillanatokban az izgatott tömeggel, s a becsvágyó néptribunokkal az igazság érdekében szembeszállni — vagy nem; tehát a szerint, a mint egy nép átalában az alkotmányos életre már megért, s az iránt előszeretettel és kegyelettel viseltetik — vagy nem: egészen azon mértékben áldás vagy romlás az alkotmányos államforma maga, és az azzal — mint már láttuk, s még behatóbban látni fogjuk — azonos miniszterfelelősségi elv.

Igen is gyakran volt alkalmunk sajnálattal tapasztalni, hogy a sajtó, mint a szószék képviselői előtt is — egyes nagy rabecsülendő kivételekkel, — az egyesülési államjognak még első alapvonalai sem ismeretesek. Mindenütt csak az encyclopaedicus tudóst szemlélhetni: a sokattudást, alapos tudás nélkül. Csak kivételes esetekben láttuk, hogy a politikai vezérek előtt ismeretesek azon nyeremények, melyek a világ nagy szellemei fáradozásai által a tudományos pályán kivivattak, s melyeknek bennünket, az elért ismeret s a fáradalom jogi pályáján is vezényleni kell.

Mi, mint bonyolult publicistai eljárásunk minden ösvényén, ugy a szabad sajtónak, az alkotmányosságnak, átalában, s a miniszterfelelősség elvének körében is, az angol alkotmány lényegén rágódunk. Ez azonban mindenütt veszélyessé válik, azon okból, mert, mint már láttuk, a szárazföldön számos államférfiak, s a publicisták nagy többsége, ezen állami intézmények velejét, melyek egyébiránt a britt viszonyokat tekintve megbecsülhetetlenek — kellőleg nem ismervén: egyrészről az egyesülési államban az egyes országoknak, másrészt ellenben ugyan azon egyesülési állam központi hatalmának is angol sajtószabadságot követelnek, angol miniszteri felelősséget, s átalában az angol kormányformát egész kerekdedségében. Ebből azonban aztán szükségképen egy eszmezavar növi ki magát, melyet egyrészről a felforgatás maga részére kizsákmányol, s mely másrészről a trónok s a kormányrudon álló államférfiui magasságok magatartásának megértését lehetetlenitvén, amazok eljárására a merevség s erőszakoskodás bélyegét süti. Minden korona, minden kormány reactionariusnak, sötétségbe süllyedtnek kiál-

tatik ki, mely azon mértéktől visszaretten, melyben a most érintett szabadságok Angolhonban honosulva vannak.

A sajtószabadság ugy, mint az magát Angolhonban csak 200 éves küzdelem után azon dicsteljes ténynyé emelte, mint az mai nap fennáll; az angol sajtószabadság, mely ellen még a franczia forradalom korában a pelengér, a kivesszőzés és az akasztófa alkalmaztatott; az angol sajtószabadság, melynek előbb, hogysem odáig emelkedjen, hol most áll, a pasquill-törvénynek, az előleges megadóztatásnak s más pénzügyi rendszabályoknak szigorával kellett egy egész század lefolytáig megküzdeni; az angol sajtószabadság, mely tulajdonképen még csak napjainkban a hirdetményi, és az ujság- és papiradó eltörlésével érte el tetőpontját; az angol sajtószabadság, melynek épen két század kellett, miszerint az ottani közönséget azon hátrányok eltürésére begyakorolja, melyek mai napig még a szárazföld minden népeire károsak voltak, s vészthozók lesznek még sok ideig; az angol sajtószabadság, melynek, mint mondatott, két századra volt szüksége, hogy mindezen itt felszámlált stadiumokon áthatoljon, mig végre a M. Chronicle megalapitása, s Wooelfall, Perry, Hunt, Cobbet stb. működése óta valósággá és ténynyé lőn; ezen angol sajtószabadság most, bámulatos módon, azaz keletkezésének s fokozatos fejlődésének itt leirt minden phásisai átugrásával, tehát a nélkül czéloztatik a szárazföldön behozatni, hogy az erre Angolországban felhasznált népnevelés anyaga meglenne, s a nélkül, hogy amaz időszak, s amaz egymást követő törvényhozási lépcsők előrebocsáttattak volna, melyek által az ottani nép izgatottságát alábbhangolni egyedül lehete: ezen sajtószabadság czéloztatik most az ott fennálló korlátlan alakban s kiterjedésben, a demagogia nyomása által rögtön, mintegy a földből előteremtetni; és pedig szándékoltatik ez még oly államokban is, hol nemzetiségi vagy politikai, sőt gyakran dynastiai nyiltan fellépő pártfelekezetek dühöngnek. Ily államokban azonban a korlátlan sajtószabadság egyértelmü és azonos az izgatás, és a demagog felforgatás korlátlan szabadságával! ily helyzet, rendszeres forradalomcsinálás, szervezett anarchia, felhivás a lázadásra: conflagratio!

És egészen igy van az angol korlátlan — egyedül a parlamentnek köteles miniszterfelelősségnek rögtöni behozatalával is a szárazföldön; kiváltkép még azon államokban, hol nemzetiségi és politikai, vagy épen dynastiaellenes pártfelekezetek

vannak. Azon törekvésben, hogy a korlátlan miniszteri felelősség elnyerése után a korlátlan, az absolut parlamentarismus eléressék — ezen törekvésben, mintegy a légben levő ragályosság s végzetesség nyomása által elmerülve kell — fájdalom! — látnunk csaknem a legnyiltabb főket s a legjobb erőket, melyeket a szárazföld a tudományban, irodalomban, s a most uralkodó radikal és franczia-német doctrinär politikai elmélet terén számlál.

Még a birodalmi tanács legkitünőbb emberei is szorgalmazták az első ülésszakban a miniszteriumot, hogy egy miniszterfelelősségi törvényjavaslatot terjesszen elő. Schmerling ur jól felismerte, hová vezetne ez. O azon pillanatot, midőn a pénzügyi bizottmány, jelentésében, a birodalmi tanácsot arra készült felhivni, hogy a budget felett addig ne tanácskozzék, mig a kormánynak a miniszterfelelősségről szóló törvényjavaslata a ház asztalán nem fekszik, — az államminiszter ur e pillanatot arra használta fel, hogy felolvastassa a császári üzenetet, mely a miniszteri felelősséget bár átalánosságban, de elvileg készséggel elismeri; s ezen pillanatra sikerült neki a közelgő vihart a magyar kérdés függöben lévő volta és jelesül annak lehetetlensége által mellőzni, hogy a két udvari kanczellár egy hasonló törvény által érintessék; — ezen vihar azonban megjöhet ismét, és a miniszter urnak előbb vagy utóbb jól kell vigyázni, nehogy a birodalmi tanács egy őrizetlen órában ugyanezen miniszterfelelősségi kérdésben kinyert határozmány által, lassankint épen azon parlamenti absolutismussá növekedjék, melyet a magyar miniszterium reánk hozott; a két felirat ismét reánk hozni akarna; s mely ellen ő ép ugy mint mi, teljes meggyőződésből harczolunk. Vigyáznia kell, nehogy gróf Thun és Clam, s átalában a „Vaterland“ emberei szó szerint igazuk legyen, midőn mondják, hogy az octoberi diplomának a februári statutum által elkövetkezett mellőzése, a császár és király személyes határozási jogainak nem annyira megrövidítésébe, mint inkább idővel teljes megsemmisitésébe menjen át. Más szavakkal: nehogy a februári elv által megállapitott egyesülési császárság, parlamenti csinek utján, a politikai visszahatások törvényei szerint, monarchiai absolutismussá váljék *).

*) Azóta a birodalmi tanács vezértagjainak nézetei mérsékletben s egészen gyakorlati politikai tapintatban nagy mérvben nyertek, mint ezt az oct. 21-ki szavazás bizonyitja.

A valódi alkotmányos királyságban, — oly királyságban, hol a trón jogi és hatalmi tehetősége a parlamentével valóban megosztva lévén, az állam-alaptörvény nagy életkérdéseiben a trón és parlament közötti szétágazó nézetek megoldásai, erőszakos eszközök kizárásával, igazán csak kiegyenlités, csak egyezkedés által eszközlendők, — egy ily alkotmányos királyságban, melynél aztán a miniszterium is mindig, mint a fejedelem és parlament közti összhangzat s egyetértés szülöttje, épen ezen egyet értés s ezen egység jelképeként lévén tekintendő — mindkét félnek egyaránt szolgál, és hűséggel s odaadással mindkettőnek egyaránt tartozik, első tekintettel valóban ugy látszik, mintha épen ez oknál fogva mindkettőnek felelősnek kellene lennie; és ugy látszik, mintha ily alkotmányos királyságban a miniszterium, ha a parlamenthez hajolva a trón jogai ellen cselekszik, ugy kellene tekintetnie, hogy ez utóbbinak — ellenkező esetben pedig a parlamentnek felelős. Ez ugyan tulajdonképen teljesen meggyőző elméletnek látszik lenni, s olyannak, melynek a gyakorlati alkalmazás próbáját is ki lehet állania, s végre ugy látszik, hogy ezen — egyébiránt szabatosan még sehol sem formulázott elmélethez az államminiszter uré is csatlakozott; mindazonáltal szerény meggyőződésünk az, hogy a mi, fennebb a m. felelősség tárgya felett kifejtett nézeteink, ezen elmélet által semmiben sem gyengittetnek; s épen azért, hogy az államminiszter ur statusférfiui bölcsessége nem hagyta figyelem nélkül azon körülményt, miszerint a birodalmi központi miniszteriumnak kettős — vagyis egyszerre két oldalra érvényesnek lenni kellő felelőssége még az alkotmány minden más államjogi határozmányainál inkább nyugszik a trón és képviselet közti kölcsönös engedékenység amaz alapelvén, hogy az illető államférfiak mindig birjanak azon bölcs hajlammal, miszerint az egyezkedés terére ideje korán lépjenek, tehát még akkor; mielőtt a szétágazások szakadásig fokozódnának *). Ezen helyzetnek azonban aztán az osztrák államférfiakat egészen következetesen azon meggyőződéshez kell vezetnie, hogy egy miniszterfelelősségi törvénynek különös és formalis felállitásától még sokáig tartózkodniok, s egyelőre még az ő Felsége üzenete által csak elvben kimondott felelősségnél megmaradniok kell.

*) Ezen bölcs hajlandóság az, mely az oct. 21-ki szavazás alkalmával oly fényesen tanusittatott.

Egy szóval: mérsékelt monarchiai alkotmányos államokban, t. i. hol — mint már annyiszor ismételtük — a hatalom a korona és parlament közt megosztva, a miniszterek szabad kinevezésének s elbocsátásának joga ellenben a koronának feltétlenül fenntartva van — ily államokban a képviseletnek adott azon jog, hogy a minisztereket felelősségre s büntetésre vonják — elvileg mindig szabadalomlevél a parlament részére, a koronának a harczi kesztyűt odadobni — más szavakkal: szabadalom az alkotmányszegésre.

A miniszterfelelősség kérdésének a képviseleti gyülekezetekben elkülönözött, s a fennálló alaptörvényi határozmányok egyuttali tekintetbevétele nélküli megvitatása mindig a demagogiának meglepetésekre számitott vállalata; melyre aztán csak azon határozott felelettel kellene hatályosan válaszolni: ti még egyelőre az angol parlamenti absolutismussal nem birtok; nektek nem szabad az ezen alkotmánynak megfelelő miniszteri felelősséget követelni.

VI. Szakasz.

Viszonyainkra vonatkozó általános észrevételek s elvonások a jelen fejezetben előadott tárgyról.

Midőn a conservativ párt által 1848 előtt világosan formulázott s nyiltan felmutatott programmal szemben, a magáét a radikal ellenzék is közzé tette; és ez utóbbival egyezőleg — munkásságának tüzhelyén, t. i. a pesti megyeház termében követei számára az utasitásokat elkészitette; — azon időben a legbefolyásosabb hazafiaknak nagy része azt állitotta, hogy az ellenzék, programmjának felállitása által, nemcsak annyiban, a menynyiben ez a parlamenti többség kormányát Magyarország számára igényelte, hanem még egy más, itt bővebben kifejtendő szempontból sem hatolt a lefolyt 322 év reánk nézve oly igen tanulságos történetének mélyébe.

Az ellenzéki programm, ugy mint a felebb érintett utasitás is t. i. azon alapra voltak felállitva, hogy Magyarország alkotmányos jogainak rendes kifejlődése azért maradt el, s azoknak még megóvása is azért lett terhessé, mert a többi örökös tartományok kormányformája a magyarral öszhangzásban nem volt, — vagy a mi egyre megy: mert a többi örökös tartomá-

nyok alkotmányszerü élettel nem birva, hanem absolut rendszer szerint kormányoztatva: érdekeiknek Magyarország jogaival szükségelt közvetitésének eseteiben, törvényesen és szervezetten nem nyilatkozhattak.

Ezen akkor megpenditett magyar ohajtás teljesitése később bekövetkezett, és elvben azt Magyarország nagy része őszinte és szivélyes részvéttel üdvözölte is; találkoztak azonban olyanok már akkor is, kik azt mondák: nem szükség előbb még Machiavelli Nicolo „Állam" s „fejedelem" czimü munkáit tanulmányozni, miszerint az iránt meggyőződjünk, hogy a politikában a hasznosság tana követendő; s megjegyezték, hogy a fennérintett programmnak nem épen a most emlitett hasznossági tanból meritett felfogása körülbelől ezt akarta mondani: egy bécsi vagy kremsiri országgyülésben, s ezen országgyüléssel értekezésre hivatott miniszterekben, Magyarország alkotmányos függetlenségi kérdéseit illetőleg, biztosabb s gyümölcsözőbb közvetitési súlyokat lehet remélni, mint a közös monarcha személyiségében, ki alkotmányos formákhoz és törvényekhez csak mint magyar király lévén kötve, egyébiránt ellenben egészen szive, kedélye, okossága, jogérzete s lelkiismerete szerint cselekedni van jogositva — átalában csak Istennek és lelkiismeretének számolni tartozó ur, és uralkodó.

Ez aggály később mintegy igazoltnak látszott lenni. Az ellenzéki programmnak alapul szolgáló fentebbi nézet, s a magyar radikalismusnak erre csakhamar következett propagandisticus missioi ugyanis, lehet hogy jók voltak arra, miszerint a mozgalom kitörését Bécsben s Prágában siettessék; ellenben rögtön ezután a bécsi birodalmi gyülés legkevésbbé sem győzött meg minket arról, hogy kedvezőbb lenne ránk nézve, mint a császár és király személyével háromszáz éves közvetlen érintkezés.

Előttünk fekszik az agitator által fogalmazott, s az országgyülés előtt 1848. márczius 4-én felolvasott, épen a bécsi márcziusi napon a főrendek táblája által is elfogadott, s főherczeg István nádor által V. Ferdinandnak előterjesztett felirat. Az, az uralkodó ház iránti változhatlan hüségből, az összbirodalomhozi törvényes viszonyból, aztán a magyar haza iránti kötelességből indulván ki, azon tételt állitotta fel: hogy ő Felsége minden hü népeinek bizalmas egyetértését, a monarchia különböző tartományainak erős kapcsolékát s a legrendithetlenebb támaszt a fejedelemhez és a dynastiához csak az által érheti el, ha a trón,

a nem magyar uralkodói viszonylatokra nézve is alkotmányos intézményekkel lesz körülvéve.

E felterjesztésben szó van a „valódi“, „a többségi elven nyugodni kellő“ képviseleti rendszerről, kéretik a collegiális kormányformának megszüntetése, egy magyar felelős miniszteriummá átalakítása; végül pedig igértetik, hogy mindazon esetekben, melyekben Magyarország érdekeinek „*a többi örökös tartományokéival*“ kiegyenlítése fog elökerülni, a magyar országgyülés ezen kiegyenlítéshez a pragmatica sanctio által fennálló ezen „drága kötelékeknek“ megfelelőleg, mindig örömmel fog hozzájárulni.

Mi magát e felterjesztést illeti, az nem lehetett loyalisabb, mint valóban volt. Ma sem gondolkozhatik, s nem szólhat Magyarország másképen, mint akkor gondolkozott és szólt országgyülési testülete. Azonban a loyalitás csak az országgyülésben volt, ellenben a szerző titkos gondolata a sorok közt feküdt: e titkos gondolat azon szavakban volt elrejtve, melyek, midőn egyrészről Magyarország, másrészről ellenben a birodalom érdekeinek kiegyenlítésére igért készségről szóltak, épen ez által, a fennálló egyesülési monarchiát már elburkoltan tagadták. E titkos gondolat feküdt azon további kifejezésekben is: „valódi képviselet“, „többségi elv, s ezen többségen nyugodni kellő miniszteri felelősség.“ Ezen tételek aztán egész azon többségi s miniszterialis absolutisticus rendszerig voltak nyujthatók, mely — fájdalom — később belölük lett.

Kezdetben ez alig sejdittetett. A királyi leirat, mely Magyarországnak elvben saját felelős miniszteriumot engedélyezett, már márczius 16-án keletkezett. Ezen kimondott alapelvben azonban nem volt minden bennfoglalva. Láttuk, hogy az elvileg, s általában kimondott miniszteri felelősség még igen távol van attól, hogy a parlamentaris és miniszteri absolutismust a királyi jogok teljes megsemmisitése mellett magában foglalja. Azonban megjött az ismeretes általános politikai prossio, ez hozta aztán magával a márczius 16-án, mint mondatott, csak elvileg engedélyezett felelősség szövegezésének azon nemét, melyet a magyar miniszterium tiszta parlamenti és miniszteri absolutismusként érvényesitett.

Itt egész sorát lehetne azon epizódoknak registrálni, melyeknek kiséretében ezen parlamenti kormányforma, s a tiszta miniszteri absolutismussá váland'ó rendszer a magyar törvénykönyvbe jutott. Általában az 1848-ki pozsonyi országgyülés be-

zárásánál nagy meglepetések, nagy kiábrándulások voltak; ezek legnagyobbika volt maga a kivívottnak vélt parlamenti absolutisticus kormányforma. Legkevesebben ismerték annak tulajdonképeni horderejét.

Ugyan ki hinné, hogy ezen rendszer még 1848. évben, maguk a pesti első ellenzéki hirlap szerkesztői által sem volt egészen felismerve? E szerkesztők által, kik akkor ezen rendszer mellett a conservativek ellen lándzsát törtek.

Ezen sorok irója ellen, ki lapjában kereken tagadta, hogy ezen kormányforma kiséretében fenntartható lenne az unio Ausztriával, ama lap, a győzelem biztosságával mutatott Svédhonra és Norvégiára, holott pedig láttuk, s tulajdonkép még a politikában ujoncznak is tudnia kellene, hogy ott, alaptörvényként a parlamenti kormányformának épen absolut ellentéte áll fenn, s magának a norvég államtanács ezen lap által egészen ellentétesen felállított felelősségének sines semmi köze a parlamenti kormányformával.

S a mi még aztán nevezetesebb — egy országgyülési tanácskozmányban, melyen az ellenzéki programm felett folyt a vita, az országgyülés radikal vezére azzal csendesitette el saját pártjának ellenvetéseit, hogy a korlátlan parlamenti kormány rendszere, a most érintett párt egy tekintélyes emberének kedvencz eszméje; tehát meg kell neki ugyanazon engedményt adni, hogy e rendszer az ellenzéki programmba felvétessék; az egész dolog azonban igen ártatlan, mert tulajdonképen szó sem lehet arról, hogy az komolyan szándékoltassék, s a működő országgyülésen keresztül is menjen. Vajon ez a fenntidézett pesti hirlap doktrinair dogmatikusainak fedett játéka volt-e, kik aztán az egész magas törvényhozást a korona tanácsosaival egyetemben, mindenesetre nyomasztó bel- és külviszonyok közt maguk után vonták? ezt mi nem merjük elhatározni! Azonban csak annyit mondhatunk, hogy ott a gúlának mindig hegyére állitását kisérlik meg, hol az elmélet és doktrina kész általános formulái által a közben, az alkotmányos tényezők, — melyek egy nemzet százados életfejlődésének földén s alapján gyökereztek, meglepetések s megfélemlitések segélyével egyszerre halomra döntetnek, s rögtönözve ujjá teremtetnek! Az alkotmányos állapotok továbbfejlesztésénél „a simitót, nem pedig a bárdot kell használni“, monda egy tekintélyes német államférfi, s alkotmányos jogtanár. És Baco szerint az alkotmányokban eszközlendő

változások előképeül a folyvást s ellenállhatatlanul reformáló időt kell felvenni, s annak mintája szerint e javításoknál oly halkan előnyomulni, hogy egyes perczben észrevehetők se legyenek. Fájdalom, hogy az angolok és norvégek ama szent tartózkodását, alkotmányuk alapvonásait bántani, — ezen szent tartózkodást, mely apáink tulajdona is volt, az 1848. III. tczikkel megtagadtuk, midőn ezen törvényczikket — egyenes ellentétben a koronázási hitlevélben foglalt alapjogokkal — kieröszakoltuk.

Szóval: a jelen szakasz kezdetén említett hangok azt mondák: nem kell a monarchia nyugati fele számára alkotmány, jobban járunk mi a császár korlátlan személyes országlási hatalmával! — Ez csalódás volt, de honnan származott e csalódás? Onnan, mert azt gondolták, hogy az alkotmányos élet elkülönitve adományoztathatnék a nyugat számára, s ez aztán már magában egyértelmü lett volna a nyugatnak keletiöli separatismusával, az egyesülési két fél képviseletének ellentétes szembenállásával; következőleg az osztrák monarchia kettészakitásával.

Az alkotmányos élet engedélyezésének sürgetésénél a monarchia nyugati fele részére, ugy magánál az engedélyezésnél is azon szempont: hogy Ausztria egyesülési állam, tehát alkotmányos alapon történendő ujjáalakitásánál egy központi képviseletet kellend nyernie, szem elől egészen eltévesztetett. Senki sem gondolt egy központi képviseletnek, mely az egyesülési részek képviselőiből leendett összeállitva, s azonfelül még két autonom képviseletnek felállitására, mely utóbbiaknak egymás közt semmiféle politikai, vagy másnemü anyagi érdekeket nem lett volna feladatuk tárgyalni.

Ezen határozó körülmény, mely az unio két fele közt minden antogonismust kizárni, sőt lehetetlenné tenni, azért azonban a központi képviseletnél a testületi szellemet ébreszteni alkalmas volt, nem lévén megértve; egészen a dolgok természetéhez képest történt, hogy a Bécsben, illetőleg akkor Kremsierben és Pesten székelő két képviselettől s miniszteriumaiktól, főleg a leghevesebb izgatottság ama napjaiban, a magyar pessimistáknak, kik semmi jót sem igértek maguknak a nyugati örökös tartományoknak engedélyezett alkotmányos formáktól, — jövendöléseit igazolni látszottak.

Fel nem fogta sem a Kolowrat-Pillersdorf, sem pedig a Wessenberg-Doblhoff miniszterium, hogy mihelyt az ugyneve-

zett alkotmánynak a birodalom nyugati felének számára engedélyezése, nem annyit tesz, miszerint azzal mindenekelőtt az osztrák egyesülési állam központi kormányának ujjáalakitása czéloztatik felállittatni; hogy akkor aztán ezen engedélyezésnek azonnal egyértelmünek kell lenni az egyesülási két fél szétválasztott kormányai közti leghevesebb összeütközésekkel, s a monarchia felbomlásával.

Már pedig: a mint hogy már akkor is az egyesülés két felének kormányai s képviseletei közt felmerült antagonismus csirája annak félreismerésében feküdt, miszerint a monarchia egyesülési állam, és azért az közös központi kormányt, s központi képviseletet követel, melyben az egyesülés mindkét tagjának résztvennie kell; azonszerint a mindkét részről felizgatott kedélyek ohajtott összhangzata jelenben sem fog mindaddig bekövetkezni, mig egyrészről mi egy közös központi kormányzat és központi képviselet elvi szükségességét tisztán be nem látjuk, s mig másrészről ugy innen, mint tulnan nem jő létre az egyetértés egy ily közös államhatalom, s egy ily nagy közös államtestület alakitása iránt. Mert azt csak egy gyászos izgatásnak áldozatul esett elvakulás nem akarja belátni, hogy a müveltségi és társadalmi nevezetességeknek mindkét részröli jeleseiből álló ily közös központi kormányokban s képviseletekben — az egyelőre talán létező nemzetiségi féltékenykedések, nem egyhamar fognak helyet engedni jog és igazságróli magasztosabb érzelmeknek.

Egyébiránt a forradalom Magyarországban már minden rémeivel düböngött a nem alkalmazkodó bécsi birodalmi parlamentnek Kremsierbe áthelyezésekor. És ámbár a forradalom világosan az itt felállitott absolutismus következménye volt, a kremsieri birodalmi gyülés mégis legjobb uton volt ugyanezen parlamenti absolutismust maga számára is kierőszakolni. A VI. Fejezetben látandjuk, mily alkotmányos tervet akart ez utóbbi, a császártól, a radicalismus által ugynevezett „szabadkényszerü“ szentesités utján kicsikarni.

Igy tehát a monarchia keleti része nyilt lázadásban, a nyugati rész képviselete pedig e mellett saturálva azon alkotmányformák anyagával, mely előreláthatólag szintén lázadással végződik vala: s mégis innen és tulnan csodálkozással és boszankodással fogadtatott a monarchiát unificáló

márczius 4-ki alkotmány; valamint később az elvileg a rendi alkotmányra visszatérő 1851. decz. 31-ki alapjog is.

Azonban remélhettétek-e akkor a kremsieri birodalmi gyulést meggyőzni arról, hogy igénye egy absolut parlamentarismus kormányformájára (a császár személyes kormányzati hatalmát megsemmisitő angol példányra) csak egy gonosz álom; hogy az osztrák képviseletnek a frankfurti parlamentbe olvadni akarása esztelenség; hogy Magyarországnak a habsburgi monarchia kapcsolatából a kremsieri terv által szándéklott kizárása őrültség; hogy az ottani demagogoknak a magyar lázadás vezetőivel való összeköttetése felségárulás?! S ha nem: akkor Ő Felségének azon lépése, melyet uralkodójogainak megóvására, s a monarchiának a pragmatica Sanctio kötése által megállapitott integritása fenntartására, a Wessenberg-Doblhoff miniszterium elbocsátása s Ficquelmontnak, utóbb Schwarzenbergnek ideiglenes kinevezése után a mondott márczius 4-ki alkotmány octroyálása által tett — akkor mint mondtuk, Ő Felségének ezen lépése Isten, világ és az ész itélőszéke előtt igazolva volt.

Hogy azonban a parlamenti kormányforma lényegéről szóló fejezetünknek végére érjünk: igen érezhető szerencsétlenség, hogy az 1848-ki III. tczikkben fekvő absolut parlamenti kormányforma elméletének ismerete nálunk, s mint láttuk más hol is, még legszélsőbb gyakorlati határáig kimeritve nincs. Legtöbben a mi országgyülésünkön legjobb lélekkel hitték mondhatni, hogy ezen törvény a királynak a törvényhozásbani részvétét a szentesités és veto, a véghatározás, az egyházi, polgári s katonai kinevezések, a kegyelmezés sat. jogaira nézve meghagyta. Hitték ezt, mert az államlexiconban olvasták, hogy az angol király a parlamenti kormányzat mellett ezen jogokat birja; s mert ugyanott olvasták, hogy az angol király a hadseregnek s hajóhadnak parancsnoka; hogy ő határoz béke és háboru felett; hogy ő minisztereket nevez ki és elbocsát; hogy ő a parlamentet elnapolja, a népre hivatkozik uj választások elrendelése által sat.; azonban az angol parlamenti kormányformának legmélyebb gyakorlati eredménye szerint mindebből egy szó sem igaz! A valóság az: hogy Angolország királya önhatalmulag egy napidijast, egy hadnagyot sem nevezhet ki; hogy az legcsekélyebb kormányzati akarattal sem bir, kivéve, hogy elbocsáthatja a miniszteriumot, melyet az alsóház a legközelebbi órában ismét reátukmál; s más minisztereket választhat, kiknek a legközelebbi órában elbocsátására őtet ismét az alsóház kényszeriti.

Ezen kormányforma Angolországban igen jól lehetséges a kétszázados begyakoroltság, az erősen tulnyomó aristocrat elem, az ottani államférfiak magas politikai müveltsége, s általában e fejezet II. s III. szakaszában felhozott mély tekintetek nél fogva; azonban ki ne látná be, hogy ezen rendszer nálunk behozva, absolut parlamentünket, a nyugati ellenében, már azért is egészen más utakra vezetné; a már egyszer átélt szakadást ujra előidézné; s a monarchia-kapcsolatot végkép szétrombolná; mert a királyi hatalom megsemmisitése folytán a mérséklő és közvetitő hatvány elveszvén, Magyarország és a többi örökös tartományok csak mint nép nép ellenében állnának egymással szemben.

S a mi a királyi hatalomnak ezen rendszerben fekvő megsemmisitését Angolországban illeti, csak nemrég tapasztaltuk, hogy Nagybrittannia királynője még udvarhölgyeit s komornáit is kénytelenittetett elbocsátani csak azért, mert ezt, az akkor a parlamenti többség birtokában levő miniszterium ugy akarta. Ilyen tehát a tulajdonképeni parlamenti, s a parlament többségének felelős miniszteri kormányforma, melyet ugyan mi, ugy a mint az a különös angol viszonyok közt ténynyé vált, távolról sem kárhoztatunk; melyről azonban határozottan állitjuk: miszerint az, ki azt mondja, hogy ily kormányforma, különösen a mi egyesülési állami viszonyainkkal összefér; az bizonyára vagy nem érti a dolgot, vagy hazudik.

Az 1848. III. tczikk által szándékolva volt ily kormányforma körében, tulajdonképen egy szikrácska sem maradna a magyar király jogaiból. Magyarország királya sem nevezhetne egy tanácsost, egy káplárt a miniszter gyámkodó beleegyezése nélkül; e helyett azonban a miniszterium tulajdonképen (a korlátlan adómegtagadási, s indokolatlan bizalmatlansági szavazatnak, valamint az alsóház vádolási jogának is nyomása alatt állva,) egészen az alsóház közvetett beleegyezéséhez levén kötve, szo szerint azon eset állna be, melyet Hegel, ki ezen kormányformát elveté, az ő sajátságos, bár igen szabatos, de olykor nyers irmodorában azon tétellel jelöl meg: hogy egy angol minta szerinti parlamenti kormányformánál, királynak mindenki jó, ki az I-re fel tudja tenni a pontot.

Általában nagyon érdekes felvilágositásokat adhatnánk arról, hogy miben állott ezen absolut parlamenti rendszer ismerete itt és Bécsben is 1848. év elején. Mi akkor igen körülményesen szóltunk e rendszer iránt. Figyelmeztetünk: hogy az ellen-

zék annak életbeléptetését programmjába, s Pestvármegye a követeinek adott országgyülési utasitásokba is felvette. Csodálkoznának olvasóink, hogy az államférfiui s kormányi körök mily magaslataiban mennyire hiányzott már csak a legcsekélyebb fogalom is ezen rendszer elvi tartalmáról és horderejéről. S ezen felül még nem-e a legkiáltóbb helytelenség, hogy a hivatalos és félhivatalos lapok, az innen és tulnan megjelent hivatalos és nemhivatalos valamennyi röpiratokkal együtt eddig egy cseppet sem foglalkoztak azon kérdéssel, valjon a parlamenti, s miniszteri absolutismus Magyarországban megfér-e az osztrák egyesülési monarchia integritásával, vagy sem? e lapok s röpiratok egyedül csak tekintélyekre utaltak, anélkül, hogy ezen lehetetlenséget egyrészről az egyesülési államnak, másrészről a parlamenti kormányrendszernek természetéből alaposan bebizonyitották volna.

Azok például csak annyit mondottak eddig: hogy Macaulaynál előfordul egy tétel, melyből ezen kérdés negativ megoldása kivilághk. Csak annyit: hogy a nevezett államférfi s hires történetiró ezen tételének axiomaticus evidentiát tulajdonitott. Aztán hivatkoztak gróf Russellre, ki ezen kérdést parlamenti szónoklatában nem régen hasonlag negativ döntötte el. Helyes, ezen urak bizonyára illetékesek. Ok igen is birják majdnem absolut ismeretét annak, hogy mi a parlamenti kormányforma. Azonban ezen rendszernek behozatala nálunk azért sikerült, mert nem tudták, mi legyen az valóban; ha ellenben akarjuk, hogy annak szabályszerü s törvényes eltörlése sikerüljön: okvetetlen tudnunk kell, mi az, és mi nem?

És nincs is most már annyira szükség e részben azon illetékes regiók felvilágositására hatni, melyekben az ez iránti nézetek valahára tisztában vannak. Annyival nagyobb szükség van azonban e felett az ugynevezett értelmes közönséget felvilágositani, melyből a képviseletnek kell választatni. Ezen rendszer felett, mely némelyekre nézve délibáb, másoknak titok; a legnagyobb részre nézve pedig érdektelen; s csak azért tartatik jónak, mert az 1848-iki törvényczikkelyek közt esetleg a III-ik szám alatt feltalálható. És a müvelt osztályokat felvilágositani, máskor talán a gúnyosan ugynevezett „udvari publicisták“ feladata lett volna, milyeneket Ausztria egykor Gentz, Zedlitz, Müller Ádám, Werner, Janke sat. személyiségeiben birt, melyekkel tehát nem is kelle még csak a Szajna partjairól megis-

merkednünk; ellenben most már ilyenek hiányában, elégedjék be a kegyes olvasó egyelőre egy „nem udvari publicista“ művével; jelen szerény művünkkel, melyet következő megjegyzéssel zárunk be:

Eltekintve attól, hogy végelemzésben arról szó sem lehetett, miszerint mi, mint egyesülési rész, Ausztriával szemben parlamenti és miniszteri absolut kormányformát fenntartsunk; eltekintve — mint mondók — ezen körülménytől, vigasztaljon bennünket azon tény, hogy a szárazföld népei közt nem mi egyedül kényszerittettünk a viszonyok hatalma által, hogy ezen jogot áldozatul hozzuk. Ugyancsak hasonló eset történt Svédhonnal s Norvégiával.

Norvégia t. i. a párisi béke által Svédhonhoz csatoltatott. A norvégeknek megvolt eidswoldi alkotmányuk. Ez szorosan s mereven ugyanaz volt, mint melyet 1848. III. tczikkünknek kellene magában foglalni, t. i. a parlamenti s miniszteri absolutismus. Ez az ő szigoru joguk volt. Az ezen jognáli csökönyös megmaradás azonban részükről a mondott párisi békekötésben letett ujabb politikai egyensulyrendszer elleni fellázadás lett volna.

A szigoru jog a viszonyok hatalma előtt; egy egyes nemzet alkotmányos államjoga az összeség joga, u. m. a népjog előtt — hátrálni volt kénytelen. A norvégek felismerték ezt, s ezen szükségességhez képest cselekedtek. Svédhonnal egyetértésben megváltoztatták alkotmányukat Moosban. De ugy változtatták azt meg, hogy a svéd-norvég unio Norvégia lehető legnagyobb alaki függetlenségének alapján legyen lehetséges. Ha nem is egészen a formára nézve, de az elvre nézve igenis csak ilyféle az, a mit Magyarország a jelen esetben akarhat, s akarnia kell: mert ildomos és igazságos.

Ildomos, a mennyiben nem szabad az európai egyensulyrendszert az osztrák monarchia szétrombolására törekvéssel megsértenünk. Igazságos, mert a pragmatica sanctio a habsburgi birtokok unio-állami s külső hatalmi állásának lételét világosan és szószerint felállitotta. Már közel félszázada, hogy a svéd-norvég unio mindkét fél egyetértésével, megelégedésével s példátlan gyarapodásával fennáll; hasonlóra kell Magyarországnak Asztriával törekedni. Mire lenne jó ezen oly fényesen bebizonyult tényt nem venni gyakorlati előzményül s példaképül, hanem gyerekek módjára elérhetlen czélok után epedni!

Dr BALLAGI GÉZA.